

Vem fuskar och varför?

Om attityder till bidragsfusk i Sverige

Rapport 6 ● november 2007
Delegationen mot felaktiga utbetalningar

RÄTT OCH RIKTIGT

Vem fuskar och varför?

Om attityder till bidragsfusk i Sverige

*Rapport 6
Delegationen mot felaktiga utbetalningar*

November 2007

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

Rapporten kan köpas från Fritzes kundtjänst.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Delegationen mot felaktiga utbetalningar
Fi 2005:03
103 33 Stockholm
Tfn 08-405 10 00
www.rattochriktigt.se

Tryckt av Edita Sverige AB
Stockholm 2007

ISBN 978-91-38-22832-6
ISSN 1654-5710

Förord

Delegationen mot felaktiga utbetalningar (FUT-delegationen) består av 16 myndigheter och organisationer samt fyra departement och har i uppdrag att utgöra ett samverkansorgan för åtgärder mot felaktiga utbetalningar från de offentliga försäkrings- och bidragssystemen (trygghetssystemen). Delegationens mål är att rätt ersättning ska ges till rätt person. När fel ersättning utgår skadas tilltron till trygghetssystemen. De allmänna medlen avsätts till olika ändamål efter hårda prioriteringar, där vissa områden får stå tillbaka för andra. Det finns därmed alltid områden där felaktigt utbetalade medel från trygghetssystemen kunnat användas bättre.

Samtliga rapporter från delegationen är viktiga pusselbitar för att kartlägga hur man på bästa sätt kan minska de felaktiga utbetalningarna och säkerställa att rätt ersättning går till rätt person. Tidigare rapporter har bland annat behandlat vad som orsakar felen och vad felen kostar samhället.

Den här rapporten är viktig ur den aspekten att den också tar upp orsaker och omfattning, men ur en annan vinkel. Tidigare har vi haft myndigheternas perspektiv, här presenterar vi medborgarnas syn på omfattningen av bidragsfusket och de bakomliggande orsakerna till varför man fuskar. Vi fångar även attityderna i samhället till bidragsfusk. Vi jämför dessa med attityderna bland handläggare som arbetar på myndigheter och organisationer som betalar ut bidrag.

Värderingar och attityder påverkar vårt beteende. Attityder kan till och med ha en större roll för fuskandet än ökad kontroll och ökad risk för upptäckt. Därför är denna rapport en viktig bit för att pusslet ska bli fullständigt.

Björn Blomqvist
Ordförande

Innehåll

Sammanfattning	9
1 Bakgrund	15
1.1 Om delegationen.....	15
1.2 Mål och syfte	16
1.3 Begrepp och avgränsningar.....	16
1.4 Metod.....	16
2 Om trygghetssystemen	19
2.1 Trygghetssystemen – en beskrivning.....	19
2.2 Storlek.....	20
2.3 Vem betalar ut vad?.....	23
2.4 Vem får bidrag?	23
2.5 Fusk, fel, brott eller felaktiga utbetalningar?	23
2.6 Om brott och straff	24
3 Om attityder till bidragsfusk	29
3.1 Om värderingar och attityder?.....	29
3.1.1 Varför värderingar är viktiga	29
3.1.2 Viktiga värderingar ur perspektivet bidragsfusk.....	30
3.1.3 Vad vi har mätt.....	34
3.2 Allmänheten om bidragsfusk	37
3.2.1 Två bilder av trygghetssystemen	37

3.2.2	Alla är mot det.....	38
3.2.3	...men alla gör det?	39
3.2.4	Vilka gör det?	41
3.2.5	Varför gör man det?.....	45
3.2.6	Hur ska man komma åt fusket?	51
3.2.7	Svenska attityder ur ett internationellt perspektiv	53
3.3	Handläggare om bidragsfusk	57
3.4	Media om bidragsfusk.....	61
3.5	Verklig omfattning och orsaker till bidragsfusk	66
3.5.1	Stor risk att det blir fel.....	66
3.5.2	...men oftast är det rätt	67
3.6	Slutsatser	69
4	Om förtroende	73
4.1	Förtroendet mellan människor.....	74
4.2	Förtroendet för institutioner.....	77
4.3	Förtroendet för trygghetssystemen	83
4.4	Förtroendet ur ett internationellt perspektiv.....	86
4.5	Trender och generationer	93
4.5.1	80-talisterna	94
4.5.2	40- och 50-talisterna	95
4.6	Slutsatser	97
5	Internationella erfarenheter av attitydpåverkan vid bidragsfusk	99
5.1	Storbritannien.....	99
5.2	Danmark	103
6	Vad behöver göras?	105

Bilagor

Innehåll	113
Bilaga 1. Bidragsfusk – Kvalitativ studie med fokusgrupper och personliga djupintervjuer	115
Bilaga 2. Attitydundersökning om bidragsfusk – formulärunderlag	133
Bilaga 3. Attitydundersökning om bidragsfusk – resultat	139
Bilaga 4. Handläggares attityder till bidragsfusk och kontroller – Frågeformulär	163
Bilaga 5. Medias skildring av bidragsfusk m.m.....	179

Sammanfattning

Delegationen mot felaktiga utbetalningar har bland annat i uppdrag att lämna förslag till hur information till enskilda kan användas för att bidra till att minska felaktiga utbetalningar från trygghetsystemen och att samordna eventuella gemensamma informationsinsatser. För att kunna sätta in rätt typ av informationsinsatser som ger högsta möjliga effekt och måluppfyllelse, behövs kunskap om vilka attityder och värderingar till bidragsfusk som finns i samhället. Sammanställningen i denna rapport är ett underlag till en kommunikationsstrategi, där vi har valt att närmare studera

- attityder i samhället, eftersom dessa i högre grad än kontroll styr människor,
- acceptansen för bidragsfusk, eftersom en hög acceptans för fusk ökar sannolikheten att fuska,
- förtroendet för institutionerna och trygghetssystemen, eftersom förtroendet påverkar viljan att göra rätt.

Medborgarnas attityder till bidragsfusk

Svenska folket är kraftfullt emot fusk, 95 procent tycker inte att det är rätt att bidragsfuska. Speciellt allvarligt ser man på ”kombinationsfusk”, t.ex. att arbeta svart samtidigt som man har sjukersättning. Samtidigt tror man att fusket är omfattande och att ”alla andra gör det”. Tre av fyra anser att fusket med bidrag är mycket eller ganska omfattande.

Även om nästan alla fördömer bidragsfusk, finns det tendenser till att många rör sig i en gråzon och överutnyttjar trygghetsystemen. Till exempel tycker en tredjedel av medborgarna att det inte är så allvarligt att ta ut en extra sjukdag fastän man inte är sjuk. Tre av tio skulle också behålla bidrag som de visste var felaktiga.

De ser inte sitt eget fusk som något brottsligt och använder bortförklaringar för att rationalisera sitt beteende.

Nästan varannan svensk har en viss acceptans för bidragsfusk. Däremot är det svårt att hitta en entydig bild av vilka det är som har en hög acceptans för fusk. Det finns en något högre acceptans hos yngre, män, deltidsarbetande och de med lägre utbildning. Men de som accepterar fusk är en mycket sammansatt kategori människor och de finns i alla befolkningsgrupper.

De tre främsta orsakerna till att man bidragsfuskar tror allmänheten är att politiker och makthavare fuskar, moralen är dålig och upptäcktsrisken är låg. Det finns ett stort stöd för flera olika åtgärder för att begränsa bidragsfusket, främst ökad information om hur välfärden påverkas av bidragsfusk, men även för förenklingar och kontroll.

Det är ungefär lika många som tycker att det allvarligaste är att människor fuskar med bidrag som att människor inte får de bidrag de har rätt till.

Handläggarnas attityder till bidragsfusk

Handläggare är mer fördömande mot alla typer av bidragsfusk och fördömer i högre grad även andra brott. Men det finns vissa skillnader i acceptansen för bidragsfusk mellan de olika myndigheterna och organisationerna.

Uppfattningen om omfattningen är samstämmig med allmänhetens. Nästan sju av tio handläggare tror att bidragstagare omedvetet får ut mer ersättningar än vad de har rätt till, nästan lika många att det är relativt enkelt att fuska och att det är brister i kontrollen. Samtidigt uppger 83 procent av handläggarna att kontrollerna har lagom omfattning, men bara 53 procent uppger att kontrollen är effektiv.

De insatser som handläggare tror är viktigast för att minska fusket är samkörning av register, skärpta kontroller och ökad information om hur fusket påverkar välfärden. Det är delvis en annan ranking än hos allmänheten som sätter förenklingar som till exempel enklare blanketterna och enklare regler före ökad kontroll.

Attityder i media

En översiktlig analys över hur media skildrar bidragsfusk har gjorts för perioderna maj-juli 2006 och januari-maj 2007. Mellan dessa två perioder kan man se att fokus har flyttats. Under den undersökta perioden 2006 fanns för varje artikel om personer som begått bidragsbrott, två artiklar om utbetalnings- och regelfel hos myndigheterna som resulterat i att den enskilde individen hamnat i kläm. Ett halvår senare är allt färre artiklar inriktade på individer i en utsatt situation. Allt fler artiklar behandlar åtgärder för att stävja bidragsfusk, bland annat ökade kontroller, förändringar av a-kasse-regler, sjukintyg från förskolan, bidragsbrottslagen.

Förtroendet mellan människor

Mellanmänsklig tillit är ett mått på socialt kapital och i vilken mån vi litar på varandra. Att det finns ett förtroende mellan människor är en förutsättning för att trygghetssystemen ska fungera. Medborgaren måste kunna känna ett förtroende för att alla betalar sina skatter och att de används på ett korrekt sätt.

Den mellanmänskliga tilliten bland svenska folket är hög och har så varit under lång tid. Samtidigt menar en majoritet av allmänheten att moralen och etiken blir allt sämre.

Förtroendet för institutioner

Forskning visar att ett högt förtroende för samhällsinstitutioner ökar viljan att göra rätt för sig. Förtroendet för samhällsinstitutionerna tenderar till att bli allt sämre. Vid en internationell jämförelse har Sverige en lägre tillit till institutioner generellt sett än de nordiska länderna och ligger på en medelnivå bland de europeiska länderna.

Förtroendet för trygghetssystemen

Det finns ett starkt stöd bland allmänheten för trygghetssystemen och en vilja att ha dem kvar. Men majoriteten är tveksam eller negativ till om trygghetssystemen ger tillräcklig ersättning i framtiden. I dag finns ett stort förväntansgap vad gäller de

offentliga trygghetssystemen. Speciellt den äldre generationen har höga förväntningar på vad trygghetssystemen ska klara av, samtidigt som de inte tror att systemen och staten kommer kunna motsvara dessa förväntningar.

En stor fråga i framtiden är vad som ska ingå i det offentliga åtagandet och vad som ska exkluderas.

Slutsats

Kommunikation kan aldrig som ensam åtgärd minska bidragsfusket. Men i samspel med andra åtgärder, som lagstiftning och kontroll, kan kommunikationsinsatser betydligt förstärka effekten. Utifrån detta avser delegationen att parallellt med att förslag på övriga åtgärder tas fram, arbeta fram ett förslag till kommunikationsstrategi som kan leda till en påverkan av attityder som har med omfattning, acceptans, kunskap och förtroende att göra.

Utifrån vad som framkommit av attitydundersökningarna vill delegationen särskilt peka ut fyra områden där informationsinsatser bör sättas in.

Bilden av att omfattningen är stor måste ändras

En stor majoritet av svenska folket och handläggare vid myndigheter tror att bidragsfusket är omfattande. Om en sådan attityd får ett så starkt fäste, är risken överhängande att den utvecklas till en norm och en sanning. Hos den enskilde finns en vilja att göra rätt för sig om alla andra också gör rätt för sig. Om normen i stället blir den omvända - att alla fuskar - och denna norm dessutom får stå oemotsagd, är risken överhängande att allt fler förändrar sitt beteende till att börja bidragsfuska. Bilden av omfattningen måste därför ändras.

Acceptansen för bidragsfusk måste minskas

En relativt hög andel av befolkningen har en hög acceptans för bidragsfusk. Denna andel måste minskas. En omständighet som försvårar åtgärder är att acceptansen för bidragsfusk är spridd och oberoende av ålder, kön, bostadsort, inkomst med mera.

Fusk måste uppfattas som brott

De allra flesta gör rätt, men det finns en tendens till att många rör sig i en gråzon och använder trygghetssystemen felaktigt. Fusket ses inte som fusk eftersom det oftast sker i en liten omfattning och med små summor. Bortförklaringar används för att rättfärdiga beteendet. Attityden att fusk inte är något brottsligt måste brytas, eftersom även ett litet fuskande totalt sett får stora samhällsekonomiska konsekvenser.

Förtroendet för myndigheter och organisationer måste höjas

Förtroendet för myndigheter och organisationer i Sverige är lågt och tenderar att bli allt lägre. Ett försämrat förtroendet för myndigheterna och deras verksamhet minskar viljan att göra rätt. Därför är det av högsta vikt att förtroendet förbättras.

1 Bakgrund

1.1 Om delegationen

Delegationen mot felaktiga utbetalningar (FUT-delegationen) har i uppdrag (dir. 2005:52) att vara ett samverkansorgan för åtgärder mot felaktiga utbetalningar från de offentliga försäkrings- och bidragssystemen (i det följande kallade trygghetssystemen).

Inom delegationen samarbetar 16 myndigheter och organisationer för att minska de felaktiga utbetalningarna från trygghetssystemen. Dessa är: Försäkringskassan, Arbetslöshetskassornas samorganisation (SO), Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), Centrala studiestödsnämnden (CSN), Skatteverket, Migrationsverket, Brottsförebyggande rådet (Brå), Ekobrottsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen (RPS), Åklagarmyndigheten, Sveriges kommuner och landsting, länsstyrelser, Statskontoret, Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen (IAF), Ekonomistyrningsverket och Socialstyrelsen (SoS).

I delegationens uppdrag (dir. 2005:52) ingår bland annat att ge förslag till metoder att mäta felaktiga utbetalningar och sätta upp lämpliga mål, beskriva omfattningen av och orsakerna till felaktiga utbetalningar, lämna förslag till ändringar i regelverk m.m.

TVå av uppdragen i direktiven berör kommunikationsområdet:

- Att i samverkan med berörda myndigheterna lämna förslag till hur informationen till enskilda kan utvecklas så att riskerna för felaktigheter minimeras,
- Att samordna eventuella gemensamma informationsinsatser för opinionsbildning mot oegentligheter inom trygghetssystemen.

Delegationen ska lämna en slutlig redovisning av sin verksamhet senast den 1 juli 2008.

1.2 Mål och syfte

Delegationens övergripande mål är att minska felaktiga utbetalningar från trygghetssystemen.

Delegationen har i tidigare rapporter kartlagt vad i myndigheternas ärendeprocess som orsakar att utbetalningar blir felaktiga samt omfattningen av de felaktiga utbetalningarna. Denna rapport kompletterar dessa resultat. Den behandlar de bakomliggande motiven och attityder till bidragsfusk hos medborgarna och den hos dessa upplevda omfattningen av felaktiga utbetalningar.

Rapportens syfte är att

- beskriva vilka attityder och värderingar som finns i samhället till bidragsfusk och felaktiga utbetalningar samt
- vara ett underlag till en kommunikationsstrategi som kan bidra till att felaktiga utbetalningar från trygghetssystemen minskar.

1.3 Begrepp och avgränsningar

Rapporten har begränsats till att omfatta attityder till felaktiga utbetalningar som beror på avsiktliga fel begångna av den sökande. I undersökningarna används begreppet fusk i stället för bidragsbrott då det är det begrepp man använder i vardagligt tal. Med begreppet bidragsfusk menas att medvetet tillskansa sig mer medel än man är berättigad till från trygghetssystemen. Oavsiktliga fel som begås av enskilda personer och handläggare berörs, men är inte rapportens huvudsyfte att studera.

Delegationen har definierat trygghetssystemen som bidrag, ersättningar och lån som kommer den enskilde till godo. Totalt omfattas cirka 60 olika trygghetssystem i delegationens arbete. Dessa finns beskrivna i kapitel 2.

1.4 Metod

För att få en sammanhängande och enhetlig bild av omvärldens attityder till bidragsfusk har delegationen genomfört såväl *kvalitativa* som *kvantitativa undersökningar* riktade till allmänheten. Därtill har en *kvantitativ undersökning* riktad till handläggare vid myndigheter och organisationer som betalar ut bidrag, ersättningar och lån genomförts. Resultatet från dessa har jämförts med tidigare

undersökningar som Försäkringskassan, Skatteverket, Brottsförbyggande rådet med flera har genomfört. Därutöver har vi genomfört en översiktlig analys av hur medier skildrar ämnet.

Resultaten från undersökningarna har kompletterats med en *genomgång av förtroendet* för trygghetssystemen och ett urval av samhällsaktörer som på olika sätt kan sägas vara involverade i trygghetssystemen. Underlaget kommer bland annat från institut som med regelbundenhet fångar upp samhällstendenser.

Resultaten från undersökningarna har varit grunden för en *scenarioanalys* som genomfördes vid en workshop. Vid workshopen deltog representanter från de sju myndigheter och organisationer som ingår i delegationen. Deltagarna var informatörer och informationschefer vid myndigheterna. Syftet med workshopen var att enas kring en bild av hur attityderna i samhället ser ut, men även att dra upp riktlinjerna för en kommunikationsstrategi.

Styrkan i denna rapport är att det för första gången presenteras en samlad helhetsbild av vilka attityder och värderingar som finns i samhället kring bidragsfusk. Många av de attityder som tas upp är generella och gemensamma för alla system. En stor styrka är även att den bild som finns i samhället samtidigt kan jämföras med den verklighet som till exempel delegationens rapporter kring felens orsaker och omfattning kan ge.

En *brist* i faktainsamlingen är att det inte tidigare har genomförts någon helhetsöversyn av området. När man som i det här fallet samlar in information från olika undersökningar och källor, blir det därför svårt att kunna jämföra resultaten med varandra och dra slutsatser. En brist i undersökningsmaterialet är att området, trygghetssystemen i Sverige, är så omfattande och att slutsatserna därför kan bli väl generella.

Rapporten kommer att följas av ett förslag till kommunikationsstrategi med mätbara effekt- och kunskapsmål som i sin tur kan leda till olika myndighetsgemensamma informationsaktiviteter. Hur arbetsgången från rapport till informationsaktivitet är tänkt framgår av nedanstående modell:

Bakgrund

2 Om trygghetssystemen

2.1 Trygghetssystemen – en beskrivning

520 miljarder kronor betalas ut varje år inom trygghetssystemen i totalt 60 olika bidrag och ersättningar. Det motsvarade 18 procent av BNP 2006.

Till trygghetssystemen räknas bidrag, lån och ersättningar som kommer den enskilde till godo. Det är därmed en vidare definition än socialförsäkringssystemet och inbegriper även arbetslöshetsersättning och bidrag som betalas ut till företag som i sin tur används till löner för anställda eller till utförda tjänster (t.ex. lönebidrag och aktivitetsstöd). Dessutom ingår även studiestöd, ekonomiskt bistånd och ersättning till asylsökande.

Trygghetssystemen kan något förenklat delas in i fem huvudgrupper:

- Socialförsäkringen
- Arbetslöshetsförsäkringen
- Ekonomiskt bistånd (socialbidrag, hanteras av kommunerna)
- Studiestöd
- Övrigt

Socialförsäkringen

Totalt 80 procent av trygghetssystemens utbetalningar kommer från socialförsäkringen. Socialförsäkringen definieras i socialförsäkringslagen (1999:799, SofL). Lagen innehåller bestämmelser om vem som omfattas av social trygghet genom social försäkring och vissa bidragssystem. I lagen anges vilka försäkringar och bidragssystem som omfattas av socialförsäkringen. Regelverket för de olika bidragen och ersättningarna återfinns i lagen (1962:381) om allmän försäkring AFL. Frågor om förmåner inom socialförsäkringen handhas av Försäkringskassan och Premiensionsmyndig-

heten. Enligt Försäkringskassans årsredovisning för 2006 uppgick kostnaderna för socialförsäkringen till 436 miljarder kronor 2006.

Arbetslöshetsförsäkringen

En annan väsentlig del av trygghetssystemen utgörs av arbetslöshetsförsäkringen, vilken regleras i lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkringen. Denna försäkring handhas av arbetslöshetskassorna och arbetsförmedlingen. Under 2006 betalades 26,9 miljarder kronor ut i ersättning.

Ekonomiskt bistånd

Ekonomiskt bistånd (socialbidrag) enligt socialtjänstlagen (2001:453) och introduktionsersättning för flyktingar är också en del av trygghetssystemen. Under 2006 betalades 8,7 miljarder kronor ut i ekonomiskt bistånd inklusive introduktionsersättning. Kommunernas socialtjänster ansvarar för detta försörjningsstöd.

Studiestöd

Studiestödet regleras av studiestödslagen (1999:1395) och handhas av Centrala studiestödsnämnden (CSN). CSN betalade under 2006 ut 12,8 miljarder kronor i bidrag och 10,6 miljarder kronor i lån.

Övrigt

Utöver de ovan nämnda försäkringarna och bidragen finns ett stort antal ytterligare stödformer, exempelvis ersättning till asylsökande, aktivitetsstöd och lönebidrag, som ingår i trygghetssystemen och som med några få undantag handhas av myndigheter som ingår i delegationen.

2.2 Storlek

De fem beloppsmässigt största ersättningarna är ålderspension, aktivitets- och sjukersättningar, sjukpenning, arbetslöshetsersättning och barnbidrag.

Tabellen nedan visar en sammanställning av utbetalningarna inom samtliga trygghetssystem 2006. Ålderspensionen svarar för 34 procent av utbetalningarna medan aktivitets- och sjukersättningarna svarar för 13 procent. De 10 största försäkringarna och bidragen svarar för 82 procent av trygghetssystemens utbetalningar.

Utgiftsområde m.m.	Trygghetssystem	Mnkr 2006	Beslutande myndighet
Försvar samt beredskap mot sårbarhet	Dagpenning	3	FM
	Familjebidrag (varav bostadsbidrag 27,5 mnkr)	28	FM
Invandrare och flyktingar	Hemutrustningslån	8	CSN
	Ersättning till asylsökande	649	MIV
	Återvandringsbidrag	0,4	MIV
	Anhörigresor	0,4	MIV
Hälsovård, sjukvård och social omsorg	Tandvårdsersättning	2 999	FK
	Ersättning till smittbärare	7	FK delvis
	Statsbidrag till särskilt utbildningsstöd	169	SoS
	Bilstöd till handikappade	257	FK
	Kostnader för statlig assistansersättning	12 882	FK
Ekonomisk trygghet vid sjukdom och handikapp	Närståendepenning	81	FK
	Rehabiliteringspenning	1 889	FK
	Sjukpenning	34 010	FK
	Sjuk- och aktivitetsersättning (SA)	70 178	FK
	Bostadstillägg till personer med SA	3 962	FK
	Handikappersättningar	1 171	FK
	Arbetskadelivränta	5 465	FK
	Ersättning för kroppsskador	57	FK
Ekonomisk trygghet vid ålderdom	Garantipension till ålderspension	21 339	FK
	Efterlevandepensioner till vuxna	15 813	FK
	Bostadstillägg till pensionärer	7 448	FK
	Äldreförsörjningsstöd	419	FK
	Ålderspensionssystemet	183 590	FK
Ekonomisk trygghet för familjer och barn	Allmänna barnbidrag	23 611	FK
	Föräldrapenning	20 893	FK
	Tillfällig föräldrapenning	4 734	FK

Om trygghetssystemen

Utgiftsområde m.m.	Trygghetssystem	Mnkr 2006	Beslutande myndighet
	Havandeskapspenning	467	FK
	Underhållsstöd (nettoutgifter)	2 222	FK
	Bidrag till kostnader för internationella adoptioner	35	FK
	Barnpension och efterlevandestöd för barn	1 027	FK
	Vårdbidrag för funktionshindrade barn	2 625	FK
Arbetsmarknad	Aktivitetsstöd	13 473	FK
	Arbetslöshetsersättning	30 158	A-kassor
	Lönebidrag	7 363	LAN
	Bidrag till Samhall AB	4 186	LAN
	Trygghetsanställning	26	LAN
	Utvecklingsanställning	75	LAN
	Bidrag till lönegarantiersättning	690	Kam
Arbetsmarknad (kredit skattekonto)	Anställningsstöd	4 814	LAN
	Stöd till utbildningsvikariat	140	LAN
	Stöd till skyddat arbete hos off. arbetsg.	739	LAN
Studiestöd	Studiehjälp m.m.	3 664	CSN
	Studiebidrag	9 876	CSN
	Studiemedelsröntor m.m.	5 034	CSN
	Studielån (nyttlåning)	10 624	CSN
	Rekryteringsbidrag	1 422	CSN
	Särskilda insatser för döva och hörsel-skadade elever och elever vid Rh-anpassad utb.	39	CSN
	Bidrag till kostnader vid viss föräldrautb. i teckenspråk	7	SPI
	Bidrag till LO i Sverige	43	CSN
	Bidrag till TCO	8	CSN
	Bidrag vid korttidsstudier - Sametinget	0,5	Sametinget
	Bidrag vid korttidsstudier - Socialstyrelsen	13	SoS
Bostadsförsörjning	Bostadsbidrag	3 598	FK
Kommunala bidrag	Ekonomiskt bistånd (socialbidrag)	7 833	Socialtjänst
	Introduktionsersättning till flyktingar	905	Socialtjänst
S:a trygghetssystem totalt		522 769	
Summa exklusive ålderspensionssystemet		339 179	

2.3 Vem betalar ut vad?

Den största utbetalaren är Försäkringskassan. Övriga myndigheter är Premiepensionsmyndigheten (PPM), Länsarbetsnämnden (fr.o.m. 1 januari 2008 Arbetsförmedlingen), Centrala studiestödsnämnden (CSN), Migrationsverket, Socialstyrelsen, Kammarkollegiet, Socialpsykologiska institutet, Sametinget och Försvarsmakten. Kommunernas socialtjänster betalar ut ekonomiskt bistånd och arbetslöshetskassorna betalar ut arbetslöshetsersättning.

Fem departement¹ ansvarar för de olika myndigheterna och medlen behandlas i sin tur av sju olika riksdagsutskott².

2.4 Vem får bidrag?

Enligt beräkningar från SCB³ fick under 2004 1,8 miljoner personer i åldern 20-64 år i Sverige bidrag eller ersättning i form av sjukpenning, arbetslöshetsstöd, sjuk- och aktivitetsersättning eller ekonomiskt bistånd (socialbidrag). Det motsvarar drygt en tredjedel av befolkningen i åldersgruppen.

Var sjätte person i befolkningen har bidragsinkomster på över 80 000 kronor. Var tionde person försörjs helt av bidrag eller ersättningar. Vart femte hushåll hade år 2004 en inkomst, exklusive ersättning, som låg under socialbidragsnormen.

Fler kvinnor än män tar emot bidrag. Nästan 40 procent av kvinnorna mot knappt 30 procent av männen mottog bidrag under 2004. Fler yngre än äldre är beroende av bidrag eller ersättningar.

2.5 Fusk, fel, brott eller felaktiga utbetalningar?

Överutnyttjande av systemen, bidragsbrott och bidragsfusk är några av alla begrepp som används när man pratar om att medvetet tillskansa sig mer medel än man är berättigad till från trygghets-

¹ Socialdepartementet, Arbetsmarknadsdepartementet, Utbildningsdepartementet, Justitiedepartementet, Försvarsdepartementet.

² Socialförsäkringsutskottet, Socialutskottet, Arbetsmarknadsutskottet, Utbildningsutskottet, Justitieuutskottet, Civilutskottet och Försvarsutskottet.

³ Vart femte hushåll är bidragsberoende, Valfärd nr 2, 2006.

systemen. I delegationens uppdrag ingår att studera ett större område, felaktiga utbetalningar⁴, som innefattar

- *avsiktliga fel*, dvs. fel som begås medvetet för att få mer ersättning än vad man har rätt till,
- *oavsiktliga fel*, dvs. fel som beror på stress, tidsbrist, missförstånd, skrivfel, räknefel eller slarv samt
- *systemproblem*, dvs. problem som orsakas av regel- och stöd-systemens utformning, men som inte kan klassificeras som ett direkt fel.

Felen kan begås såväl av enskilda personer som av handläggare på myndigheter och organisationer.⁵

För avsiktliga fel som begås av handläggare på myndighet eller organisation brukar begreppet interna oegentligheter användas. Interna oegentligheter upptäcks relativt sällan och polisanmäls alltid.

2.6 Om brott och straff

Bidragbrottslagen

Reglerna för bidragsbrott skärptes när bidragbrottslagen trädde i kraft den 1 augusti 2007. Bidragbrottslagen är indelad i tre svårighetsgrader. Den som medvetet och vid upprepade tillfällen fått ut stora felaktiga belopp kan dömas till grovt bidragsbrott och riskerar upp till fyra års fängelse. Bedöms beloppen vara mindre räknas handlingen som bidragsbrott och kan innebära upp till två års fängelse, men straffet är i normalfallet villkorlig dom och böter. Straffet för ringa bidragsbrott är böter eller fängelse i upp till sex månader.

Det är även straffbart att vara grovt oaktsam med uppgifterna utan att för den skull medvetet erhålla mer pengar än man har rätt till. För vårdslöst bidragsbrott är straffet böter. Bidragbrottslagen omfattar alla bidrag, ersättningar och lån som går till en enskild person och som beslutas av Försäkringskassan, Premi pensionsmyndigheten, Centrala studiestödsnämnden, Migrationsverket, länsarbetsnämnderna, kommunerna och arbetslöshetskassorna.

---

⁴ Vad kostar felen? Omfattning av felaktiga utbetalningar från trygghetssystemen. Rapport 7, Delegationen mot felaktiga utbetalningar

⁵ Från risk till mål och resultat, Rapport 1, Delegationen mot felaktiga utbetalningar.

Från och med den 1 augusti 2007 är dessa myndigheter och organisationer skyldiga att anmäla misstanke om bidragsbrott till polis eller åklagare.

Polisanmälningar

Antalet polisanmälningar av misstänkta brott av utbetalningar av ersättningar, bidrag och andra förmåner från trygghetssystem har ökat kraftigt de senaste åren. Brottsförebyggande rådet (Brå) är den myndighet som ansvarar för brottsstatistiken. Tidigare har bara funnits statistik över bedrägerier riktade mot Försäkringskassan. Men från och med den 1 augusti 2007 förs statistik över antalet anmälningar fördelat dels på de fyra brottsrubriceringarna i bidragsbrottslagen, dels på följande fyra myndighetsgrupper⁶:

- Försäkringskassan
- Kommunerna
- Arbetslöshetskassor och Arbetsförmedlingen
- Övriga (Premiepensionsmyndigheten, Centrala studiestödsnämnden, Migrationsverket)

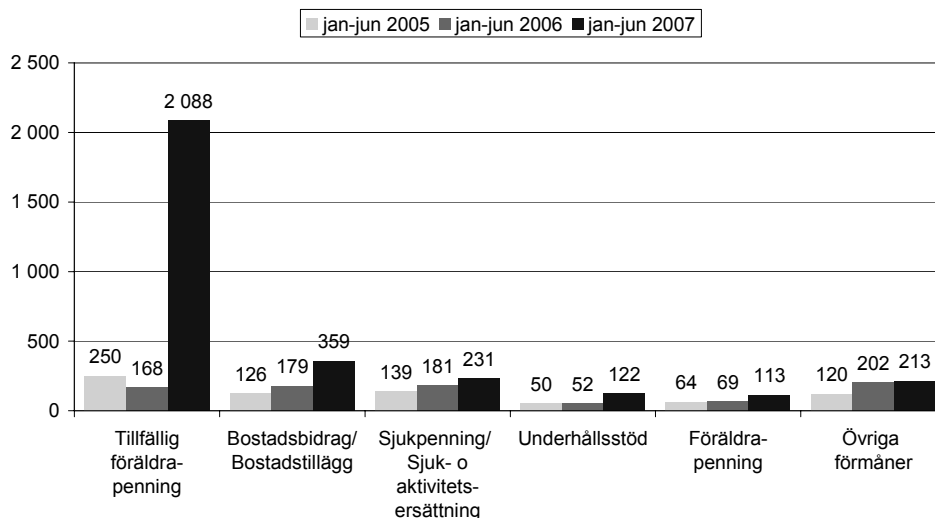
I en gemensam rapport från Försäkringskassan, Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten från den 12 september 2007⁷ redovisas bland annat statistik över polisanmälningar. Redovisningen visar att antalet anmälningar om misstänkta bidragsbrott inom socialförsäkringen har ökat kraftigt under de senaste åren. Försäkringskassans anmälningar redovisas i diagram 2.1.

---

⁶ Beslut om införandet av nya brottskoder och borttagande av befintlig brottskod för bidragsbrott. Brå 2007-08-02.

⁷ Redovisning av uppdrag avseende gemensam strategi för att bekämpa bidragsbedrägerier, september 2007.

Diagram 2.1 Försäkringskassans anmälningar avseende misstänkt brott första halvåret 2005–2007 uppdelat på förmånsgrupper

Försäkringskassans särskilda kontroll av tillfällig föräldrapenning (TFP) har resulterat i en stor ökning av antalet polisanmälningar, vilket framgår av diagrammet. Den särskilda kontrollen innebär att Försäkringskassan gör en slumpmässig kontroll av ärenden före utbetalning. Från augusti 2006 till och med januari 2007 kontrollerades 40 procent av ärendena och från och med februari 2007 cirka 20 procent. Sedan den 1 april 2007 ingår kontrollen i den ordinarie handläggningen. Även för övriga förmåner ökar antalet polisanmälningar.

Även från CSN och Arbetslöshetskassorna har antalet polisanmälningar ökat. För arbetslöshetskassornas del uppskattas antalet anmälningar till cirka 400–500 per år under perioden 2004–2006. Någon samlad statistik avseende polisanmälningar från Migrationsverket och kommunerna finns inte att tillgå.

Lagförda

Under de första sju månaderna 2007 fattade åklagare beslut om 2 468 brottsmisstankar. Beslut om lagföring fattades i 873 fall

(35 procent), vilket är en ökning med drygt 300 procent jämfört med de två föregående åren. Resterande fall avskrevs till följd av bevisproblem (26 procent) med motiveringen att den anmälda gärningen inte var brottslig, brottet var preskriberat eller annan motivering (38 procent). Lagföring innebär här att åklagare beslutar om åtal eller meddelar åtalsunderlåtelse eller utfärdar strafföreläggande.

3 Om attityder till bidragsfusik

3.1 Om värderingar och attityder?

En värdering beskrivs som att sätta ett värde på något. Värdet kan vara positivt eller negativt. Värderingar ses ofta som subjektiva och ett mått på en åsikt eller uppfattning.⁸

Med attityd menas oftast en persons varaktiga inställning som har byggts upp genom erfarenheter. Attityder yttrar sig vanligen i att man är för eller emot något och kan variera i styrka. Det man är positivt eller negativt inställd till kan vara allt från ett objekt, en person eller en samhällsföreteelse. Attityder på en mer övergripande nivå är mer stabila än inställningar till objekt. En attityd anses ofta vara ett sätt att kategorisera och förenkla omvärlden, att göra den svart eller vit.

Ett vanligt sätt att fånga attityder till olika samhällsfrågor är genom kvalitativa eller kvantitativa undersökningar.

3.1.1 Varför värderingar är viktiga

Attityder, vare sig de är våra egna eller omgivningens, påverkar oss som individer och vårt sätt att agera. Attityder som delas av flera har stor påverkan på samhället i stort och kan bidra till trendbrott och att samhällsutvecklingen drivs mot ett visst håll. Det är därför viktigt att känna till, lyssna av och vara medveten om vilka attityder som finns i dag, för att ha beredskap för den riktning de kan få i morgon.

I dag är de flesta forskare överens om att värderingar och attityder grundläggs i barndomen och följer oss sedan livet ut. De förändras inte nämnvärt under ett liv, men kan uttryckas på olika sätt allteftersom personen blir äldre. Även om det är nästan

---

⁸ Nationalencyklopedin.

omöjligt att förändra värderingar hos en vuxen person, kan man däremot påverka på vilket sätt han eller hon väljer att uttrycka sina värderingar.

3.1.2 Viktiga värderingar ur perspektivet bidragsfusk

Normer och moral

Skatteverket har i en rapport sammanställt forskning kring skattebetalarnas beteende och skattefelet.⁹ Mycket av den beteendevetenskapliga forskningen som beskrivs är tillämpbar även på bidragsfusk. Av rapporten framgår att *normer och moral har större påverkan på individer än risken för upptäckt och straff*. De flesta människor följer regler, inte därför att de är rädda för att bli upptäckta och straffade, utan för att de anser det vara rätt och därför att andra gör det. Kontrollens avskräckande effekt är därför liten, men dess normförstärkande effekt är desto större.

Människor måste kunna lita på att andra som bryter mot regler straffas, för att själva leva efter reglerna. Därför är kontroll viktig. Kontroll och straff gör att människor kan lita på att andra följer reglerna och då följer de reglerna själva också.¹⁰

Beteende

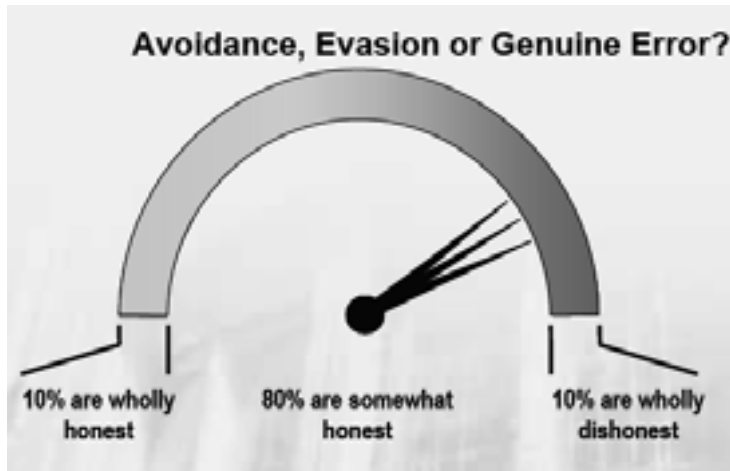
I en grupp människor finns det alltid några som gör rätt för sig och andra som beter sig bedrägligt. Dorrington menar att andelen ärliga och oärliga är relativt konstant. 10 procent är fullständigt ärliga, 80 procent är ärliga i varierande skala och 10 procent är fullständigt oärliga.¹¹

---

⁹ Rätt från början, Forskning och strategier. Rapport 2005:1, Skatteverket

¹⁰ ibid

¹¹ Dorrington, Peter, Fraud Threats to the Public Sector, 2006

En liknande beteendemodell finns inom skatteadministrationen i flera olika länder, bland annat Australien, Nya Zeeland och Storbritannien. Modellen kallas för ”compliance-pyramiden”.¹²

Skattebetalarna delas in i olika grupper. I botten av pyramiden finns de ärliga och i toppen de oärliga. Olika åtgärder behövs för olika grupper och syftet är att få de flesta till pyramidens botten. Så länge ingen annan kunskap finns ska skatteadministrationen utgå ifrån

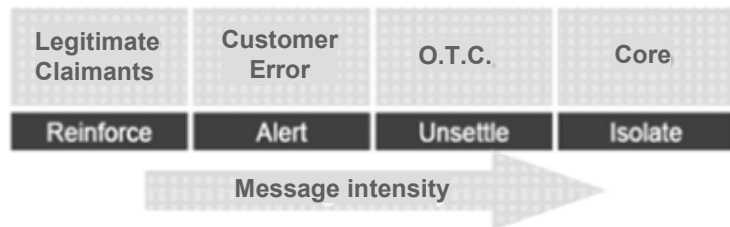
¹² Rätt från början, Forskning och strategier. Rapport 2005:1, Skatteverket

att skattebetalaren är ärlig och vill göra rätt för sig. För varje grupp finns olika åtgärder identifierade för att minska ett oärligt beteende. Fungerar inte detta använder man de verktyg som finns på närmaste högre nivå i pyramiden. Skattebetalarna delas in i fyra kategorier efter vilja och förmåga att göra rätt för sig.

- I botten av pyramiden (de flesta) finns de som vill göra rätt för sig.
- På nästa steg finns de som försöker men inte alltid lyckas.
- På det tredje steget finns de som försöker göra motstånd men som är känsliga för motåtgärder (spekulanter).
- Högst upp i pyramiden finns de som har bestämt sig för att fuska.

En liknande modell arbetar Department for Work and Pensions i Storbritannien efter för att stävja bidragsfusk. Modellen går ut på att identifiera vilka som gör rätt för sig, vilka som omedvetet begår fel, vilka som är på gränsen till att fuska och vilka som begår bidragsbrott. Utifrån denna segmentering används olika medel för att påverka attityderna i grupperna. Strategin går kortfattat ut på att de bidragstagare som är ärliga, ska kommunikationsinsatserna stödja och bekräfta, de som begår omedvetna fel ska göras uppmärksamma på att de gör fel, de som är på väg att fuska ska känna sig obekväma, kärnan av oärliga bidragsfuskare ska isoleras och fördömas.

Källa: Department for Work and Pensions, Storbritannien, 2006

Förtroende

Forskning i människors beteende visar att förtroendet för en myndighet är av mycket stor betydelse. Enligt Weibull bestäms förtroendet för institutioner av erfarenhet av verksamhetens sätt

att fungera, det egna ”beroendet” av verksamheten och den allmänna opinionens syn på verksamheten.¹³

Undersökningar som gjorts av Skatteverket visar att den som har förtroende för Skatteverket fuskar mindre än de som saknar förtroende för myndigheten. En myndighets trovärdighet påverkar också effekterna av allt som myndigheten gör. En liknande koppling mellan förtroendet för bidragsutbetalande myndigheter och bidragsfusk går tyvärr inte att göra, eftersom det finns för få historiska beräkningar av fuskets omfattning som går att jämföra med utvecklingen av förtroendet för myndigheterna.

Slutsats

Utifrån ovanstående resonemang är det viktigt att få fram följande:

1. Vilka normer och attityder till bidragsfusk som finns i samhället till exempel moraliska ställningstaganden, hur omfattande bidragsfusket är, vilka som gör det, varför och hur man ska komma till rätta med fusket. Detta har kartlagts i de undersökningar som ställts till allmänheten och handläggare vid myndigheter som betalar ut bidrag.
2. Vilken vilja det finns att göra rätt för sig. Det är utifrån en enkät svårt att få en uppfattning om vilka, och hur många, som begår bidragsbrott. Däremot är det möjligt att undersöka vilka som har en hög respektive låg acceptans för bidragsfusk.
3. Följande bör studeras:
  - förtroendet mellan människor (i vilken mån man litar på att andra gör rätt för sig),
  - förtroendet för samhällsaktörer (bland annat de bidragsutbetalande myndigheterna på grund av att de utför kontrollerna, politiker på grund av att de lämnar förslag på åtgärder mot bidragsfusk samt rättsväsendet på grund av att de som begår bidragsbrott ska straffas)
  - förtroende för trygghetssystemen (i vilken mån man litar på att trygghetssystemen och regelverket fungerar)

I denna rapport lämnas en redovisning av befintliga studier och de attitydundersökningar kring samhällsfrågor som genomförs varje år. Vi tar upp resultaten dels generellt för hela den svenska befolk-

---

¹³ Lennart Weibull, Riks-SOM 2006.

ningen och med vissa internationella jämförelser, dels ur olika generationers perspektiv.

3.1.3 Vad vi har mätt

För att få en bild av vilka värderingar som finns i samhället behövs kunskap om människors kunskapsnivå, attityder och beteende. Med dessa begrepp menas:

- *Kunskap*: vad en person tror eller vet om något (till exempel vilka konsekvenser bidragsbrott har för samhället, vilka som begår brotten och vilken omfattning de har).
- *Attityd*: hur starkt man tar ställning för eller emot (hur positivt eller negativt ställer man sig till bidragsbrott).
- *Beteende*: ens eget handlande (vilken avsikt man själv har att begå bidragsbrott).

För att välja rätt kommunikationsstrategi är det viktigt att kunna identifiera vad som ska uppnås. Att öka kunskapsnivån, att påverka attityder eller påverka beteenden är tillvägagångssätt som kräver helt olika strategier.

Det är svårt att i en undersökning kartlägga vilken kunskap en individ har. Lika svårt är det att ta reda på hur man faktiskt beter sig. En person kan till exempel uppleva det som pinsamt att avslöja att han eller hon inte vet tillräckligt mycket. Det är också skillnad på att ställas inför hypotetiska händelser och att faktiskt agera om man råkar ut för en sådan situation. Även attityderna kan vara svårtolkade. Svaren på frågorna i en undersökning tenderar till att bli "politiskt korrekta" eller styrda av normer och osynliga regler i ens omgivning.

I de kvalitativa och kvantitativa attitydundersökningar som delegationen genomfört, har frågor kring människors kunskap inte ingått. Eftersom trygghetssystemen är så många och reglerna skiljer sig åt, är det svårt att ha en generell kunskap om systemen som dessutom går att mäta. I undersökningarna har därför bara ställts frågor kring hur väl informerad man känner sig om regler med mera. Fokus har varit på attityder och beteenden. Bland annat har man fått besvara frågor kring hur man skulle reagera i några hypotetiska situationer.

För att få en måttstock på hur väl attityderna och det sätt man uppger att man skulle bete sig i vissa situationer överensstämmer

med verkligheten, har undersökningsresultaten jämförts med det material som delegationen tagit fram, främst kring orsakerna till och omfattningen av felaktiga utbetalningar.

Kvalitativ undersökning

En kvalitativ undersökning genomfördes genom ett antal djupintervjuer och gruppintervjuer, så kallade fokusgrupper. Syftet med den kvalitativa undersökningen var att

- ge fördjupad kunskap om hur allmänheten tänker, kommunicerar och argumenterar kring sitt eget och andras bidragsfusk,
- fånga upp relevanta frågor att ställa i en kvantitativ undersökning.

Fokusgrupper och djupintervjuer är kvalitativa metoder som har visat sig fungera bra när det rör sig om känsliga ämnen, vilket fusk i olika former ofta kan upplevas som. Det är också bra metoder för att få fram relevanta frågor att ställa i en kvantitativ undersökning.

Fokusgrupper ger information om gruppens uppfattningar och ger en bred kunskap i förhållande till personliga djupintervjuer, som ger en djupare kunskap och förståelse. I denna undersökning har vi kombinerat de två metoderna.

För kvalitativa undersökningar gäller det att kartlägga så många olika uppfattningar som möjligt, vilket gör att intervjupersonerna ska vara så demografiskt spridda som möjligt. I denna undersökning har kvinnor och män mellan 18 och 70 år deltagit. Dessa personer representerar olika yrkeskategorier, studerande, arbetslösa, sjukskrivna, förtidspensionerade, föräldralediga, pensionerade och personer med invandrarbakgrund.

Inledningsvis startades arbetet med personliga djupintervjuer för att få ett underlag till frågeformuläret som användes i fokusgrupperna. Studien avslutades med ytterligare djupintervjuer för att komplettera de uppgifter som kommit fram i fokusgrupperna. Totalt genomfördes nio djupintervjuer och samtal med fyra olika fokusgrupper (ungdomar, kvinnor, män samt personer som var 55 år eller äldre). Sammanlagt intervjuades 32 personer antingen i grupp eller enskilt.

En kvalitativ undersökning kan inte generalisera eftersom underlaget är för litet. Resultatet i undersökningen kan därför endast kopplas till de deltagande personerna i undersökningen.

Kvantitativa undersökningar

Utifrån resultaten av den kvalitativa undersökningen fick vi en fördjupad förståelse för hur enskilda tänker, känner och agerar kring bidragsfusk. För att få en mer statistiskt säkerställd bild av att detta också överensstämmer med uppfattningen hos allmänheten i stort, har undersökningen kompletterats med två kvantitativa undersökningar. Syftet har varit att urskilja ett antal grupper, från de som helt fördömer fusk till de som har en accepterande inställning.

Undersökningen genomfördes som en webbundersökning av SIFO Research International under maj 2007 och riktade sig till ett för riket representativt urval av 3 000 personer i åldrarna 15-65 år. De som ingick i svarspanelen gav en god representativitet för befolkningen. Panelen är slumpmässigt uttagen och inte självrekryterad. Antalet godkända svar efter påminnelser var 1484, vilket ger en svarsfrekvens på 50 procent. Det finns inga systematiska bortfall. Svarsfrekvensen ligger i nivå med andra undersökningar riktade till allmänheten såväl nationellt som internationellt. Jämfört med befolkningen som helhet har webbpaneler en viss snedvridning då den exkluderar de utan tillgång till dator eller de med låg användning av e-post. Men även i postala enkäter faller vissa grupper bort.

Vid en jämförelse med andra undersökningar genomförda av bland annat Försäkringskassan, Skatteverket och Brå, stödjer dessa resultaten som de har framkommit i delegationens undersökningar.

I undersökningen ställdes frågor inom området attityder till bidrag och bidragsfusk, bland annat

- allmänhetens inställning till fusk,
- fuskets omfattning och orsaker,
- åtgärder,
- kontrollen av trygghetssystemen,
- straff/upptäckt,
- tilltron till systemet och förtroendet för myndigheterna.

Deltagarna i undersökningen har sedan tidigare besvarat en mängd frågor kring demografi, intressen, värderingar, medieval etc. som finns bevarade i SIFO:s konsumentdatabas Orvesto. Svaren från undersökningen riktad till allmänheten kopplades samman med uppgifterna i Orvestodatabasen. En ny samlad databas skapades, som innehåller all information från bägge undersökningarna.

En motsvarighet till den kvantitativa undersökningen med likvärdiga frågor har också gått ut till 2 000 handläggare vid bidragsutbetalande myndigheter, a-kassor och kommuner och CSN.

Svarsfrekvensen i undersökningen riktad till handläggare var 58 procent med stora variationer mellan myndigheterna. Högst var svarsfrekvensen inom arbetslöshetskassornas samorganisation med 82 procent och lägst på Försäkringskassan, 50 procent.

3.2 Allmänheten om bidragsfusk

Resultaten från webbundersökningarna stödjer och förstärker den bild som framkommit i djupintervjuer och fokusgrupper. Därför särredovisas inte resultaten utan presenteras gemensamt. I *bilaga 1* redovisas resultatet av djupintervjuer och fokusgrupper, i *bilaga 3* resultaten av enkäten riktad till allmänheten och i *bilaga 5* enkäten riktad till handläggare.

3.2.1 Två bilder av trygghetssystemen

"Sverige är ett givmilt land, ett generöst land som månar om de svaga."

"Bidrag gör att man inte försöker riktigt så hårt som man skulle gjort."

Dessa citat är tagna från djupintervjuerna och speglar två övergripande attitydinställningar som går igen i undersökningarna. Å ena sidan tycker de intervjuade att Sverige är ett generöst land som tar hand om sina medborgare. Å andra sidan tycker de att det finns för mycket bidrag och att det vore bättre om den enskilde kunde leva på sin lön i stället för att få bidrag.

86 procent håller med om att Sverige har ett generöst bidrags- och ersättningssystem, 65 procent tycker att bidrag och ersättningar är en rättighet, medan varannan person anser att det finns för mycket bidrag och ersättningar.

De allra flesta som besvarade enkäten har haft eller har någon form av bidrag vilket överensstämmer med verkligheten. Nästan samtliga medborgare har någon gång under sitt liv erhållit någon typ av bidrag, ersättning eller lån.

Det är 43 procent som tycker att det allvarligaste problemet är att människor fuskar med bidrag. Lika många tycker att det allvarligaste problemet är att människor inte får de bidrag de har rätt till.

3.2.2 Alla är mot det...

Svenska folket är kraftfullt emot fusk, 95 procent tycker inte att det är rätt att bidragsfuska. Nio av tio tycker att det är ganska eller mycket allvarligt att försöka få ut mer ersättning eller bidrag än man har rätt till. Bidragsfusk jämförs i "allvarlighetsgrad" med att dopa sig inför en idrottstävling. Strax över 80 procent tycker att bidragsfusk är omoraliskt, osolidariskt och kan jämföras med stöld. Som en jämförelse kan nämnas att varannan person anser att det inte är rätt att arbeta svart.

Tabell 3.1 Hur allvarliga tycker du att olika typer av brott/överträdelser är

Hur allvarligt tycker du följande är?	Ganska allvarligt eller mycket allvarligt (%)
Göra inbrott in någons hem	98%
Köra rattonykter	98%
Dopa sig inför en idrottstävling	92%
Försöka få ut mer bidrag eller ersättning än vad man har rätt till	89%
Fuska på en tenta eller skrivning	81%
Fuska med avdrag i deklarationen	80%
Kasta skräp i naturen	77%
Måla otillåten graffiti på offentliga platser	68%
Smuggla in cigaretter i landet och sälja dem	68%
Köpa svarta tjänster	51%
Arbeta svart	50%

Källa: SIFO: Attitydundersökning om bidragsfusk, 2007

Det här resultatet stämmer överens med vad som kommit fram i andra undersökningar. När Försäkringskassan 2006 i en enkät riktad till allmänheten ställde frågan om man kan acceptera att människor med dålig ekonomi lämnar felaktiga uppgifter svarade 83 procent nej¹⁴. Det kan jämföras med en undersökning genom-

¹⁴ Medborgarna om socialförsäkringssystemet och Försäkringskassans arbete, Försäkringskassan, 2006.

förd av Skatteverket där 85 procent svarar att det är allvarligt att uppge felaktiga uppgifter till Försäkringskassan.¹⁵

Det går också att urskilja olika allvarlighetsgrader vad gäller bidragsfusk. Vissa typer av fusk är mer accepterat än andra. I intervjuerna framkom att fusket är allvarligt när det sker medvetet, regelbundet och planerat. Om det däremot görs någon enstaka gång och för ekonomins skull är det mindre allvarligt.

I den kvantitativa undersökningen framkom att "dubbelfusk", till exempel att arbeta samtidigt som man får sjuk- eller arbetslöshetsersättning, ses som mycket allvarligt.

3.2.3 ...men alla gör det?

"Börjar de att gå igenom alla bidrag så tror jag nog att hälften av allt som betalas ut i bidrag varje år kan vi göra något annat med."

"Alla andra gör det", var en inställning som ofta dök upp. De intervjuade uppfattade det som att bidragsfusket förändrats över tiden. De upplevde att bidragsfusket kommit i fokus under det senaste året, och att det i sin tur har lett till en förändrad bild. Från att ha upplevt att bidragsfusk inte är speciellt utbredd, har bland annat medias påverkan gjort att man ändrat uppfattning till att nu tro att det är vanligt förekommande. Framförallt när det gäller vård av sjukt barn och bostadsbidrag. Man tror även att det fuskas mycket med arbetslöshetsersättning och sjukförsäkringarna.

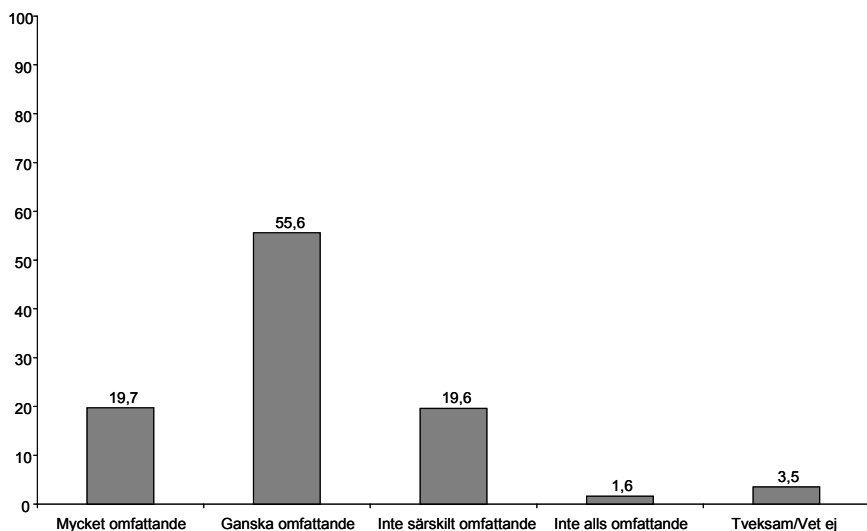
I den kvantitativa undersökningen uppgav inte mindre än 75 procent att de ansåg att bidragsfusk är mycket eller ganska omfattande. I undersökningen ställdes inte frågan hur stort bidragsfusket är i kronor räknat eller i procent, eftersom det är svårt för den enskilde att ha en uppfattning kring detta. Vad varje person lägger in i begreppet omfattande är svårt att avgöra, men med tanke på att man i intervjuerna uppgav att det var något som många ägnade sig åt, kan vi anta att man uppfattar fusket som betydande.

¹⁵ Svartköp och svartjobb i Sverige, del 1 Undersökningsresultat, Rapport 2006:4, Skatteverket.

Diagram 3:1 Hur omfattande tror du att fusket med olika bidrag är i Sverige?

Andelen i %

Källa: SIFO: Attitydundersökning om bidragsfusk, 2007

Andra undersökningar visar på liknande resultat. Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier (FSI) ställde på uppdrag av delegationen i juni 2006 en fråga kring hur omfattande allmänheten tror att bidragsfusket är. I denna undersökning trodde 79 procent att bidragsfusket är mycket eller ganska omfattande. 85 procent trodde att skattefusket var mycket eller ganska omfattande.

I en undersökning som genomfördes av Försäkringskassan 2006¹⁶ uppgav mellan 40 och 55 procent att fusk med bidrag och ersättningar är vanligt. Denna andel har ökat i jämförelse med en motsvarande mätning som gjordes av Försäkringskassan 2003.

Brottsförebyggande rådet har i en rapport från 2007 uppskattat andelen som arbetar svart samtidigt som man erhåller arbetslöshetsersättning.¹⁷ En tredjedel av de personer som intervjuats i undersökningen tror att mellan 20 och 50 procent av dem som får arbetslöshetsersättning fuskar.

¹⁶ Medborgarna om socialförsäkringssystemet och Försäkringskassans arbete, Försäkringskassan, 2006.

¹⁷ Fusk med a-kassa, Motiv, omfattning och åtgärder, Brå rapport 2007:23.

I delegationens kvantitativa undersökning instämmer mer än varannan person i att många som får bidrag eller ersättningar försöker få ut mer än de har rätt till. Närmare 40 procent håller med om att det är lätt att få ut mer bidrag och ersättningar än man har rätt till.

3.2.4 Vilka gör det?

Var fjärde svensk har en hög acceptans för fusk

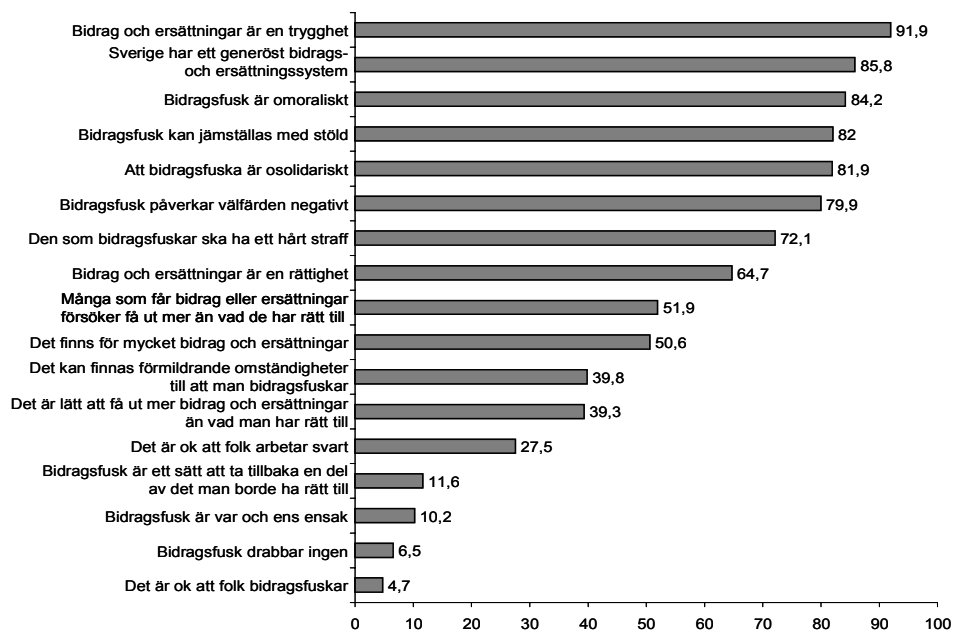
Bidragsfusk är ett laddat begrepp och få ställer sig positiva till fusk och fuskare. Därför är det i den här formen av undersökningar nästan omöjligt att komma i närheten av en rättvisande bild av den faktiska omfattningen.

I undersökningar där man ställt en rak fråga kring det egna bidragsfusket är det ett litet fåtal som uppger att man medvetet försökt få ut mer ersättning än man har rätt till. I en undersökning gjord av FSI i juni 2006 är det ingen av samtliga 500 respondenter som svarat jakande. Om man i stället vänder på frågan och frågar om man personligen känner någon som har fuskat med bidrag uppger 26 procent att man känner till en eller flera personer som har bidragsfuskat. Samma fråga ställdes i webbenkäten och svaret blev detsamma, 25 procent uppgav att de personligen kände någon som bidragsfuskat under det senaste året.

Skulle vi alltså bara se till vad som kommit fram i intervjuerna och till hur respondenterna svarar på en direkt fråga kring sitt eget fuskande skulle slutsatsen bli att ”alla gör det, men inte jag”.

Vi har därför valt att i våra undersökningar inte ställa frågor om det egna fuskandet. Genom att i stället formulera om frågorna och låta människor ta ställning till ett stort antal påståenden kan man ändå ringa in – inte vilka som fuskar – men hur många och vilka som har en hög respektive låg acceptans för bidragsfusk. Totalt rör det sig om 17 påståenden som de svarande tagit ställning till.

Diagram 3.2 Hur väl tycker du att olika påståenden om bidragsfusk stämmer med din egen uppfattning? (Andelen i % som svarat mycket bra eller ganska bra)

Källa: SIFO Attitydundersökning om bidragsfusk, 2007

Påståendena innehöll starka begrepp som osolidarisk, fusk, stöld, omoralisk och kan vara svåra att förhålla sig till på annat sätt än det ”normalt förväntade”. Trots detta kan man se variationer i svaren till de olika påståendena. Som framgått tidigare är flertalet intervjuade, utifrån alla aspekter, kraftfullt negativa till bidragsfusk. Men det finns också de som inte har svarat lika ensidigt.

Utifrån svarsfördelningen på påståendena har vi skapat segment av personer som utifrån sina svar i någon mån verkar acceptera respektive fördöma bidragsfusk. Tillsammans bildar de tre grupper, allt ifrån de som starkt fördömer bidragsfusk till de som (relativt sett) är mycket accepterande till bidragsfusk. Vi har också tittat övergripande på de som i någon mån accepterar bidragsfusk, och jämfört dem med totalbefolkningen.

De tre grupperna fördelat på befolkningen ser ut på följande sätt:

- 54 procent har en klart avståndstagande attityd till bidragsfusk.
- 22 procent är negativa till bidragsfusk, men inte lika tydligt som i grupp 1.
- 23 procent har en tillåtande attityd till olika former av fusk.

De finns i alla led

"Alla skulle kunna vara bidragsfuskare, det är det som är grejen."

Det finns vissa skillnader mellan olika delgrupper av befolkningen i hur man har svarat på de enskilda frågorna. Demografiska aspekter kan spela roll, såsom kön, ålder och geografi, men viktigt är också om man förvärvsarbetar, utbildningsnivå och ekonomi. Även allmänna attityder, till exempel partipolitisk orientering, kan ha betydelse i vissa avseenden. En del av påståendena kan vara svåra att svara på om man inte har tillräckligt med kunskap, till exempel om man är ung och ännu inte har fått några bidrag.

I den grupp som har en hög acceptans för bidragsfusk kan man se att män är något mer accepterande till fusk än kvinnor. Ungdomar accepterar fusk i hög grad än äldre. Acceptansen är också högre bland personer som arbetar deltid. Akademiker avviker genom att de i högre grad befinner sig i den grupp som är mest fördömande till fusk.

De 23 procent som har en högre acceptans för bidragsfusk fördelar sig på alla åldrar, inkomstintervall, utbildningsnivåer, geografiskt spridda m.m. och det är därför väldigt svårt att kategorisera och identifiera dem som en grupp. Om man dessutom jämför dem som inte har uppburit bidrag eller ersättningar det senaste året med dem som har gjort det, finns det ingen skillnad i attityder. Lika många som uppstår bidrag som de som inte gör det har en hög acceptans för bidragsfusk.

Viktigt att notera är att vi här har mätt acceptansen för fusk. Det är inte samma sak som att fuska. Men andra undersökningar visar att det finns ett samband mellan en hög acceptans för fusk och det egna fuskandet.

Många rör sig i en gråzon

”En gång var jag lite fundersam om han var riktigt frisk, men då blev jag sjuk i stället. Där fuskade jag lite, ja det var nog på gränsen där ja. Var han riktigt frisk för att gå på dagis?”

Även om nästan alla är starkt fördömande till bidragsfusk, finns det i undersökningarna tendenser till att många rör sig i ”gråzonen” för vad som är tillåtet. Detta är svårt att belägga men vi kan ge några exempel som visar på att det kan finnas ett stort ”gråtal”.

Citatet ovan är taget från en av djupintervjuerna. Till en början tog de intervjuade mycket starkt avstånd till bidragsfusk. Efter att intervjun fortgått en tid kunde personen erkänna att man begått ett bidragsbrott eller varit på gränsen. De vanligaste exemplen på ”gråzoner” är att stanna hemma med barnen fastän de inte är sjuka, ta ut en extra sjukdag fastän man egentligen har blivit frisk, stanna hemma från jobbet för att man är trött.

I den kvantitativa undersökningen finns det liknande tendenser. Var tredje person tycker att det inte är så allvarligt att ta ut en extra sjukdag fastän man inte är sjuk, eller att ta ut tillfällig föräldrapennig för att umgås med barnen trots att de inte är sjuka. Dessa brott jämföras med att måla otillåten graffiti på offentliga platser.

Tabell 3.2 Hur allvarligt tycker du att olika typer av bidragsfusk är

Hur allvarligt tycker du följande är?	Ganska allvarligt eller mycket allvarligt (%)
Att arbeta svart samtidigt som man får sjuk- eller arbetslöshetsersättning.	92 %
Att dölja att man bor ihop med någon för att få ut mer ersättning än man har rätt till.	86%
Att inte anmäla ändrade förhållanden som skulle minska storleken på bidrag eller ersättningen från en myndighet.	85%
Att arbeta svart samtidigt som man tar ut studiebidrag och studielån.	70%
Att ta ut tillfällig föräldrapennig för att umgås med barnen trots att de inte är sjuka.	69%
Att ta ut en extra sjukdag fastän man inte är sjuk.	67%

Källa: SIFO: Attitydundersökning om bidragsfusk, 2007

Närmare sju av tio personer skulle berätta för sina närmaste att han eller hon fått ut mer ersättning eller bidrag än vad denne har rätt till. Detta indikerar att det som är acceptabelt att prata med sina närmaste om, är socialt accepterat att göra. Tre av tio skulle troligen behålla pengar som de visste betalats ut för mycket. Men trots allt har två av tre av de svarande uppgett att de skulle ha dåligt samvete för bidragspengar som betalats ut till dem på ett felaktigt sätt.

Fyra av tio svenskar tycker att det kan finnas förmildrande omständigheter till att man bidragsfuskar.

3.2.5 Varför gör man det?

Att bidragsfuska är en process

”Första gången du snattar, du är så nervös att du kissar nästan ner dig, springer in och ber om ursäkt, men klarar du dig --- för varje gång du klarar dig blir du mindre och mindre nervös. Till slut kan du gå in i affären och ta en chokladkaka och till gränsen nästan öppna den när du går genom entrén.”

Den här liknelsen gör en av de intervjuade för att försöka ge en bild av hur bidragsfusket är en process. Till en början är man osäker, rädd och har dåligt samvete, men ju fler gånger man klarar sig, skaffar kunskaper om hur det fungerar och inte fastnar i någon kontroll, ju mindre dåligt samvete och orädd blir man.

Moralen är dålig

”Så länge politikerna håller på med sånt kan de faktiskt inte förvänta sig att någon annan inte ska göra det heller.”

I den kvalitativa undersökningen framkom flera förklaringar till vad som kan bidra till att människor bidragsfuskar. När några av dessa orsaker spaltades i den kvantitativa undersökningen och frågan ställdes i vilken grad dessa bidrar till att man fuskar, var det de orsaker som har med moral och etik att göra som hamnade överst.

Ett stort antal personer, 64 procent, tror att en av de orsaker som bidrar till att man bidragsfuskar är att moralen är dålig. Men en än större andel, sju av tio personer, upplever att den allra främsta orsaken till att människor bidragsfuskar är att politiker och personer i ledande ställning fuskar.

Skatteverket har sedan 1996 vartannat år mätt medborgarnas syn på skattesystemet, fusk och kontroll. I Skatteverkets senaste undersökning från 2006 framkom att en klar majoritet av medborgarna, 63 procent, tycker att skattefusk beror framförallt på att personer i framträdande ställning bryter mot samhällets normer. År 2001 var det fler medborgare som tyckte att de höga skatterna var främsta orsaken till skattefusk.¹⁸

Kontrollen är dålig, upptäcktsrisken liten och straffen låga

Andra förklaringar som rankades högt hade med upptäcktsrisk, straff och kontroll att göra. Sex av tio anser att en av orsakerna till att man bidragsfuskar är att man inte blir så lätt upptäckt, att straffen inte är särskilt hårda och att kontrollen inte är effektiv.

Livssituationen och dålig ekonomi

”Om vi har fått en låda med ärvda kläder, och jag går ner till soc och säger att min son behöver nya kläder, då ljuger jag ju inte.”

Förklaringar som kan anses vara knutna till den enskilde och dennes livssituation och ekonomi, till exempel att få ekonomin att gå ihop, få vardagen med arbete och familj att gå ihop och att samhället blir allt mer individualistiskt, är orsaker som inte bedöms vara fullt lika viktiga.

---

¹⁸ Medborgarnas synpunkter på skattesystemet, skattefusket och Skatteverkets kontroll. Resultat från en riksomfattande undersökning hösten 2006. Rapport 2007:3. Skatteverket

Alla gör det

”Staten läcker ju som ett såll ändå på ett sätt så det gäller att hålla sig framme så man får del av det där som bara rinner högt och lågt.”

Varannan person tror att attityden att ”alla gör det” är en betydande orsak till att människor bidragsfuskar. Något fler tror att det beror på att man bara tänker på sig själv.

Krångliga blanketter, svåra regler och brist på information

”Jag vet inte om jag bidragsfuskar, för vissa bidrag tycker jag bara dyker ner, som bostadsbidrag till exempel.”

En del tycker att vissa regler är svårtolkade och att dessa leder till att man får mer bidrag än vad man ska ha. Reglerna för bostadsbidrag och studiebidrag upplevs som krångliga. Det är svårt att beräkna den framtida inkomsten och man ”glömmer” att informera om inkomstförändringar. Detta upplevs inte som något fusk, ofta är man inte ens medveten om att man fått ut mer än vad man har rätt till.

Andra tycker att reglerna är flytande. När barnet är sjukt så är ofta övriga familjemedlemmar ”lite” sjuka. Reglerna är otydliga och gränsen mellan att kunna gå till jobbet eller ej är en tolkningsfråga.

44 procent tycker att blanketterna är krångliga, var fjärde medborgare att informationen är dålig.

Långa handläggningstider och dåligt bemötande

Tjänstemannens bemötande kan påverka individens inställning till att fuska eller ej. Ett dåligt bemötande kan inbjuda till att fuska då man blivit arg, besviken, ej fått information eller blivit ledsen. Fyra av tio personer tror att det kan vara en trolig orsak till att man bidragsfuskar.

Det finns erfarenheter av att det tar lång tid, till exempel för arbetslöshetskassorna och Försäkringskassan, att behandla ansökan.

Detta kan leda till att man måste skaffa sig inkomst som går att hänföra till bidragsfusk exempelvis svartarbete, socialbidrag samtidigt som man är registrerad som arbetslös.

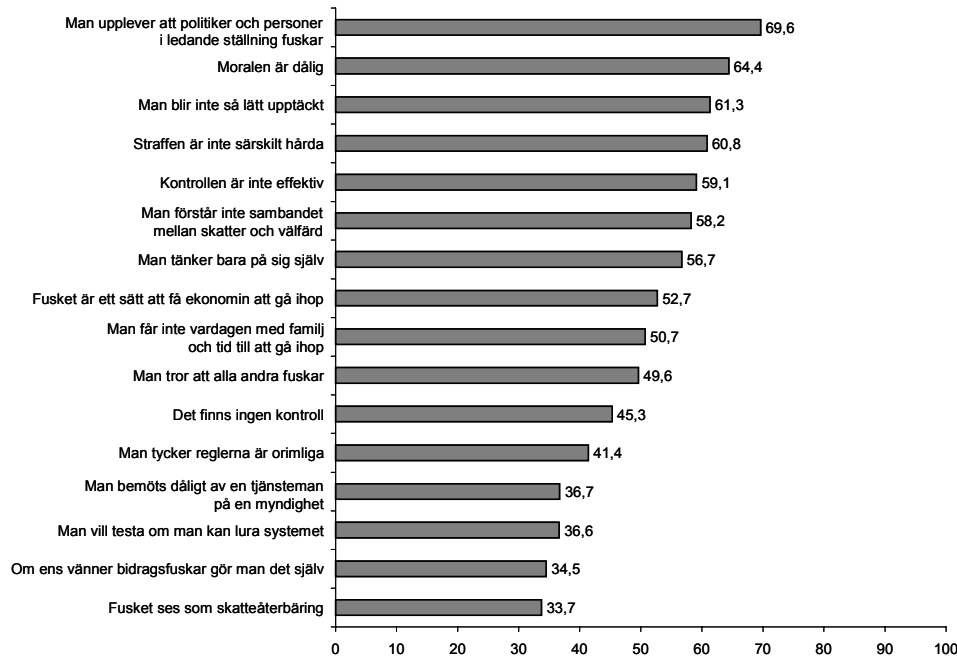
Omgivningen påverkar

”Myndigheterna gör det, polarna gör det, om du inte gör det är du dum.”

Det upplevs som att det bland vissa grupper är accepterat att bidragsfuska. Det är inte en moralfråga i dessa grupper utan ett accepterat beteendemönster. I dessa miljöer sker även ett kunskapsöverförande om hur man fuskar. Bland annat nämns att man upplever att ungdomarnas moral har minskat, vilket beror på en attitydförändring till bidrag och dåliga förebilder i vuxenvärlden.

Ändå är det en mindre andel, 35 procent, som tror att det är en betydande orsak till att fuska.

Diagram 3.3 Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar (Andelen i % som svarat mycket bra eller ganska bra).

Källa: SIFO: Attitydundersökning om bidragsfusk, 2007

Omoralliskt – men ändå inte

Att bidragsfuska är fult, omoraliskt och brottsligt och något man inte ska göra är den allmänna uppfattningen. Men vid intervjuerna kunde ett stort flertal av de intervjuade bekänna bidragsbrott, samtidigt som man bortförklarade dem på olika sätt. De rationaliseringar man nämner är:

- Man har betalt mycket i skatt och om man fuskar så är det en form av skatteåterbäring,
- Man vill kompensera sig för karensdag, om man ändå är hemma en dag kan man lika gärna ta några extra dagar och vila upp sig på,
- politiker och ledande personer fuskar/smiter från skatt, tv-licens, har svart barnflicka etc. då har man rätt att själv fuska,

- man anmäler vård av sjukt barn när man anser att man behöver vara hemma och umgås med barnen och ser det positiva i detta och anser att man har rätt till det eftersom man arbetar mycket,
- man anmäler vård av sjukt barn när man behöver stressa ner och vila upp sig och ser inget fel i det då man är hemma hos barnet,
- man jobbar svart när man får studielån och anser att det är rätt eftersom man inte tycker att reglerna är förankrade och att de är oskäligen,
- blanketterna (generellt) upplevs krångliga och det är svårt att komma i kontakt med myndigheten, då har man rätt att fylla i det som ger maximal ersättning,
- om ens vänner och bekanta bidragsfuskar är man illojal mot gruppen om man själv inte fuskar,
- samhället delar ut mycket pengar i bidrag och man vill ha en liten del av denna "kaka",
- ens eget bidragsfusk är så litet att det inte spelar någon roll
- det är för barnens skull,
- vissa prylar bara måste man ha.

Ofta mynnar bortförklaringarna ut i att man har ett upplevt behov. Behoven kan vara olika för olika personer. Detta motsvarar vad som kom fram i en liknande undersökning som genomförts i Storbritannien. Det visade sig att unga mödrar försvarade sitt bidragsfusk med att de behövde köpa skor till barnens skoluniform, medelålders män med att de behövde sportkanaler på satellit-TV och unga män med att de behövde pengar för att kunna gå ut på puben.¹⁹

I intervjuerna finns också tendenser till att man ser på trygghetssystemen som en bank där man gör uttag och insättningar till sig själv. Man kan bortförklara en extra uttagen dag av tillfällig föräldrapenning med ett barn som inte är sjukt, med att man förra gången lät barnet gå till förskolan fastän det var sjukt. Då befinner man sig ju fortfarande på "plussidan".

Motsvarande orsaker till varför man fuskar, framkommer i en rapport²⁰ från Brottsförebyggande rådet. Av de personer som intervjuats i samband med fusk med a-kassa, tror 46 procent att en av orsakerna till att det betalas ut felaktiga ersättningar är att "folk fuskar". I rapporten drar man slutsatsen att många har uppfattningen att kontrollen är bristfällig och att upptäcktsrisken är låg.

---

¹⁹ Targeting Benefit Fraud qualitative research, MORI, Jan 2006.

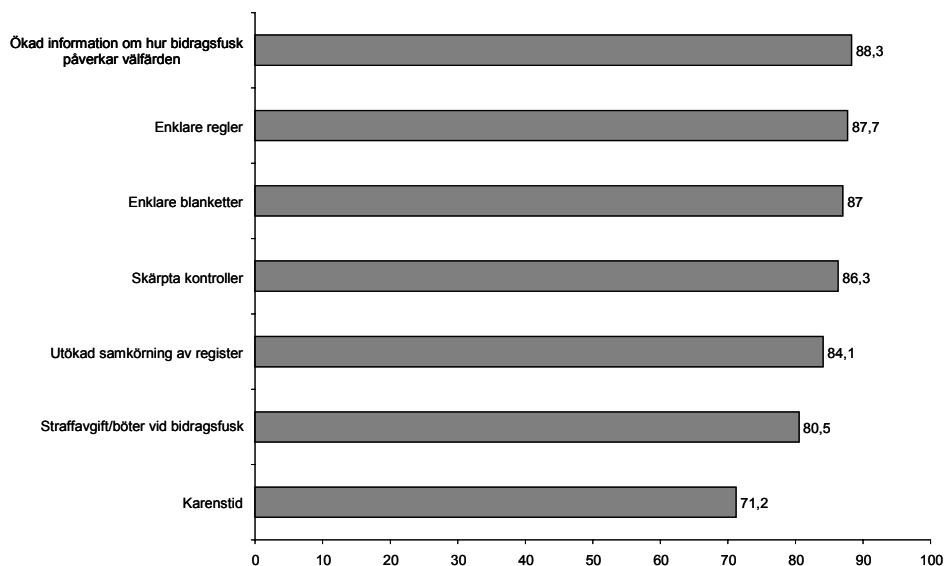
²⁰ Fusk med a-kassa, Motiv, omfattning och åtgärder, Brå rapport 2007:23.

Det finns intervjupersoner som menar att de enbart tar tillbaka sina "egna pengar" och att fusk med arbetslöshetsförsäkringen är mindre allvarligt än annat fusk, för att inte tala om "oärliga politiker".

3.2.6 Hur ska man komma åt fusket?

Det finns flera förslag på åtgärder för att komma till rätta med bidragsfusk som antingen redan är genomförda eller är uppe för diskussion. I enkäten lämnades förslag på åtta av dessa åtgärder. Av svaren att döma kan man sluta sig till att det finns en stor acceptans för åtgärderna. Skillnaderna var inte stora mellan de olika alternativen. Den enda som avvek var förslaget att den som begått ett bidragsbrott under en tid ska "sättas i karantän", dvs. inte ska få erhålla några bidrag eller ersättningar under en tid. Det förslaget fick minst stöd bland de svarande.

Diagram 3.4 Förslag på åtgärder för att minska bidragsfusk Andelen i % som tycker att förslagen är ganska eller mycket bra.

Källa: SIFO: Attitydundersökning om bidragsfusk, 2007

Informera mer

”Det drabbar faktiskt enskilda människor, det är inte bara fel och fult.”

Allra störst stöd har ökad information om hur bidragsfusk påverkar välfärden. Här tror man att många inte ser kopplingen att det egna fuskandet i slutledet drabbar någon annan.

Enklare regler och blanketter

Alla typer av förenklingar som gör det enklare för den sökande att göra rätt från början har ett starkt stöd bland svenska folket.

Skärpta kontroller

”Om jag betalar pengar till alla då vill jag att man ska kolla alla.”

Som nämnts tidigare menar en majoritet att kontrollen inte är effektiv. Av de tillfrågade håller 45 procent dessutom med om påståendet att det inte finns någon kontroll. Alltså upplever många medborgare att myndigheternas kontroll är otillräcklig eller till och med obefintlig.

Detta kan ställas mot att det verkar finnas en stor acceptans för att myndigheterna ska genomföra kontroller. Sex av tio personer menar att myndigheterna gör för lite kontroller, vilket kan ställas mot att fyra procent tycker att myndigheterna är överdrivet nitiska i sina kontroller. 86 procent tycker att skärpta kontroller är en bra åtgärd för att minska bidragsfusk.

Det finns också ett starkt stöd för samkörning av register. I intervjuerna upplevde man inte samkörning som integritetskränkande, utan något som till och med kunde förenkla för individen.

Hårdare straff

Sju av tio menar att den som bidragsfuskar ska ha ett hårt straff. I dag upplever en stor majoritet att straffen inte är särskilt hårda för den som begår bidragsbrott. Inte heller bedömer man att det är en speciellt stor risk att den som bidragsfuskar blir upptäckt.

I den kvalitativa undersökningen fanns delade meningar om straffet. Några ansåg att straffet skulle kopplas till individens situation. Bidragsfuskar man för att man inte har några tillgångar och är i starkt behov av pengar bör det räcka med att bli återbetalnings-skyldig alternativt att man får arbeta av skulden. Andra ansåg att bidragsfusk är att betrakta som ekonomisk brottslighet och ska straffas som sådan. Fängelsestraff är inte fel för personer som regelbundet, medvetet och i stor omfattning bidragsfuskar. Likaså om det rör sig om stora belopp. Inställningen var starkt negativ till personer som har god ekonomi och bidragsfuskar. Där ansåg man att straffet ska vara hårdare.

Värt att notera är att undersökningarna genomfördes innan bidragsbrottslagen trädde i kraft den 1 augusti 2007.

Även i Försäkringskassans enkät från 2006²¹ har åtgärder ett stort stöd bland befolkningen. Drygt två tredjedelar av de svarande håller med om att de som medvetet lämnar felaktiga uppgifter bör åtalas för bedrägeri. Det är en tydlig ökning från motsvarande mätning som Försäkringskassan genomförde 2003. En stor och ökande andel, mellan 61 och 85 procent, av medborgarna är för olika kontrollmetoder, till exempel ökad samverkan, samkörning av dataregister och oanmälda besök.

3.2.7 Svenska attityder ur ett internationellt perspektiv

Är befolkningen i Sverige unika i sitt sätt att tänka och vara? Eller är våra samhällstrender bara en del i större globala trender? För att få reda på det måste våra värderingar och attityder jämföras med andra länders. Det finns huvudsakligen två stora parallella undersökningar vars resultat kan vara av intresse att göra jämförelser med. Den ena är European Social Survey och den andra World Values Survey.

European Social Survey, ESS, är en stor europeisk frågeundersökning som finansieras av EU och vars syfte är att visa på skill-

---

²¹ Medborgarna om socialförsäkringssystemet och Försäkringskassans arbete, 2006.

nader i attityder och beteende hos befolkningarna i de europeiska länderna. Mer än 300 frågor ställs vid personliga hembesök till 2 000 personer över 15 år i 20 EU-länder. Projektet startade 2002 och undersökningen genomförs vartannat år. Ungefär hälften av frågorna i ESS återkommer varje gång för att göra det möjligt att mäta förändringar över tid. Övriga frågor byts ut för att kunna ta upp aktuella samhällsfrågor. År 2002 var ett tema ekonomisk moral.²²

World Values Survey är en av världens mest omfattande undersökningar av politiska och sociologiska förändringar som förklarar en stor del av kulturella variationer mellan länder.

Fusk med bidrag

Tabell 3.3 Andel personer som under de senaste fem åren har gjort överdrivna eller felaktiga anspråk på offentliga bidrag, som socialbidrag eller andra bidrag i olika europeiska länder. Fallande sortering efter "Någon gång"

Land	Någon gång %	Varav 1 gång %	Varav flera gångar %
Tjeckien	3,3	2,1	1,3
Österrike	3,0	1,9	1,1
Finland	2,0	1,6	0,4
Norge	1,8	1,0	0,9
Storbritannien	1,7	1,1	0,6
Polen	1,5	0,9	0,6
Tyskland	1,4	1,0	0,4
Portugal	1,4	1,1	0,3
Spanien	1,3	0,8	0,5
Danmark	1,2	1,1	0,1
Sverige	1,0	0,7	0,3
Slovenien	0,9	0,6	0,3
Estland	0,8	0,6	0,2
Luxemburg	0,7	0,7	0,1
Schweiz	0,7	0,4	0,2
Belgien	0,7	0,5	0,2
Grekland	0,4	0,2	0,2
Total	1,5	1,0	0,5

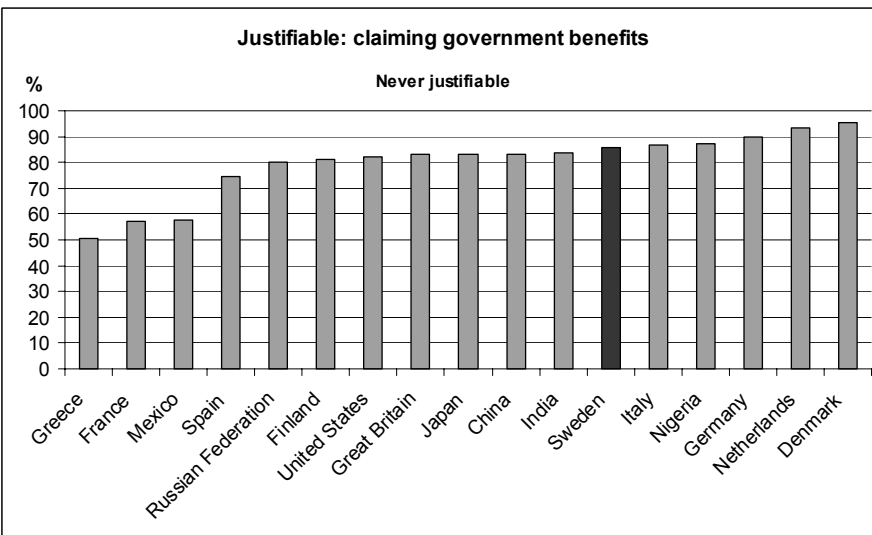
²² Mer information om undersökningen finns på webbsajten www.europeansocialsurvey.org och dataunderlaget finns att hämta i en norsk databas essedunet.nsd.uib.no.

Källa: European Social Survey 2004/05.

Anm. Frågans formulering: "Har du gjort någon av dessa saker under de senaste fem åren? I så fall hur ofta har du gjort överdrivna eller felaktiga anspråk på offentliga bidrag, som socialbidrag eller andra bidrag?"

Endast en procent av de svenska respondenterna uppger att de gjort felaktiga anspråk på offentliga bidrag. Det är något under medeltalet som ligger på 1,5 procent. Finland och Norge har en större andel som uppger att de tillskansat sig offentliga bidrag utan att ha rätt till dem.

Diagram 3.5 Rättfärdigheten i att begära bidrag man inte har rätt till

Källa: World Values Survey

I den internationella undersökningen ställdes frågan i stället om det är rättfärdigt att begära bidrag som man inte har rätt till. Bland dem som svarat att det aldrig är rättfärdigt, placerade sig Sverige i nivå med länder som Italien och Indien.

Acceptans av bidragsfusk

I den europeiska undersökningen ställde man också en fråga om man skulle kunna få stöd och hjälp av närstående för att få bidrag

som man inte har rätt till. Ett sätt är att ta reda på vilken acceptans man uppfattar att ens eget bidragsfusk skulle ha bland vänner eller närstående.

Tabell 3.4 Hur många av vänner eller släktingar som man tror man skulle kunna få stöd eller hjälp av för att tillförskaffa sig bidrag eller tjänster som man inte hade rätt till. Fallande sortering efter "Ingen" eller "Skulle aldrig göra det"

Land	Andel (%) av personerna som man skulle kunna få stöd av: "Ingen" eller "Skulle aldrig göra det"		
	Några få %	Många %	Alla %
Grekland	80,5	16,2	3,4
Schweiz	78,3	19,1	2,6
Danmark	70,5	20,5	8,9
Estland	67,8	25,9	6,2
Storbritannien	65,4	23,5	11,1
Belgien	63,9	29,8	6,3
Sverige	63,7	28,2	8,2
Norge	60,9	31,1	8,1
Luxemburg	58,6	31,5	9,9
Finland	58,0	35,2	6,8
Tyskland	57,3	33,7	9,0
Tjeckien	57,1	30,9	12,1
Spanien	48,7	28,2	23,1
Slovenien	45,6	41,7	12,7
Österrike	44,6	37,1	18,3
Portugal	42,2	43,0	14,8
Polen	39,1	45,2	15,6
Total	59,8	30,2	10,0

Källa: European Social Survey 2004/05.

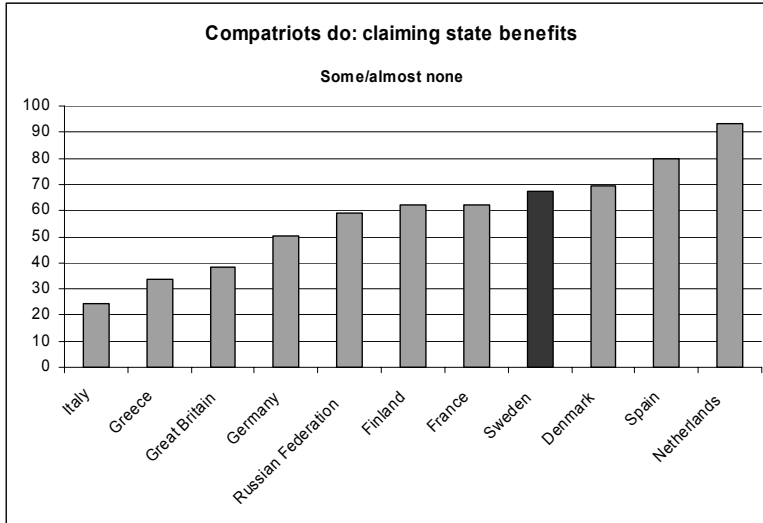
Anm. Frågans formulering: "Antag att du planerade att tillförskaffa dig bidrag eller tjänster som du inte hade rätt till. Hur många av dina vänner eller släktingar tror du att du skulle kunna få stöd eller hjälp av?"

Inga större skillnader finns mellan de nordiska länderna, förutom i Danmark där fler svarar att de inte skulle kunna få stöd eller hjälp av någon eller som svarar att de inte skulle söka stöd hos närstående.

Fördelen med att jämföra olika länder är att det blir tydligt om en trend är unik för ett land eller en del i ett större globalt samman-

hang. Nackdelen är att olika länders system och kulturer är svåra att jämföra eftersom de fungerar och är uppbyggda på olika sätt. Sverige ligger i jämförelse med andra europeiska länder ungefär på medelvärdet vad gäller antalet som uppger att de bidragsfuskar.

Diagram 3.6 Andel som har bekanta som försöker få ut statliga bidrag som de inte har rätt till

Källa: World Values Survey

En liknande fråga, om hur många som i ens umgängeskrets försökt få ut statliga bidrag som de inte har rätt till, ställdes i WVS. Sverige, där 68 procent uppger att de känner till några få eller nästan ingen i bekantskapskretsen, ligger i nivå med Danmark.

3.3 Handläggare om bidragsfusk

En motsvarighet till den kvantitativa undersökning som gått ut till allmänheten har också besvarats av personal vid Försäkringskassan, CSN, AMS, Migrationsverket samt ett antal kommuner och arbetslöshetskassor. Enkäten sändes till 2 000 handläggare och besvarades av 1 022 personer. Svartfrekvensen var 58 procent, men varierade mellan myndigheterna och också mellan handläggare inom olika utbetalningssystem på samma myndighet.

Det går att hitta skillnader i attityder mellan de olika myndigheterna, men de är i regel rätt samstämmiga. När stora skillnader kan konstateras mellan myndigheters svar, redovisas de i texten. Resultaten skiljer sig också på några punkter från svaren i allmänhetens enkät, vilket även det framgår av texten.

Handläggare är – om möjligt – än mer avståndstagande till bidragsfusk än allmänheten. Det är 99 procent som anser att det inte är rätt att bidragsfuska. De har också vad som kan kallas en högre moral. Handläggarna ligger i snitt 10 procentenheter högre än allmänheten när det gäller att instämna i hur allvarligt man ser på flera olika typer av brott.

Trots detta finns det bland handläggare på olika myndigheter olika acceptans för bidragsfusk, även om den inte alls är lika hög som bland allmänheten. Bland annat finns det en svag indikation på att handläggare vid kommuner har en något högre acceptans för bidragsfusk. De tycker till exempel i mindre grad att den som bidragsfuskar ska ha ett hårt straff och kan i högre grad se att det finns förmildrande omständigheter till att bidragsfuska.

Den bidragsform som kommunerna handlägger, ekonomiskt bistånd, har enligt delegationens skattningar den procentuellt högsta andelen av felaktiga utbetalningar.²³

Varför fuskar man?

De tre vanligaste orsakerna till att man begår bidragsbrott tror handläggarna är att straffen inte är hårda, risken att bli upptäckt är liten och moralen är dålig. Även att kontrollen inte är effektiv placerar sig högt bland orsakerna till att man bidragsfuskar. Allmänheten tror i högre grad att orsakerna till att man bidragsfuskar beror på bristande moral, det vill säga att politiker och personer i ledande ställning fuskar och att moralen är dålig. I mindre grad än handläggarna tror medborgarna att skälen har att göra med kontroll och straff.

Den procentuellt största skillnaden i orsakerna till bidragsfusk mellan medborgare och handläggare finns vad gäller myndighetens bemötande. Av allmänheten tror 37 procent att ett dåligt bemötande av en handläggare kan vara ett skäl till att man bidragsfuskar. Bland handläggare tror 14 procent att detta är en orsak.

---

²³ Vad kostar felen? Omfattningen av felaktiga utbetalningar från trygghetssystemen, rapport 7, Delegationen mot felaktiga utbetalningar.

Fusket är omfattande...

Uppfattningen om omfattningen av bidragsfusk är samstämmig med allmänhetens. 66 procent av handläggarna tror att bidragsfusket är ganska mycket eller mycket omfattande, motsvarande siffra för allmänheten är 75 procent. Nästan sju av tio handläggare tror att bidragstagare omedvetet får ut mer ersättningar än vad de har rätt till. Nästan lika många tror att det är relativt enkelt att fuska och att det finns brister i kontrollen. Vid en jämförelse mellan organisationerna är handläggare vid arbetslöshetskassorna de som bedömer att både det medvetna och omedvetna fusket är minst omfattande. Fler vid a-kassorna än vid andra myndigheter uppfattar sina kontroller som effektiva, och är också de där flest uppger att de ofta hittar fel vid sina kontroller. CSN är den myndighet där flest handläggare tror att medvetet eller omedvetet fusk (slarv) är omfattande.

Nästan varannan handläggare tror att det är lätt att få ut mer ersättningar och bidrag än man har rätt till och fyra av tio tror att många försöker få ut mer än vad man har rätt till. Bland allmänheten är uppfattningen den omvända. Färre – 38 procent – tror att det är lätt att få ut mer än man har rätt till, medan fler – 51 procent – tror att många försöker få ut mer än de har rätt till.

Både till allmänheten och till handläggare ställdes frågan vad man tyckte var allvarligast, att människor fuskar med bidrag eller att människor inte får de bidrag de borde ha rätt i. Bland allmänheten var det ungefär lika många som ansåg att det allvarligaste är att människor fuskar som att de inte får ut bidrag de har rätt till. Bland handläggarna var det två tredjedelar som ansåg att det allvarligaste är att människor fuskar.

...men det kontrolleras i lagom omfattning

I undersökningen ställdes också ett antal frågor kring hur handläggare ser på kontroller som görs på myndigheten för att förhindra och upptäcka fusk. Det är 83 procent av handläggarna som anser att kontrollerna har lagom omfattning. Det är en stor skillnad gentemot allmänheten där 60 procent tycker att kontrollerna har för liten omfattning. Detta svar är intressant med tanke på den bild handläggare har av omfattningen av bidragsfusket. Samtidigt anser nästan 60 procent av handläggarna att det är vanligt med brister i

myndighetens interna kontroller och handläggning. Det är ungefär samma bild som förmedlas av allmänheten där 60 procent säger att risken för upptäckt är liten.

Det är bara 53 procent av handläggarna som tycker att kontrollen är effektiv. Skillnaderna är stora. Störst är tilltron bland handläggare av arbetslöshetskassorna (67 procent) och lägst bland Migrationsverkets handläggare (41 procent).

Varför handläggarna anser att kontrollerna sker i lagom omfattning, men samtidigt är kritiska till effektiviteten i myndighetens kontroller, kan vara ett uttryck för att man tycker att man själv gör så gott man kan i sitt arbete, men det är systemen det är fel på. En annan aspekt kan vara att ökade kontroller ger längre handläggningstider, vilket i sin tur brukar leda till mycket klagomål på myndigheternas handläggning. Nästan 40 procent av handläggarna och allmänheten tycker att handläggningstiderna är för långa.

Vad skulle göra kontrollarbetet bättre?

Tidsbrist är ett problem för handläggare. Nästan varannan handläggare säger att det inte finns tidsmässigt utrymme, och var fjärde handläggarna anser sig inte ha tillräcklig utbildning, för att utföra de kontroller man ska. Det är 20 procent som uppger att de saknar rutiner för kontroll. Varannan av Migrationsverkets handläggare uppger att de saknar rutiner.

Åtgärder

De insatser som handläggare tror är viktigast för att minska fusket är samkörning av register, skärpta kontroller och ökad information om hur fusket påverkar välfärden. Det är delvis en annan ranking än hos allmänheten som sätter förenklingar som till exempel enklare blanketterna och enklare regler som de viktigaste insatserna. Handläggare fick också lämna förslag på ytterligare kontroller som borde göras för att förhindra bidragsfusk. De lyfte särskilt fram behovet av samkörningar mellan register hos olika myndigheter.

Det råder tveksamhet bland handläggarna om bidragsbrott är något som är viktigt för myndighetens ledning. Det är 89 procent av handläggarna som svarar att bidragsbrott borde ha hög prioritet på myndigheten medan det är 45 procent som anser att så verkligen

är fallet. På denna punkt finns det stora skillnader mellan handläggare på olika myndigheter. Av handläggare på Försäkringskassan är det 69 procent som anser att bidragsbrott har en hög prioritet medan bara 23 procent av Migrationsverkets handläggare anser att det gäller på deras myndighet.

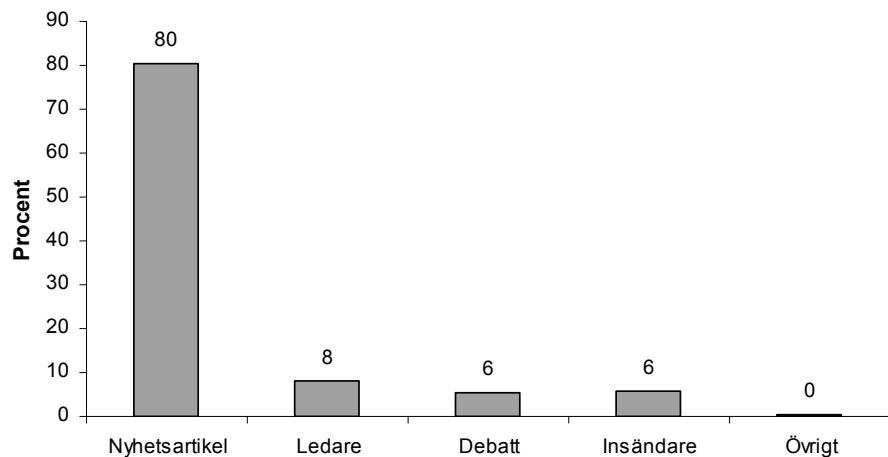
3.4 Media om bidragsfusk

En analys över hur media skildrar bidragsfusk har gjorts för perioderna maj-juli 2006 och januari-maj 2007. Under dessa perioder områdesbevakades de artiklar som handlade om bidragsfusk, felaktiga utbetalningar och åtgärder i syfte att komma tillrätta med felaktiga utbetalningar. Sökprofilen bestod bland annat av sökorden bidragsfusk, bedrägeri, fiffel, fel med mera i kombination med olika namngivna bidrags- och ersättningsystem. Under maj-juli 2006 gick 210 artiklar igenom, under januari-maj 2007 totalt 480 artiklar.

Källmaterialet är hämtat ur den nyhetstjänst som används internt inom Regeringskansliet. Nyhetstjänsten söker bara på artiklar som publiceras på Internet och omfattar därför inte publicerat material i tidningar, radio och TV utöver det som publiceras i nättidningar och nyhetskanalernas webbsidor. Det har inte gjorts något stickprov som kan indikera om artiklar som publiceras på nätet i förhållande till allt övrigt publicerat material på något sätt särskiljer sig från varandra inom området bidragsfusk. Analysen får därför ses som en fingervisning och inget annat. Det ganska omfattande material och diskussioner kring bidragsfusk som pågår på olika bloggar på nätet är också utelämnat.

Ett kodschema upprättades för att klassificera de olika artiklarna vad gäller till exempel volym, medium där artikeln publicerats, texttyp (nyhetsartikel, ledare, debatt, insändare), ämne, bidragsform och huvudaktör. Till analysen lades också en värdeladdning, till exempel om artikeln var neutral, kritisk eller stödjande. Denna värdeladdning blir alltid en subjektiv bedömning av den som genomför analysen utifrån artikelns huvudsakliga vinkel, värdeladdade ord som används med mera. I ledare, debattartiklar och insändare noterades speciellt vilka värderingar som framkom vad gällde bidragsfusk och felaktiga utbetalningar.

Analysen bygger huvudsakligen på resultatet för perioden januari-maj 2007, men drar några paralleller med den tidigare undersökta perioden maj-juli 2006.

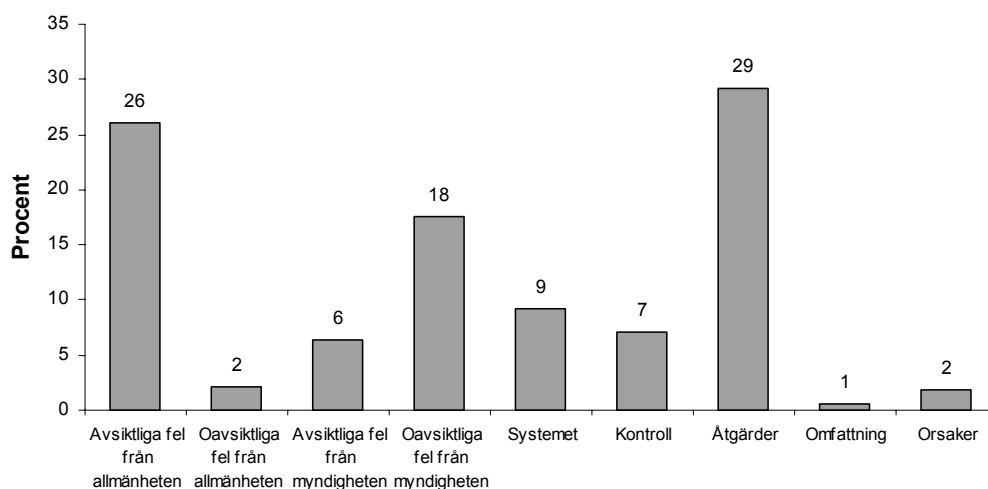

Bidragsfusk är nyhetsstoff...

Bidragsfusk är först och främst något som tas upp på nyhets-sidorna, 80 procent av allt material kan klassificeras som nyhets-artiklar. I åtta procent av fallen tas frågan upp på ledarsidorna, medan insändare och debattsidor står för vardera sex procent av nyhetsflödet i ämnet. Nyhetsartiklarna är i regel neutrala och tar upp medvetet bidragsfusk som begås av allmänheten eller åtgärder som sätts in i syfte att minska bidragsfusk. Ledare tar oftast upp åtgärder och är huvudsakligen positiva till dessa. Debattartiklarna tar huvudsakligen upp åtgärder och en majoritet är kritiska till dessa. Insändare tar upp medvetet fusk men även åtgärder. De beskriver individer som kommer i kläm, men är i nästan lika hög utsträckning fördömande till bidragsfusk.

...i främst storstadspress

Bidragsfusk är något som till största delen tas upp i storstadspress (39 procent) följt av landsortspress (27 procent). Till storstadspress räknas Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Göteborgsposten och Sydsvenska Dagbladet. Övriga medium är fack- och kvällspress, gratistidningar, lokal- och riksradio, lokal- och rikstv samt nyhetsbyråer.

Fokus är på åtgärder

Majoriteten av artiklarna, 29 procent, tar upp åtgärder för att stävja bidragsfusk. Det kan vara åtgärder som föreslås såväl av regering som myndighet. Var fjärde artikel handlar om medvetet fusk som begås av allmänheten. 18 procent tar upp fel som myndigheterna omedvetet begår. I denna kategori ingår artiklar som bland annat tar upp rättsfall där myndigheter och organisationer anses ha gjort en felaktig bedömning av en utbetalning och tillfällena när enskilda personer upplevt sig felaktigt behandlade. Medvetna fel som begås av handläggare fanns väldigt få exempel på fram till i maj 2007 då en handläggare svindlade sin tidigare arbetsgivare Försäkringskassan på miljonbelopp.

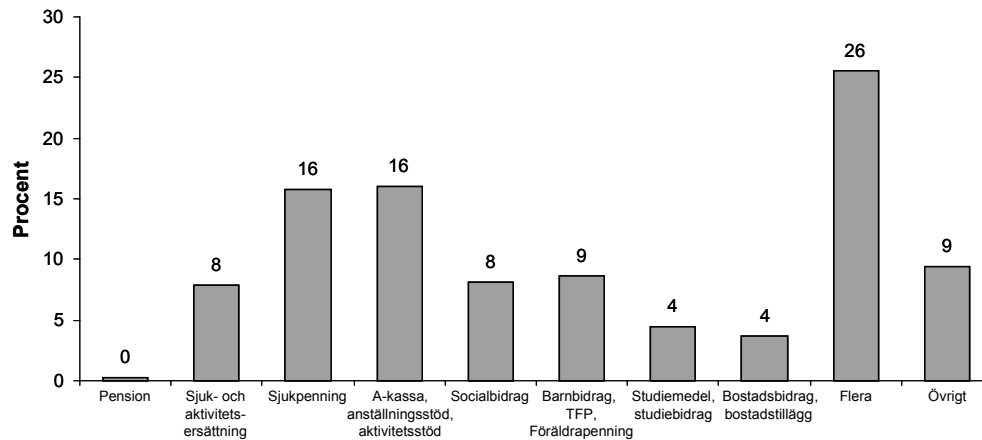

Medvetet fusk av en enskild person beskrivs huvudsakligen som något negativt. I de fall som berör personer som omedvetet fuskat skildras det som om de hamnat i kläm i hanteringen av myndigheterna eller neutralt. Fel som begås medvetet av myndighet (handläggare som fuskar) skildras som något som är fel. Omedvetna fel som begås av myndigheter beskrivs neutralt eller kritiskt med vinkel på den som kommit i kläm. Artiklar om kontroller är huvudsakligen neutrala, åtgärdsförslag bemöts med kritik eller återges neutralt. Till systemfel är artiklarna huvudsakligen kritiska.

Det finns ett tydligt trendbrott mellan 2006 och 2007. Fokus har förflyttat sig från fel som begås av myndigheterna till åtgärder som sätts in för att stävja fusk. Under den undersökta perioden 2006 fanns för varje notis om medvetet fusk från allmänheten, två artiklar om utbetalnings- och regelfel hos myndigheterna som medfört att den enskilde individen upplevt att han eller hon hamnat i kläm. Ett halvår senare beskriver allt färre artiklar fel som begås av myndigheterna. I stället behandlas de åtgärder som satts in, bland annat resultatet av att fler kontrollanter anställts och att allt fler polisanmälningar görs. Här har Försäkringskassans åtgärder fått ett stort medialt genomslag. Färre artiklar handlar om enskilda fall av utsatta individer.

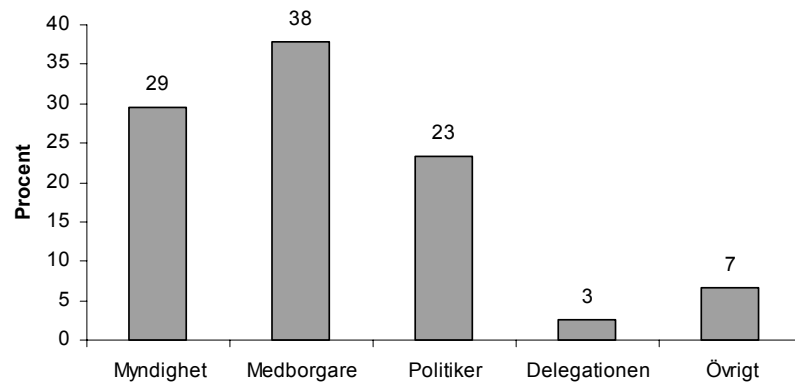
Däremot har de förslag till åtgärder som regeringen framfört under våren 2007, bland annat förändringar av a-kasseregler, sjukintyg från första sjukdagen, sjukintyg från förskolan samt bidragsbrottslagen, fått hård kritik i media. Vinkeln har varit att förslagen slår mot de svagaste i samhället.

Det skrivs mest om arbetslöshetsersättning och sjukpenning...

Var fjärde artikel tar upp flera olika ersättningsformer. Socialbidrag, a-kassa och sjukpenning skildrades oftast under perioden 2006.

...och om enskilda individer

Medborgare är huvudaktörer i 38 procent av fallen i artiklarna. Motsvarande siffror för myndigheter och regeringen är 29 respektive 23 procent. I jämförelse med 2006 kan man se en ökning av antalet

artiklar med regeringen som huvudaktör. I tre procent av fallen har delegationen varit huvudaktör. Värt att notera är att flera aktörer kan vara nämnda samtidigt i en artikel, men som huvudaktör har valts ut den som har den mest aktiva rollen.

Medborgare är huvudaktörer i artiklar som tar upp omedvetna fel som begås av allmänheten och vid omedvetna fel begångna av myndigheter. Vid samma tillfällen är myndigheterna huvudaktörer. I de fall regeringen är huvudaktör handlar en stor majoritet om åtgärdsförslag.

3.5 Verklig omfattning och orsaker till bidragsfusk

3.5.1 Stor risk att det blir fel...

Under våren 2007 presenterade delegationen en rapport som granskar orsaker till felaktiga utbetalningar för sammanlagt 16 olika trygghetssystem²⁴. De fel som granskats är de som uppstår i ärendeprocessen, dvs. vid ansökan, handläggning och beslut samt vid uppföljning och kontroll. Delegationen kunde konstatera att riskerna för fel är betydande, kanske betydligt allvarigare än vad som framgått av tidigare riskanalyser genomförda av myndigheterna.

Slutsatserna kan sammanfattas i följande punkter:

- Bristerna i de olika systemen och bristerna i rutiner och kontroll hos myndigheterna är ofta desamma.
- Trygghetssystemen hänger ihop, men är inte samordnade. Till och med för handläggaren är det svårt att få en överblick och hålla reda på hur olika bidrag och ersättningar får eller inte får kombineras.
- Systemen är utformade utifrån att alla gör rätt från början utan att detta behöver kontrolleras. Dagens kontroller bygger därför på granskning i efterhand när felet redan har uppstått. När trygghetssystemen har utvecklats har man ägnat alltför lite tanke åt hur ansökningar ska kunna kontrolleras så att det ska bli rätt redan från början.
- Samma begrepp i de olika systemen, till exempel inkomst, boende och arbetsförmåga, kan ha olika innebörd. Som inkomst uppges ibland den inkomst man har haft tidigare, ibland den man får i framtiden. Likaså varierar det mellan systemen vad

---

²⁴ Varför blir det fel? Orsaker till felaktiga utbetalningar från trygghetssystemen. Rapport 5, Delegationen mot felaktiga utbetalningar, 2007

som räknas till inkomst. Det är upp till den sökande och till myndigheten att tolka reglerna. Tillämpningen blir osäker och varierar.

- Myndigheterna prioriterar ofta snabb utbetalning framför att den ska bli rätt. Det finns inga effektiva stöd för kontroll i systemen och ibland saknas rutiner. Tidsbrist och stress gör att kontrollen får stryka på foten.

3.5.2 ...men oftast är det rätt

Delegationen har under 2007 tillsammans med de utbetalande myndigheterna samt representanter från ett antal arbetslöshetskassor och kommuner gjort en bedömning av omfattningen av de felaktiga utbetalningarna från trygghetssystemen²⁵. Rapporten redovisas samtidigt som föreliggande rapport. Med felaktiga utbetalningar avses i rapporten såväl oavsiktliga fel som misstänkta brott från de försäkrades sida samt fel orsakade av myndigheten. Oegentligheter från egen personal ingår inte.

16 olika trygghetssystem har i studien djupstuderats, medan 30 övriga system har gått genom översiktligt. Totalt utbetalades cirka 245 miljarder kronor från de 16 djupstuderade trygghetssystemen 2005 och 2006. När omfattningsexperternas bedömningar per trygghetssystem summeras erhålls ett genomsnittligt värde av felaktiga utbetalningar på 6–7 procent, vilket motsvarade 15–17 miljarder kronor 2005. Osäkerhetsintervallet är stort och uppgår till mellan 3 och 10 procent, vilket motsvarar 8–26 miljarder kronor.

De fem trygghetssystem som har störst andelar felaktiga utbetalningar redovisas i tabellen nedan.

Tabell 3.5 De fem trygghetssystem som har störst andelar felaktiga utbetalningar, procent

	Procent
Ekonomiskt bistånd	18,2
Tillfällig föräldrapenning	13,7
Assistansersättning	10,9
Föräldrapenning	9,7
Ersättning till asylsökande	8,5

²⁵ Vad kostar felen? Omfattningen av felaktiga utbetalningar från trygghetssystemen,, Rapport 7, Delegationen mot felaktiga utbetalningar, 2007

Storleken på de felaktiga utbetalningarna i miljoner kronor visar hur stor påverkan är på statsbudgeten, kommunernas respektive arbetslöshetskassornas budgetar. De fem trygghetssystem som har störst felaktiga utbetalningar i miljoner kronor redovisas i tabellen nedan.

Tabell 3.6 De fem trygghetssystem som har störst felaktiga utbetalningar i miljoner kronor

	mnkr
Sjuk och aktivitetsersättningar	4 510
Sjukpenning	2 600
Föräldrapenning	1 889
Ekonomiskt bistånd	1 468
Assistansersättning	1 241

Sedan omfattningsexperterna gjort sina bedömningar har ny kunskap framkommit om svartarbete samtidigt som uttag av arbetslöshetsersättning som sannolikt visar att svartarbetets betydelse för felaktiga utbetalningar har underskattats. Skatteverket och Brå bedömer i studien *Fusk med a-kassa* att de felaktiga utbetalningarna av arbetslöshetsersättningen till följd av svartarbete uppgår i storleksordningen till 1–1,5 miljarder kronor årligen vilket motsvarar mellan 4–6 procent av den totalt utbetalda ersättningen.

När det gäller de övriga trygghetssystem som ingår i delegationens arbete har delegationen visat att det förekommer felaktiga utbetalningar från ytterligare 30 trygghetssystem och att riskerna för fel i flera av dessa system är stora. Totalt för de 30 trygghetssystemen kan, med försiktiga antaganden, de felaktiga utbetalningarna skattas till ca 2 miljarder kronor.

Sammantaget leder uppskattningarna fram till att de felaktiga utbetalningarna från samtliga trygghetssystem som ingår i delegationens arbete är mycket stora. Summeras de olika delarna rör det sig om 18–20 miljarder kronor.

Av dem beror 50 procent på avsiktliga fel från sökande, 30 procent på oavsiktliga fel från sökanden och 20 procent är fel som begås av myndigheterna bland annat på grund av tidsbrist, dåliga rutiner och slarv.

3.6 Slutsatser

Omfattningen upplevs som stor – men det är färre än man tror som fuskar

I undersökningarna har kommit fram flera attityder som i förlängningen kan verka demoraliserande och – om de får utvecklas och förstärkas över tid – kan skada tilltron och hota legitimiteten av trygghetssystemen. Därför bör de tas på största allvar.

Det framgår tydligt att allmänheten tror att fusket är mycket omfattande och många uppfattar att detta är något som många gör. Tre av fyra medborgare tror att fusket är mycket eller ganska omfattande. Bilden delas av handläggarna på bidragsutbetalande myndigheter. Detta kan jämföras med att de avsiktliga felen, dvs. bidragsfusket, bedöms uppgå till tre procent av samtliga utbetalningar.

Ser man till den faktiska omfattningen av bidragsfusket rör det sig om stora belopp i absoluta tal. Studier visar också att andel av antalet ersättningstagare som fuskar är större än när fusket mäts i andel kronor. Däremot finns det inga studier som stödjer uppfattningen att "alla gör det". Tvärtom är det en mycket begränsad andel av ersättningstagarna som fuskar.

Enligt Korsell och Nilsson är medborgare mindre benägna att följa lagen om andra bryter mot lagen.²⁶ En föreställning om att bidragsfusk pågår i stor omfattning, kan därför bidra till en uppluckrande moral. Beteendeforskning visar att om man vill påverka människors attityder är det viktigt att vara försiktig med att beskriva det beteende man vill komma bort från som något vanligt. Det gäller alltså att inte framställa fusk som det normala vanliga beteendet, då kommer fusket att öka. I sammanhanget har nämnts mediernas roll som spär på bilden av att omfattningen är stor. Detta är något som inte går att styrka i medianalysen. Antalet artiklar om bidragsfusk har ökat över tid, vilket i och för sig bidragit till att ämnet fått mer uppmärksamhet än tidigare. Men när omfattningen av bidragsfusket nämnts, har den beskrivits som låg, lägre än delegationens bedömningar.

---

²⁶ Korsell, L.E. och Nilsson, M. *Att förebygga fel och fusk. Metoder för reglering och kontroll*. Nordstedts Juridik 2003.

Fusk ses inte som brott

Det finns en stor skillnad mellan attityd och beteende bland allmänheten. Befolkningen fördömer och tar stark ställning mot fusk. Samtidigt erkänner man att man fuskar – om än i liten skala.

Det vi kan sluta oss till är att begreppet fusk har en stark negativ laddning. Fuskare anser man vara de som medvetet, under lång tid och med stora belopp tillskansar sig mer bidrag och ersättningar än de har rätt till. Själv räknar man sig inte till dem.

När man däremot inte längre talar i termerna fusk utan får ta ställning till olika påståenden, finns det flera indikatorer på att det ändå finns en acceptans för fusk. Till exempel att var tredje person inte tycker det är så allvarligt att sjukskriva sig en dag extra från arbetet eller att vara hemma för att ägna sig åt familjen. En liknande attityd är att man ser på trygghetssystemen på samma sätt som ett sparkapital på banken där man kan göra ”insättningar” och ”uttag” efter behov.

Att så många i hög grad kan prata om fusk med sina närmaste kan även det ses som ett tecken på att det inte är socialt oacceptabelt eller skamligt. Väger vi in ytterligare ett antal påståenden har nästan var fjärde en acceptans för fusk, eller – det är egentligen bara varannan svensk som tar helt avstånd från all form av bidragsfusk.

Sitt eget handlande rationaliserar man bort genom att inför sig själv och andra använda en mängd olika bortförklaringar.

Ur kommunikationssynpunkt är det viktigt att stödja de som vill göra rätt, öka kunskapen om hur trygghetssystemen är tänkta att fungera, samt att medvetandegöra att bidragsfusk är en brottslig handling och att även små uttag i stor omfattning får konsekvenser för samhällsekonomin.

Moralen blir allt sämre

En annan allvarlig tendens är att allmänhet och handläggare upplever att moralen i samhället blir allt sämre. Till exempel tror man att främsta orsaken till att bidragstagare fuskar är att politiker och makthavare fuskar. Det finns inga indikationer på att så faktiskt är fallet, men om attityden förstärks och moralen upplevs som om den försämras, visar forskning att det påverkar människors vilja att göra rätt för sig. Därför måste trenden brytas.

Ingen gör något åt fusk

En annan viktig orsak till att människor bidragsfuskar är enligt allmänheten att kontrollerna är dåliga, upptäcktsrisken liten och straffen inte hårda. Handläggare ser detta som främsta orsakerna, och menar att det finns brister i den egna kontrollen och att kontroll inte är en prioriterad fråga för myndigheten.

Åtgärder för att komma tillrätta med bidragsfusk har stort stöd bland allmänheten och handläggarna. En uppfattning som framkom i intervjuerna av allmänheten visar att man till exempel ställer sig frågan: Om möjligheten att samköra register finns, varför gör man då inte detta? Detta kan lätt leda till tanken att myndigheter och politiker inte gör något för att komma till rätta med bidragsfusket.

I media har de åtgärder som regeringen satt in mot bidragsfusk fått kritik, främst av skälet att de anses slå mot de svagaste. Under en tid har det funnits en tendens till att i huvudsak skildra enskilda individer som kommit i kläm på grund av åtgärder.

Har man väl börjat är det svårt att sluta

Bidragsfusk är precis som andra beteenden svåra att bryta när man väl börjat. Det finns en hög acceptans för bidragsfusk även bland dem som inte uppbär bidrag eller ersättningar, och som därför kan ha en benägenhet att börja fuska om de fick möjlighet till det. En kommunikationsinsats kan få en stor effekt genom att påverka den som har en hög acceptans för bidragsfusk, men som inte ännu har bidragsfuskat. Problemet är att de som har en hög acceptans för bidragsfusk finns i alla led.

4 Om förtroende

I rapporten har vi hittills belyst attityder till bidragsfusk och acceptansen för bidragsfusk. Ytterligare en viktig aspekt är att fånga vilket förtroende för aktörerna och systemen som finns i samhället. Vi har valt att titta närmare på tre faktorer:

- förtroendet mellan människor
- förtroende för några samhällsaktörer
- förtroende för trygghetssystemen

Ett högt förtroende mellan människor, institutioner och systemen är en förutsättning för att trygghetssystemen ska fungera. Om det i samhället finns tendenser till att misstro trygghetssystemen, en uppfattning att de inte når dem som är berättigade och att misstag och brott inte förebyggs och bekämpas, riskerar man systemens trovärdighet. Om det inte finns någon tilltro till systemen kan det leda till sämre moral, ett ökat fuskande och i förlängningen att systemen inte kan behållas i dess nuvarande form.

Vi har också valt att se vilka värderingar till trygghetssystemen som unga vuxna bär, eftersom dessa är värderingar som kan bli normbildande i framtiden. Vi har även valt att ta med den stora grupp äldre som är på väg ut ur arbetslivet. Denna grupp är stor och kan därmed, om den vill, ha ett stort inflytande på trygghetssystemen och hur de utvecklas.

I de undersökningar som delegationen genomfört har vi inte mätt förtroendet för trygghetssystemen och för de aktörer som på olika sätt är involverade i trygghetssystemen. Här finns redan undersökningar som löpt under lång tid och med viss regelbundenhet. I stället har vi gjort en inventering av källor i ämnet och undersökningar kring samhällsfrågor som genomförs varje år. Dessa beskrivs nedan dels generellt ur ett nationellt perspektiv och

med vissa internationella jämförelser, dels ur olika generationers perspektiv.

De studier vi använt för att undersöka tilltron mellan människor, förtroendet för institutionerna och trygghetssystemen är huvudsakligen de undersökningar som årligen genomförs av SOM-institutet (Samhälle – Opinion – Media) och FSI (Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier).

SOM-Institutet vid Göteborgs universitet genomför varje år, sedan starten 1987, undersökningar som i första hand analyserar och uppdaterar trender i fråga om samhälle, opinion och massmedia. Institutet redovisar bland annat svenska folkets samhällsförtroende och synen på den offentliga sektorn. Den senaste undersökningen som genomfördes under hösten 2006 omfattar två riksrepresentativa undersökningar på vardera 3 025 slumpmässigt valda personer i åldern 15-85 år. Undersökningarna har genomförts parallellt och innehåller delvis gemensamma frågor. Institutet har även sammanställt trender i vissa frågor över tiden mellan 1985 och 2005.

Det är främst tre frågor i SOM-undersökningarna som är intressanta. Dessa är samhällsförtroendet, den mellanmänniskliga tilliten och i vilken grad man prioriterar vissa politiska frågor.

FSI är ett företag som sysslar med omvärldsbevakning. FSI:s datainsamling sker genom ständigt pågående mätningar med frågor till befolkningen i åldrarna 16–79 år. Databasen ”Ditt Land och Ditt Liv” innehåller tidsserier kring allmänhetens värderingar, attityder och beteenden. Av intresse är förtroendet för institutioner och tilliten mellan människor, men även synen på trygghetssystemen och socialförsäkringssystemet.

4.1 Förtroendet mellan människor

Under lång tid ansågs huvudsakligen två faktorer bidra till en fungerande ekonomi. Den ena var realkapital (maskiner, fastigheter, infrastruktur m.m.) och den andra humankapital (utbildningsnivå, tekniskt kunnande, organisationsform m.m.). Men under 1990-talet myntade Robert Putnam begreppet *socialt kapital* i en studie.²⁷ Under en tid hade han studerat hur en ny decentraliseringsreform infördes i två regioner, den ena i Syditalien och den

---

²⁷ Putnam, Robert, Robert Leonardi, and Raffaella Y Nanetti. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

andra i Norditalien. Han kunde notera att det var stor skillnad på den ekonomiska utvecklingen för de två olika regionerna, trots att de styrdes på samma sätt, hade samma lagar och invånarna talade samma språk. Den faktor han kunde finna som kunde förklara skillnaderna mellan regionerna hade med människorna att göra. I den rikare norditalienska regionen fanns ett större socialt kapital, dvs. ett större *förtroende* eller *mellanmänsklig tillit* som gjorde att regionen fungerade bättre än sin syditalienska motsvarighet. En av hans teser är att socialt kapital är en förutsättning för att ett välfärdssamhälle ska fungera.

Inom samhällsvetenskapen är socialt kapital numera ett vedertaget begrepp. En förutsättning för att ett samhälle ska fungera väl är att det råder ett förtroende mellan människor. Med förtroende menas att individerna i ett samhälle kan räkna med att regler följs av andra och att man kan lita på att andra håller överenskommelser. Enligt Rothstein och Stolle finns det "ett tydligt samband mellan graden av korruption i ett samhälle och den mellanmänskliga tilliten".²⁸

Forskningsinriktningarna kring socialt kapital har huvudsakligen tagit två vägar. Den ena vägen ser socialt kapital ur ett ekonomiskt perspektiv, den andra ur ett kulturellt.

Anhängare av det sociala kapitalets betydelse ur ett ekonomisk perspektiv menar att det i ett samhälle finns ett egenintresse att samarbeta och bygga ett förtroende sinsemellan. Individen inser att det som andra tjänar på kan också jag tjäna på om jag agerar tillsammans med andra. Fler aktörer som slår sig samman kan nå ett vinna-vinna-förhållande. Som ett exempel kan vi ta när flera enskilda frisörer slår sig samman i en gemensam lokal och delar administration, gemensamma kostnader och till viss del även kunder. I stället för att konkurrera med varandra, går man samman och ingår en överenskommelse sinsemellan som alla kan dra fördel av.

Förtroendet fungerar i det här fallet som en nytto- eller vinst-maximerande spelteori. På samma sätt skulle man kunna dra paralleller till hur uppbyggnaden av trygghetssystemen fungerar. Om medborgaren känner ett förtroende för hur skattepengarna fördelas och att dessa också kan komma henne till godo den dag hon eller en nära anhörig kan behöva tjänster eller bidrag från samhället, är

---

²⁸ Rothstein och Stolle, (2003), *Det sociala kapitalets teori: Om tillitens produktionsbetingelser*.

sannolikheten hög att hon betalar in sin skatt korrekt. Man har ett egenintresse och ser en vinst i att systemet fungerar.

En stor risk som de som ingår i denna typ av vinstmaximerade överenskommelser löper är det som Rothstein benämner ”den sociala fällan”²⁹. Till exempel, om de som vill betala skatt och göra rätt för sig börjar misstänka att många eller alla andra inte gör detsamma, kan de själva börja bryta mot systemets regler. Incitamenten för att göra rätt börjar luckras upp och det är risk att systemet bryter samman.

Putnam och Fukuyama är några av de forskare som ser socialt kapital som sprunget ur kulturen.³⁰ Enligt dem skapas och vidarebefordras socialt kapital genom religion, tradition eller andra beteenden. Denna teori utgår från att ett förtroende är ett beteende som förändras långsamt och är svårt att påverka. Förtroendet är stabilt över en lång period. I Sverige finns sedan lång tid, cirka hundra år, ett förhållandevis högt förtroende mellan människor som inte förändrats nämnvärt över tiden.

Den ekonomiska och den kulturella teorin har två skilda förslag på åtgärder för att förbättra förtroendet i ett samhälle. Lagstiftning är enligt den ekonomiska spelteorin det bästa sättet att förbättra förtroendet. Att stärka reglerna påverkar incitamenten till att göra rätt i systemet.

Enligt den kulturella seendet är det näst intill omöjligt att snabbt förbättra förtroendet i ett samhälle om det sjunker, eftersom det ofta är konstant över flera århundraden.

Litar vi på varandra?

Ett mått på hur väl ett välfärdssamhället fungerar är således den mellanmänniska tilliten. Den sociala tilliten i Sverige är mycket stabil. Under de 25 år som SOM-institutet mätt graden av social tillit har den varit näst intill oförändrad. Internationellt sett är det också höga siffror och Sverige ligger tillsammans med de andra nordiska länderna i topp.

Frågan som SOM-institutet ställt är ”Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet”. Svarsalternativen var från 0–10, där 0 innebar att inte lita alls på människor och 10 att lita på människor. Därefter har respondenterna

---

²⁹ Rothstein, Bo. 2003. *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag.

³⁰ Fukuyama, (1996), *Trust; The Social Virtues and the Creation of Prosperity*.

grupperats i tre olika grupper: höglitarna som angett svar mellan 7 och 10, mellanlitare i graderingen 4-6 och låglitarna som svarat i intervallet 0-3. 52 procent är litare i hög grad på andra människor, 32 procent är mellanlitare och 12 procent har liten tillit till andra människor. Högutbildade har i regel en högre tillit än lågutbildade.

Även FSI har undersökt medborgarnas förtroende till sina medmänniskor. Resultatet är detsamma och värdena är höga och har inte förändrats över tid. Det närliggande möter större förtroende, det obekanta mer misstroende. De flesta känner till exempel förtroende för sina vänner och sin familj.³¹

4.2 Förtroendet för institutioner

Ett fungerande samhälle bygger inte bara på förtroende mellan människor. Det måste också finnas ett förtroende mellan människorna och samhällsinstitutionerna. Enligt North är institutionerna "spelreglerna i ett samhälle eller mer formellt uttryckt, de restriktioner som människor sätter upp för att ange formerna för mänsklig samverkan"³². Eller enklare uttryckt, de lagar och institutioner som upprätthåller lag och ordning.

Utan förtroende människor emellan och mellan människor och samhällets institutioner riskerar det demokratiska samhället att bryta samman. Att människor litat på varandra brukar kallas *horisontellt förtroende*. Ett *vertikalt förtroende* innebär att det även finns ett förtroende mellan människorna och samhällets institutioner. Dessa två hänger samman, även om ett lågt institutionsförtroende inte är lika förödande för samhället.³³ Den som litat på andra människor brukar också ha ett större förtroende för samhällets institutioner. Enligt Putnam måste tilliten mellan människor uppstå först för att senare skapa ett samhällsförtroende.³⁴ Detta motsägs av Rothstein som menar att fungerande institutioner bidrar till att människor börjar lita på varandra.³⁵

³¹ FSI, Förtroenderapporten (FSI2006:v34lita).

³² North, Thomas, (1973, svensk översättning 1993), *Västerlandets uppgång*.

³³ Holmberg, Sören, Weibull, Lennart. 2007. *Ökat förtroende – bara en valårseffekt?* ur *Det nya Sverige*.

³⁴ Putnam, Robert (2001). *Den ensamme bowlaren : den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm: SNS förlag och Putnam, Robert, Butler, Robert, Feldstein, Lewis (2003) *Better together: restoring the American community*. New York: Simon&Schuster

³⁵ Rothstein, Bo. 2003. *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag

Rothstein menar också att socialt kapital skapas genom att de politiska institutionerna är rättvisa. Med rättvisa menar Rothstein att det saknas diskriminering och korruption inom den offentliga verksamheten samt att politikerna för en politik som bidrar till social och ekonomisk jämlikhet.

Felaktiga utbetalningar berör flera olika institutioner i samhället, inte bara för dem som betalar ut ersättningarna eller upprätthåller lag och ordning. Därför har vi valt att vidga perspektivet och söka fakta kring individens förhållande till och förtroende gentemot flera olika aktörer i samhället.

- Medborgaren måste som skattebetalare ha en tilltro till att även andra gör rätt för sig, men även att medlen används på ett korrekt sätt. Här är den mellanmänniska tilliten viktig, men även förtroendet för att samhällets institutioner förvaltar skattepengarna väl och ser till att de används på ett sätt som medborgaren kan anse är acceptabelt.
- Rättsväsende – det måste finnas tillit till att de som begår bidragsbrott döms och får ett rättvist straff.
- Myndigheterna måste förvalta sitt förtroende väl och se till att bidrag och ersättningar betalas ut på ett korrekt sätt, men även ha ett korrekt bemötande gentemot medborgaren så att denne har ett förtroende för myndigheten.
- Politiker och makthavare har ett ansvar att se till att systemen fungerar, men har även ett moraliskt ansvar att föregå som goda exempel och inte missbruka systemen eller annat för egen vinnings skull. Om inte makthavarna möter upp till medborgarens krav på etik och moral, kan detta verka demoraliserande och i slutändan även påverka trygghetssystemen.
- Massmedia har en viktig roll som den som granskar om och hur trygghetssystemen fungerar eller inte fungerar. Samtidigt bör man vara medveten om att media i vissa lägen kan underbygga föreställningar och attityder i samhället.

Viktigt är att politiker, massmedia, rättsväsende och myndigheter handlar på ett sätt som överensstämmer med allmänhetens värderingar och normer. Det har vi sett inte minst i de kvantitativa undersökningarna där främsta skälet till att allmänheten fuskar anses vara på grund av att politiker och makthavare fuskar.

De tillgängliga källor som finns mäter i viss mån vilket förtroende som allmänheten har för några av dessa samhällsinstitutioner.

Litar vi på institutionerna?

Sverige har i en internationell jämförelse en låg grad av korruption. Privat bruk av allmänna medel ses inte med blida ögon och grundprincipen är att allmänna medel ska användas för det allmännas bäst. Olika principer och toleransgrad gäller för korruption i offentlig verksamhet respektive i näringslivet.³⁶

Sedan 1986 har SOM-institutet varje år mätt förtroendet för samhällsinstitutioner. Det som från början berörde elva institutioner omfattar nu totalt tjugoen olika inrättningar i samhället. Den senaste undersökningen genomfördes 2006.

Under den tid som mätningarna av förtroendet för samhällsinstitutionerna pågått har alla institutioner med ett undantag – grundskolan – förlorat i förtroende. Under 2006 skedde emellertid ett trendbrott som innebar att förtroendet för samhällsinstitutionerna ökade. Orsaken till detta är osäkert, men det finns enligt Holmberg och Weibull en tendens till att förtroendet i stort sett alltid ökar vid ett valår och att valet 2006 kan ha påverkat resultatet till en tillfällig uppgång av förtroendet. Uppgång har kunnat konstateras även under andra valår. Först vid utfallet av nästa års undersökning kan man se om ett trendbrott inträffat.³⁷

Polis och domstolsväsendet har ett relativt högt förtroende bland medborgarna. Under 2006 var polis och domstol bland dem som stod för den största förtroendeökningen. Det är 57 procent som har ett högt förtroende för polisen, 48 procent för domstolarna.

En grupp som inte berördes av någon uppgång under 2006 var radio/tv. Tillsammans med dagspressen har massmedia under lång tid legat på en relativt stabil nivå. Det är 50 procent som har högt förtroende för radio och tv, 27 procent för dagspressen.

De politiska institutionerna stod 2006 för den allra största ökningen av medborgarförtroende. Till dessa räknas riksdag, regering, de politiska partierna och kommunstyrelserna. Det är

³⁶ Sjöstrand, Glenn (2005). *Fiffel-Sverige – sociologiska perspektiv på skandaler och fusk*. Malmö: Liber.

³⁷ Holmberg, Sören, Weibull, Lennart. 2007. *Ökat förtroende – bara en valårseffekt?* ur *Det nya Sverige*.

33 procent av allmänheten som har högt förtroende för riksdagen, vilket är högst bland de politiska institutionerna.

Nio procent har ett högt förtroende för Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS).

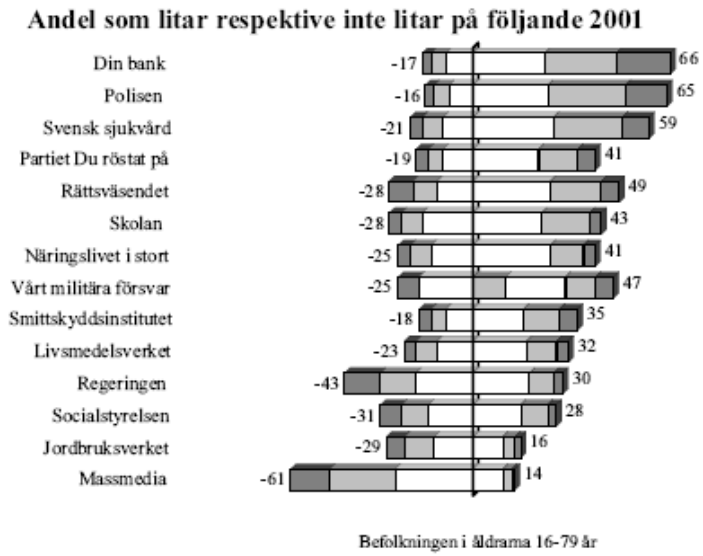
Gemensamt för hur institutionerna bedömts är att personer som har högt förtroende för en institution också har det för andra institutioner. Den som är negativt inställd är det i regel inför samtliga samhällsinstanser. Skillnaderna i förtroende varierar inte mycket mellan olika socialgrupper. Kvinnor har som regel ett högre förtroende än män, i synnerhet när det gäller samhällsinstitutionerna. Skillnaderna mellan olika åldersgrupper är desto större. De yngsta har en tendens till att ha ett stort institutionsförtroende med två undantag, Svenska kyrkan och kungahuset. De lägsta förtroendesiffrorna har fyrtioåringarna som är mest kritiska. Ytterligare en tendens är att högre utbildade har ett högre institutionsförtroende. Undantagen från denna regel är radio/tv och kungahuset.³⁸

Även FSI:s mätning visar en nedåtgående spiral för förtroendet till olika institutioner. Massmedia har lågt eller inget förtroende hos sju personer av tio. Högutbildade personer känner ett större förtroende för medmänniskor, regeringen och rättsväsendet än lågutbildade. Endast var fjärde person uppger våren 2006 att de har förtroende för/litar på regeringen.

---

³⁸ Holmberg, Sören, Weibull, Lennart. 2007. *Ökat förtroende – bara en valårseffekt?* ur *Det nya Sverige*.

Diagram 4.1 Förtroendet för olika institutioner

Källa: FSI 2001 I staplarna åt höger från mittlinjen anges den andel i procent som litar på respektive institution och i staplarna åt vänster från mittlinjen anges den andel i procent som inte litar på respektive institution.

SIFO har under lång tid undersökt förtroendet för några samhällsinstitutioner. I undersökningen ingår, till skillnad mot SOM och FSI, några av de myndigheter och organisationer som hanterar bidrag, lån och ersättningar. Tilltron till ett speciellt trygghets-system, pensionssystemet finns också med i undersökningen.

Tabell 4.1 Andel i procent som svarat att man har mycket eller ganska stort förtroende för följande institutioner

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2004	2006
Regeringen	35	28	21	25	33	42	34	27
Riksdagen	46	32	31	33	34	39	36	35
Politiker	14	8	8	11	10	17	13	13
Polisen	56	58	56	54	58	61	53	54
Rättsväsendet	-	35	34	35	37	46	36	34
Skatteverket	47	46	48	50	49	57	53	55
Riksförsäkringsverket	-	-	-	-	29	31	26	-
Försäkringskassan	41	28	27	28	31	30	26	26
Arbetsförmedlingen	17	12	14	15	15	19	12	9
Pressen	18	12	16	17	16	13	15	13
Sveriges Radio och TV	53	46	52	50	45	45	44	52
Kommersiell Radio och TV	24	23	26	24	25	20	22	23
Pensionssystemet	-	13	12	18	11	14	13	18

Källa: SIFO, 2007. Undersökningen genomförs efter 2002 vart annat år i stället för som tidigare varje år.

Högst förtroende har Skatteverket, polisen och Sveriges Radio och TV. Lägst är förtroendet för Arbetsförmedlingen, pressen och politiker.

I en undersökning genomförd av Försäkringskassan är 21 procent mycket nöjda med hur Försäkringskassan fungerar jämfört med 27 procent vid föregående mätning 2003. På frågan hur väl uppfyller Försäkringskassan dina förväntningar på hur en myndighet ska arbeta har andelen som håller med påståendet sjunkit mellan mätningarna från 26 procent 2003 till 20 procent 2006. På frågan om man i stort sett alltid blir korrekt behandlad av myndigheterna håller 20 procent med, vilket även det är en minskning från föregående mätning.

Förtroendet för politiska partier, regering och riksdag har en tendens att förbättras under valår, men har inga höga förtroendesiffror. Samma sak gäller för myndigheter som AMS och Försäkringskassan. Här är Skatteverket ett undantag. Högst förtro-

ende har polis och rättsväsende sammantaget. Massmedia har relativt sett ett lågt förtroende.

4.3 Förtroendet för trygghetssystemen

Som vi redan nämnt är ett inbyggt förtroende för trygghetssystemen en förutsättning för att de ska kunna finnas till. I tilltron ligger att kunna lita på att systemen når dem som är berättigade samt att misstag och brott förebyggs och bekämpas. Om tilltron rubbas kan det i slutändan leda till att systemen riskerar att falla samman. Vi tar här upp några undersökningsresultat som tar upp förtroendet för trygghetssystemen på en generell nivå.

Litar vi på trygghetssystemen?

Medborgarnas bedömning av välfärdsstaten, har enligt Nilsson vid SOM-institutet genomgått fem olika skeden.³⁹ Dessa är:

1. *De stora förväntningarnas missnöje (1965 –)*
Under denna period expanderar den offentliga sektorn kraftigt. Samtidigt ökar också medborgarnas förväntningar på den offentliga sektorn på allt fler områden. Allt eftersom utbyggnaden sker mattas kraven.
2. *Kritik av den offentliga sektorn (1985 –)*
Kritiken mot den offentliga sektorn ökar. Medborgarna ställer krav på avreglering och privatisering.
3. *Uppslutning bakom välfärdsstaten (1991 –)*
Under de svåra ekonomiska åren sker en uppslutning bakom välfärdsstaten bland medborgarna.
4. *Välfärd i obalans (1996 –)*
Allt fler är mindre nöjda med offentlig service inom traditionella välfärdsområden, trots att tilltron till offentliga lösningar är stor.
5. *Trovärdig välfärdsolitik? (2002 –)*
Medborgarna ställer krav på överensstämmelse mellan skatteförslag och välfärdsolitiska program. Avvägning mellan medborgarnas rättigheter och skyldigheter är inte självklar.

---

³⁹ Nilsson, Lennart (2006). *Service demokratins återuppståndelse ur Du stora nya värld*. Kungälv

Nilsson drar slutsatsen att det finns en allmän försvagning i samhällsförtroendet men en ökad optimism om framtiden. Försvagning är speciellt synlig i engagemanget för politiken och partierna.

Omvärldsanalysföretaget Kairos Future har under lång tid studerat trender i samhället. I boken *Rekordgenerationen* menar Lindgren m.fl. att det finns en tendens till att det finns en nedgång i tilliten till samhället i stort.⁴⁰ Den enskilde tror inte längre på att samhället ska ha möjlighet att ta hand om den som behöver hjälp, utan att utvecklingen går mot att bli allt mer individualiserat och att individen själv bär ansvar för sin egen framtid.

Likaså konstaterar de att det råder ett stort förväntansgap vad gäller de offentliga trygghetssystemen. Speciellt den äldre generationen har höga förväntningar på vad trygghetssystemen ska klara av, samtidigt som de inte tror att systemen och staten kommer kunna motsvara dessa förväntningar. En trend som författarna ser är att en stor fråga i framtiden är vad som ska ingå i det offentliga åtagandet och vad som ska exkluderas.

Stigande förväntansnivåer hos främst den äldre generationen trissar upp efterfrågan på offentliga tjänster men också kostnaderna. Vi kan se hur tilliten till auktoriteter och normsystem sjunker i samhället. Den växande tillitsbristen till samhällets institutioner omfattar hela välfärdssystemen och delas av alla generationer. Författarna väljer att gå så långt att de ställer frågan om Sverige är på väg mot tillitens sammanbrott. Enligt dem måste trygghetssystemen förändras, nya modeller behövs, och de spår att förändringarna på kort sikt inte kommer att bli populära, men är nödvändiga på lång sikt.

FSI undersökte 2004 allmänhetens inställning till det offentliga trygghetssystemet, pensionssystemet och äldre vården.⁴¹ Där framkom att en stor majoritet av medborgarna är tveksamma eller negativa till om de offentliga trygghetssystemen ger tillräcklig ersättning i framtiden. Samtidigt uppger 26 procent av medborgarna att de ökat sitt sparande för att möta förändringar i trygghetssystemen. Bland dagens ålderspensionärer uppger 44 procent att de inte alls sökt egna lösningar för att möta förändringar i de offentliga trygghetssystemen.

---

⁴⁰ Lindgren, Mats; Fürth, Thomas ; Kempe, Magnus ; Krafft, Göran. 2005. *Rekordgenerationen : vad de vill och hur de tänker*. Stockholm: Bookhouse Publ.

⁴¹ Svenska folkets förhoppningar och farhågor inför pensionen - Inställning till det offentliga trygghetssystemet, pensionssystemet och äldre vården. Release ur Kajsa 2005.01.28 (FSI 2005:v04pens).

Hur viktig tycker man då att frågor kring trygghetssystemen är? Enligt den nationella SOM-undersökningen 2006 kommer socialpolitik på plats nummer åtta över de frågor eller samhällsproblem som svenska folket tycker är viktigast i Sverige i dag. Nio procent anger socialpolitik som en viktig fråga, medan sysselsättning och sjukvård som graderats som de mest angelägna områdena, fick 46 respektive 29 procent. Sju procent anser att skatter är en viktig fråga, medan 15 procent framhåller lag och ordning som ett viktigt samhällsfråga.

Samma fråga ställdes till samtliga riksdagsledamöter under samma period. Det visade sig finnas stora skillnader i hur viktig socialpolitiken anses vara mellan medborgare och politiker. Inte mindre än 33 procent av riksdagsledamöterna anser att socialpolitik är ett av de viktigaste samhällsproblemen. Området placerar sig på andra plats efter sysselsättningen som 67 procent uppger är en viktig fråga. Skattefrågorna var för politikerna inte någon av de tio högst rankade områdena. Hos politikerna finns det en konsensus om att socialpolitiken måste förändras även om åsikterna går isär på vilket sätt detta ska ske. Frågan är inte lika prioriterad hos det svenska folket. Det omvända förhållandet gäller kring lag och ordning där medborgarna placerar området som den fjärde viktigaste frågan, medan politikerna lägger den först på en nionde plats.

Tabell 4.2 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag? De tio viktigaste frågorna enligt riksdagsledamöter och medborgarna (i procent)

Riksdagsledamöter	Procent	Medborgare	Procent
Sysselsättning	67	Sysselsättning	46
Socialpolitik	33	Sjukvård	29
Miljö	27	Utbildning/skola	24
Utbildning/skola	18	Lag och ordning	15
Ideologi	15	Invandring/flyktingar	15
Invandring/flyktingar	14	Pensionärer/äldrevård	14
Sjukvård	10	Miljö	13
Klassamhället	9	Socialpolitik	9
Lag och ordning	8	Skattefrågor	7
Näringspolitik	7	Familjepolitik	6

Källa: Riks-SOM 2006 och Riksdagsenkät 2006, Mari Eriksson: Är vi överens om den politiska dagordningen?

Sedan 2000 har trenden för hur viktig allmänheten anser frågor kring socialpolitik och skatter hållit sig någorlunda konstant mellan sex och nio procent.⁴²

I en undersökning om inställningen till olika skatter som genomfördes 2006 av FSI anser en majoritet av allmänheten att det är viktigare att bevara välfärdssamhället än att minska det totala skattetrycket.⁴³

FSI har också under 2005 undersökt prioriteringarna av olika offentliga utgiftsområden.⁴⁴ Vad gäller skolan, sjukvården, ålderspensionerna och polisen finns en klar majoritet för att höja skatten snarare än att minska utgifterna. Viljan att lägga resurser på förtidspensioner, sjukförsäkring och a-kassa har minskat påtagligt senare år. Försvaret, socialbidragen och bostadsbidragen har under hela mätserien legat i botten vad gäller viljan att tilldelas resurser.

Inställningen till sociala förmåner och socialbidrag undersöktes 2004⁴⁵ och visar att en majoritet av befolkningen anser att omfattningen av sociala förmåner är bra eller att de bör utökas. Opinionsen är oförändrad sedan 1955. Det finns en stor skillnad mellan gammal och ung i inställningen till sociala förmåner.

4.4 Förtroendet ur ett internationellt perspektiv

För att sätta allmänhetens förtroende i relation till hur man ställer sig i andra länder, görs en jämförelse med vad som framkommit i European Social Survey och World Values Survey.

---

⁴² Holmberg, Sören; Weibull, Lennart. 2007 *Svenska trender 1986-2006*. Göteborg: SOM-insitutet.

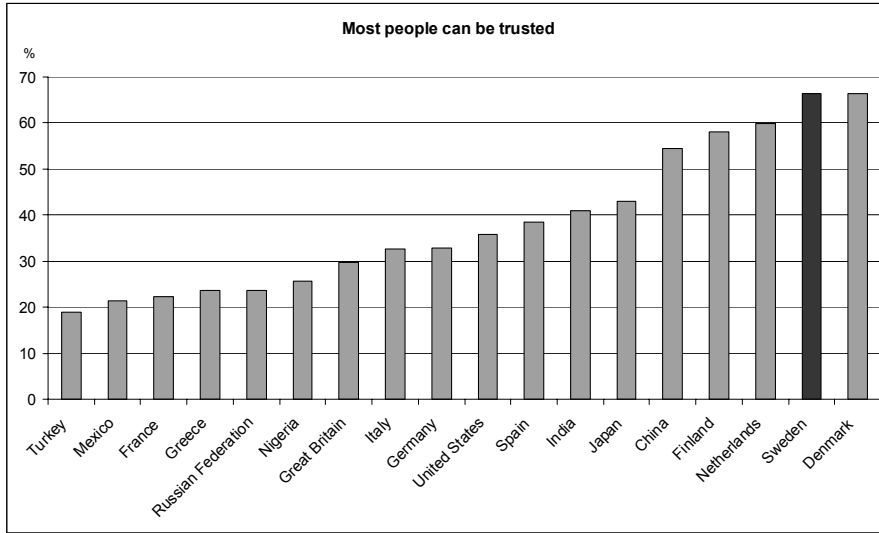
⁴³ FSI, Inställningen till olika skatter. 2006. Release ur Kajsa 2006.03.30.

⁴⁴ FSI, Prioriteringar av olika offentliga utgiftsområden, 2006. Release ur Kajsa 2005.09.20. FSI2005:v38välfärd.

⁴⁵ FSI, Inställningen till sociala förmåner och socialbidrag, 2004. Release ur Kajsa (v05socbi).

Förtroendet mellan människor

Diagram 4.2 Förtroendet mellan människor i ett urval av länder.
 Andel (%) som svarat att man kan lita på andra människor

Källa: World Values Survey

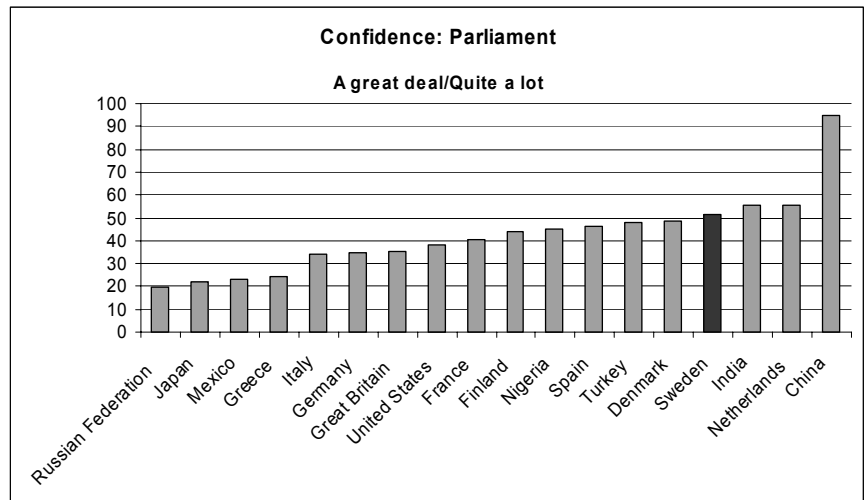
Ur ett internationellt perspektiv har Sverige ett högt förtroende mellan människor. 66 procent uppger att de har ett högt förtroende för sina medmänniskor. Den höga siffran delas med Danmark och Finland.

Förtroendet för institutioner

De internationella undersökningarna tar upp förtroendet för flera olika institutioner, bland annat för riksdagen och rättsväsendet.

Diagram 4.3 Personliga tilliten till riksdagen. Ett urval länder.
Andel (%) som svarat att de har mycket eller ganska mycket förtroende för riksdagen (eller motsvarande)

Källa: World Values Survey

Sverige har ur ett internationellt perspektiv ändå med sina 52 procent ett relativt sett högt förtroende för riksdagen i jämförelse med andra länder.

Tabell 4.3 Personliga tilliten till rättsväsendet. Fallande sortering efter "Hög tillit". Andel (%) som har svarat att de har hög tillit till rättsväsendet

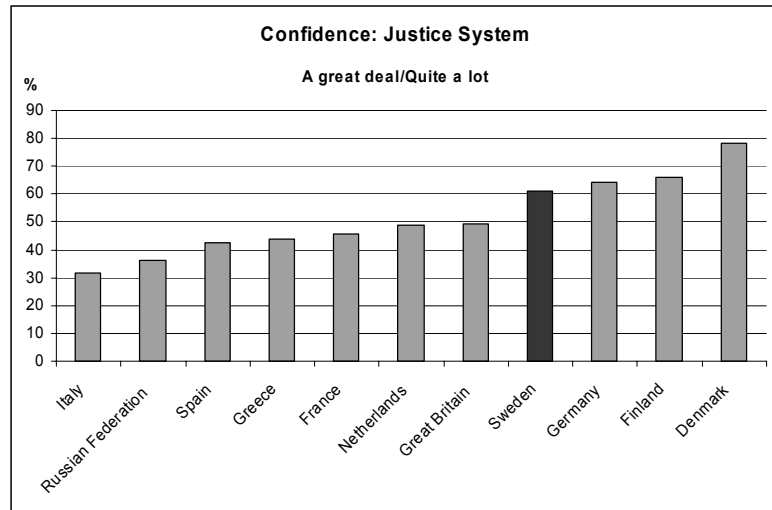
Land	Hög tillit (7-10)
Danmark	70
Finland	67
Norge	55
Schweiz	50
Luxemburg	48
Österrike	45
Sverige	44
Tyskland	38
Grekland	38
Storbritannien	31
Estland	29
Belgien	27
Spanien	24
Slovenien	16
Tjeckien	14
Portugal	14
Polen	7
Total	36

Källa: European Social Survey 2004/05

Anm. Frågans formulering: "Hur stor tillit har du personligen till att rättsväsendet skulle handla ärligt gentemot människor som du?"

De nordiska länderna placerar sig i topp med det högsta förtroendet. Nästan hälften av befolkningen i Sverige har hög tillit till rättsväsendet. Men har ändå klart lägre tillit till rättsväsendet än de nordiska grannarna i Danmark, Finland och Norge.

Diagram 4.4 Personliga tilliten till rättsväsendet bland ett urval länder
Andel (%) som svarat att de har mycket eller ganska mycket förtroende för rättsväsendet

Källa: World Values Survey

Den internationella undersökningen förstärker mönstret att man i Sverige relativt sett har ett stort förtroende för rättsväsendet, men inte i lika hög mån som i Finland och Danmark

I den europeiska undersökningen har också ställts frågan i hur stor utsträckning man litar på att man blir ärligt behandlad av offentliga tjänstemän.

Tabell 4.4 I vilken utsträckning man litar på att offentliga tjänstemän skulle handla ärligt gentemot människor som en själv. Fallande sortering efter "Litar på". Andel (%) som svarat att de i hög grad litar på offentliga tjänstemän

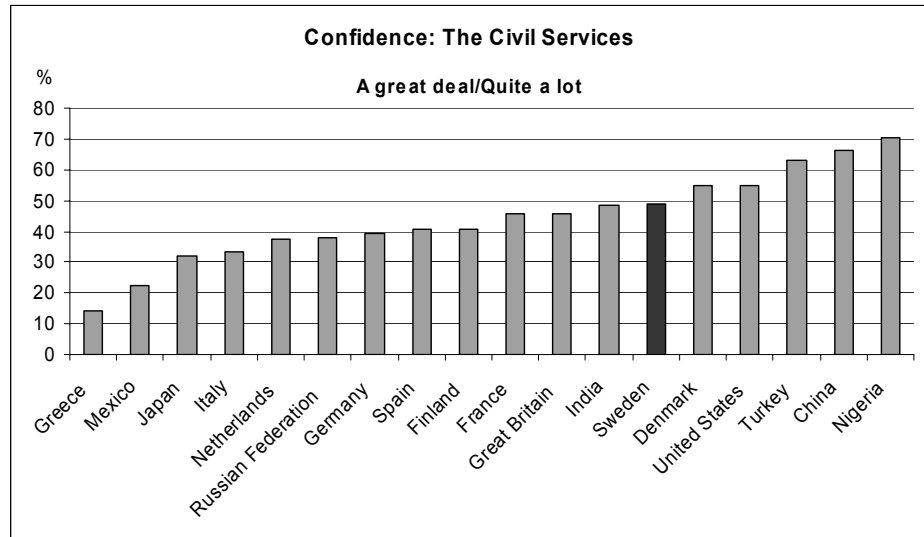
Land	Litar på (4-5)
Danmark	63
Norge	61
Luxemburg	58
Österrike	55
Schweiz	54
Belgien	48
Finland	48
Slovenien	46
Spanien	45
Tyskland	43
Portugal	43
Estland	39
Sverige	38
Polen	35
Grekland	28
Tjeckien	27
Storbritannien	25
Total	44

Källa: European Social Survey 2004/2005

Anm. Frågans formulering: "I hur stor utsträckning litar du på att offentliga tjänstemän skulle handla ärligt gentemot människor som du?"

Här skiljer sig resultaten betydligt mellan de nordiska länderna. I Danmark och Norge har medborgarna en betydligt större tillit till offentliga tjänstemän än medborgarna i Sverige. Det är 63 procent av medborgarna i Danmark som litar på offentliga tjänstemän medan motsvarande värde för Sverige är 38 procent. Ser man till den andel som litar helt på tjänstemännen utgör de nio procent av medborgarna i Danmark mot en procent för Sverige.

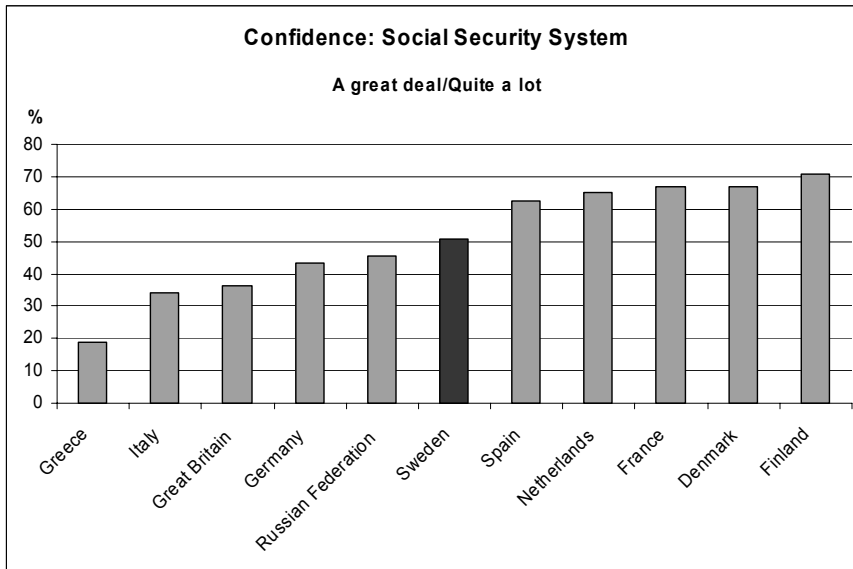
Diagram 4.5 Tillit till de offentliga myndigheterna.
Andel (%) som svarat att de har mycket eller ganska mycket förtroende för offentliga myndigheter

Källa: World Values Survey

Även i den internationella jämförelsen ligger Sverige något lägre än flera andra länder vad gäller förtroendet för de offentliga myndigheterna.

Diagram 4.6 Förtroendet för socialförsäkringssystemet.
 Andel (%) som svarat att de har mycket eller ganska mycket
 förtroende för socialförsäkringssystemet

Källa: World Values Survey

I den internationella undersökningen har Sverige relativt sett ett medelvärde för det förtroende som man känner för socialförsäkringssystemet.

Sammanfattningsvis kan nämnas att i Sverige är den mellanmänniska tilliten hög, men man har inte speciellt hög tillit till att bli rättvist behandlad av rättsväsendet, vilket stämmer illa överens med att förtroendet för domstol och polis som tidigare framkom är relativt högt. När det gäller tilliten till att bli ärligt behandlad av offentliga tjänstemän hamnar Sverige betydligt lägre än Danmark, Norge och Finland. Detta motsvarar ett lågt förtroende för samhällsinstitutioner.

4.5 Trender och generationer

Forskning visar att värderingar är konsekventa genom en människas liv, men uttrycks på olika sätt i och med att individen blir äldre. De värderingar ungdomar har i dag kommer att följa dem

genom livet. Trots att det är nästan omöjligt att förändra en students värderingar, menar man att det är möjligt att relativt enkelt ersätta ungdomars sätt att uttrycka sina värderingar på.

Värderingsforskare är relativt ense om att värderingar är något som formas under barndomen. Människor som växer upp under liknande uppväxtvillkor delar ofta gemensamma erfarenheter och får på det sättet mer eller mindre liknande värderingar. Generationer kan beskrivas som grupper som hålls samman av liknande uppväxtvillkor. De påverkas av händelser och samhällsklimatet som de växer upp under.⁴⁶

Men det är inte bara generationerna och vilka uppväxtförhållanden som har rätt som påverkar olika generationers attityder. Av stor betydelse är också i vilken livsfas man befinner sig och åldern. Ju äldre man blir desto fler erfarenheter samlar man och får även andra prioriteringar. Arbete, familj och fritid förändras ju äldre du blir. Olika tidsperioder skiljs åt, tidsandan i samhället förändras och påverkar generationerna. De för generationerna i samma riktning även om de behåller vissa skillnader sinsemellan.⁴⁷

I delegationens undersökning finns en svag tendens till att det finns en något högre acceptans för bidragsfusk bland unga. Ungdomarnas attityder till trygghetssystemen är därför intressant att titta närmare på i de framtidsanalyser som gjorts, men även attityderna hos den stora gruppen av 40- och 50-talister kan vara värdefull att studera.

4.5.1 80-talisterna

Till 80-talisterna räknas följaktligen de som föddes på 1980-talet och som nu är unga vuxna på väg att äntra samhällsscenen. Det är också deras värderingar som kommer få stor betydelse för samhället i framtiden. Gruppen beskrivs som individualister på ett personligt plan, men med en kollektivistisk syn på samhället.⁴⁸

Individualismen är en process som pågått i årtal men som accelererat de senaste årtiondena. Unga i Sverige, men även i Skandinavien, är allt mer självcentrerade. De har fokus på att utveckla sig själv genom att

---

⁴⁶ Lindgren, Mats; Fürth, Thomas ; Kempe, Magnus ; Krafft, Göran. 2005. *Rekordgenerationen : vad de vill och hur de tänker*. Stockholm: Bookhouse Publ.

⁴⁷ Se fotnot 26.

⁴⁸ Lindgren, Mats; Lüthi, Bernard; Fürth, Thomas. 2005. *The me we generation : what business and politics must know about the next generation*. Stockholm: Bookhouse Publishing.

- göra sina egna val, lita på sitt eget omdöme,
- ha fokus på att realisera sig själva och på det som ger deras liv värde och mening,
- uttrycka detta på många olika varierande sätt.

En tendens då allt fler ser till sig själv och individen är att man närmar sig en situation där minoriteter kommer att tillhöra majoriteten och att normen kommer bli mindre representativ för befolkningen i sin helhet.

80-talisterna misstror auktoriteter. Denna generation kommer också att vara svårare att få kontakt med eftersom de konsumerar mindre information och inte sätter någon tilltro till den.

Även om 80-talisterna är individualister är de kollektivister när det gäller samhället. Om de är politiskt engagerade kommer de att arbeta för att minska regler som begränsar den personliga friheten.

Men det kanske viktigaste med tanke på trygghetssystemen är att samhället kommer få en utmaning i 80-talisterna. Den stora utmaningen för politiker och styrande kommer att bli att för den unga generationen klargöra vad som ska ingå i det som bekostas av skatter och vad som ska anses vara tilläggstjänster, det vill säga vad som medborgaren får betala själv.⁴⁹

4.5.2 40- och 50-talisterna

40- och 50-talisterna kan med tanke på sin storlek som grupp få en stor påverkan på samhällsfrågor om de skulle vilja. En annan betydande faktor är att de efter en tid kommer att ha ett betydande behov av vissa trygghetssystem.

40- och 50-talisterna har under sin livstid haft en stor tilltro till de offentliga trygghetssystemen. Men deras tilltro sviktar till att samhället ska mäka med att i synnerhet kunna erbjuda den vård och omsorg som deras egen åldersgrupp kommer att ha behov av, visar en rapport från FSI.⁵⁰

Under de senaste åren har förtroendet för den svenska välfärdsstaten i den här gruppen sjunkit kraftigt. Som exempel tror 74 procent att den sociala tryggheten inte kommer att förbättras. Nästan varannan person tror också att samhället inte kommer att präglas av lag och ordning. När resultaten jämförs med andra

⁴⁹ ibid

⁵⁰ FSI, Svenska folkets förhoppningar och farhågor inför pension.

generationer visar dessa att efterkrigsgenerationen är den mest pessimistiska till välfärdsstaten. Allt fler tror att staten inte kommer att kunna upprätthålla välfärdsstaten och som en följd av detta att allt fler kommer att få betala mer för offentliga tjänster. Om man tvivlar på förmågan hos samhällets institutioner är man desto mer positiv till sin egen personliga framtid. Detta är något de delar med den yngsta generationen.⁵¹

Enligt en undersökning, European Quality of Live Survey, som genomfördes 2003 i EU-länderna placerar sig medborgarna i Sverige på plats nummer fyra bland de som är mest nöjda med sina liv i allmänhet men också de som är mest optimistiska. Vårt förtroende för de sociala trygghetssystemen placerar oss på sjunde plats.

Men andra undersökningar visar att generationen har en negativ syn på att trygghetssystemen kommer att räcka till i framtiden. Knappt varannan tror att de har sin trygghet i det offentliga trygghetssystemet i allmänhet. I stället är det tryggheten i ens närhet som känns säkrast, det vill säga tryggheten av att ha en livskamrat, bostad, barn men också besparingar på banken. Resultatet visar även på att 40- och 50-talisternas tillit till trygghetssystemen dessutom sjunkit på senare år. Till exempel tror fler i dag att de kommer att få stå för en del av kostnaderna för vården själva.⁵²

40- och 50-talisterna är många, en fördel som de också kan komma att använda i framtiden. De kan, om de vill, använda sitt numerära övertag till att påverka hur trygghetssystemen ser ut. De kan till exempel kräva mer ansvar av stat och kommuner för sin egen vård, äldreomsorg med mera. De anser att det offentliga bör ta huvudansvar, men litar inte på att detta kommer att ske, eller att det offentliga kommer att mäkta med det.

Lindgren m.fl. varnar för att samhället möter ett växande förväntansgap från den äldre generationen, samtidigt som en förtroendekris är på väg att växa fram. Förväntansgapet handlar om värden och de gemensamma systemens förmåga att möta medborgarnas förväntningar. Med krav som växer långt snabbare än resurserna skapas så blir dessa allt svårare att möta.⁵³

---

⁵¹ Lindgren, Mats; Fürth, Thomas ; Kempe, Magnus ; Krafft, Göran. 2005. *Rekordgenerationen : vad de vill och hur de tänker*. Stockholm: Bookhouse Publ.

⁵² Se fotnot 30.

⁵³ Lindgren, Mats; Fürth, Thomas ; Kempe, Magnus ; Krafft, Göran. 2005. *Rekordgenerationen: vad de vill och hur de tänker*. Stockholm: Bookhouse Publ.

4.6 Slutsatser

Vi litar på varandra....

I Sverige har under lång tid funnits en stabil hög tillit mellan människor. Det stödjer teorin att förtroendet i ett samhälle är trögrörligt och inte förändras nämnvärt under långa perioder. Ur ett internationellt perspektiv är det också mycket höga siffror. Den höga tilliten är en förutsättning för att ett system med höga skatter och transfereringar ska fungera.

Ser vi till de undersökningar som mätt tilliten under lång tid finns ingen tendens till att befolkningens höga förtroende skulle försämrans i framtiden. Det innebär att bristande tillit inte utgör något hot mot trygghetssystemen som de ser ut och fungerar för närvarande.

Men det finns indikationer som pekar på motsatsen. I delegationens undersökningar har framkommit att många uppfattar att omgivningen blir allt mer individualistisk och att man i högre grad bara tänker på sig själv. Moral och etik anses också försämrans över tid. Väger vi även in många ungdomars attityder som går mot att bli allt mer individualistiska, finns det all anledning till att ha beredskap för ett försämrat mellanmänniskt förtroende.

...men inte på institutionerna...

Förtroendet för institutionerna är relativt stabila, om än inte lika stabila som förtroendet mellan människor. Vad som däremot är alarmerande är att förtroendet för institutionerna, som ligger på en relativt låg nivå, tenderar till att bli allt sämre.

I detta sammanhang kan det spela roll i vilken grad ett lågt förtroende för samhällsinstitutionerna kan påverka attityderna till felaktiga utbetalningar. Vi har tidigare noterat att orsaker som ett upplevt dåligt bemötande av en handläggare, dålig service eller en fördröjd eller en av myndigheter eller organisationer felaktig utbetalning används som en bortförklaring för att begå bidragsbrott. Ett dåligt förtroende för samhällsinstitutioner kan således bidra till en mer accepterande inställning till bidragsfusk.

Det är därför viktigt att följa upp hur det försämrade förtroendet för samhällsinstitutioner yttrar sig, om det kommer att fortsätta försämrans, hur detta i så fall kan påverka välfärdssamhället och trygghetssystemen och vilka åtgärder som är viktiga att vidta.

För flera samhällsinstitutioner är det läge att rannsaka sig och se till vilka möjligheter som finns att förbättra förtroendet för respektive institution.

...samtidigt som vi har höga förväntningar på trygghetssystemen

Flera undersökningar understryker att det finns ett starkt stöd för den svenska välfärdsmodellen bland medborgarna, men samtidigt är förväntningarna på trygghetssystemen höga. Så höga att risken är att varken systemen eller staten kan leva upp till förväntningarna. Många medborgare är också skeptiska till om staten ska klara av de ökade kraven.

En viktig uppgift för politiker och myndigheter att hantera i framtiden är att klargöra och dra skiljelinjen mellan vilka skyldigheter och rättigheter som ska gälla för medborgare och stat i framtiden.

5 Internationella erfarenheter av attitydpåverkan vid bidragsfusk

5.1 Storbritannien

Sedan 1997 är bidragsbrott en prioriterad fråga för den brittiska regeringen. 1998 inleddes ett systematiskt arbete med att öka effektiviteten i främst Housing Benefits (bostadsbidrag), Income Support (ekonomiskt bistånd) och Jobseeker's Allowance (arbetslöshetsersättning).

År 2000 lanserades målet att öka effektiviteten i socialförsäkringarna genom minskat fusk och en lägre andel felutbetalningar. De uppskattade då att fusket stod för 9 procent av utbetalningarna, vilket minskat till 6,8 procent år 2002 (dvs. 24 procent). Initialt var målet att minska fusket inom ekonomiskt bistånd och arbetslöshetsersättning med 25 procent till 2004 och med hälften till 2006. I och med att det första målet uppnått så skärptes målet för minskningen för 2004 till 33 procent jämfört med 2000.

Department for Work and Pensions (DWP) ansvarar ytterst för effektiviteten i socialförsäkringarna.

Den första riktade nationella informationskampanjen för att bekämpa bidragsfusk genomfördes 2001 efter att en rapport om den svarta ekonomin pekade på vikten av att använda kommunikation som ett medel att påverka attityderna till bidragsfusk.

Kampanjerna har nu genomförts i två omgångar. Den första kampanjomgången 2001-2004 var inriktad på att sända budskapet att bidragsbrott/fusk inte är acceptabelt och riktade sig primärt mot den som begår bidragsbrott och sekundärt till allmänheten. I den andra informationskampanjen 2006-2008 har fokus ändrats till att inrikta sig på dem som begår fel utan att vara medveten om det och de som "befinner sig på gränsen" till att begå brott.

Kampanjbudgeten ligger på mellan 6 och 8 miljoner pund per år. Målgruppen innefattar i dag 1,7 miljoner personer. Kampanjerna

beräknas pågå i intervall om 2–3 år. Tre utvärderingar görs varje år. Enligt undersökningar är 92 procent av allmänheten i dag emot bidragsfusk. 30 procent kan tänka sig att anmäla någon som fuskar.

Kampanj 1: Targeting benefit fraud - We're on to you

Bakgrund

Lord Grabbiner presenterade 1999 en rapport om den svarta ekonomin i Storbritannien och förslag till åtgärder. Rapporten innehöll förslag om hur man skapar incitament till att "agera vitt", hur bidragsbrott kan förebyggas och upptäckas samt förslag till straff och sanktioner. Grabbiner uppmanade i rapporten att använda kommunikation som ett medel att bidra till att bekämpa bidragsbrotten, bland annat genom att

- göra incitamenten kända (informera om hotline, ett callcenter där bidragstagare kan få råd om hur man agerar vitt, rådgivning till företagare m.m.),
- göra riskerna kända (arbeta aktivt med lokal press när enskilda begår bidragsbrott),
- informationskampanjer, använda reklam som ett medel att påverka attityder till svart ekonomi (det fanns en attityd att om det rörde sig om små summor var det harmlöst).

Pilot och första nationell satsning

Department for Work and Pensions fick efter detta klartecken att genomföra en gemensam och nationell informationskampanj. En testpilot i nordvästra Storbritannien genomfördes under 2000 och nationellt med start i mars 2001. Kampanjen återupprepades september 2001 till mars 2002.

Syftet var att

- förändra attityder till bidragsfusk,
- att visa på att bidragsfusk är en prioriterad fråga för regeringen,
- den som fuskar åker fast och straffas.

Fler mål sattes upp. Dessa var att

- på ett positivt sätt uppmuntra till ett hederligt ("vitt") beteende,

- skapa ett klimat som inte tolererar bidragsfusk,
- göra bidragsfusk till något som inte är socialt accepterat.

Flera olika medier användes för att avskräcka och medvetandegöra risken för att bli upptäckt. Kanalerna var huvudsakligen TV, radio, nationell och lokal press, affischpelare, bussreklam m.m. i målgruppens närhet.

Det budskap kampanjen ville slå fast var att bidragsfuska inte, och om du bidragsfuskar åker du fast. Kampanjen vände sig primärt till den som begår bidragsbrott och sekundärt till allmänheten.

Ändrat fokus vid relansering

Kampanjen relanserades 2003 när strategin reviderades till att fokusera på den målgrupp som löper risk att fuska. De utvärderingar som har gjorts visar att kampanjen fått hög uppmärksamhet och har förstärkt attityden att fusk inte är acceptabelt. Kampanjen pågick totalt tre år.

Kampanj 2. Targeting benefit thieves - No if's, no but's och Anything to declare?

Bakgrund

Inför den andra kampanjomgången genomfördes en kvalitativ studie bestående av intervjuer med bidragsfuskare, ärliga bidragstagare och allmänhet. Av undersökningen framkom att

- allmänheten anser att fusk aldrig är acceptabelt,
- hederliga bidragstagare tycker detsamma men är mer förstående,
- bidragsfuskare menar att de gör det av behov, inte av snålhet,
- det finns väldigt liten kunskap om sanktioner,
- böter är inte avskräckande för vissa grupper,
- andra tycker att böterna är för ringa för att bry sig om dem,
- man anmäler inte gärna en fuskare.

Den kvalitativa studien lyfte fram två primära målgrupper – den som begår fel och inte är medveten om att man gör fel och ”den som befinner sig på gränsen” till att fuska.

Av studien framgick att gruppen som ”befinner sig på gränsen” huvudsakligen består av

- ensamstående föräldrar mellan 18 och 44 år,
- män över 44 år,
- män mellan 15 och 24 år.

Gemensamt för denna grupp är att man behöver fylla ett behov – men behoven skiljer sig mellan de olika undergrupperna.

Exempel:

- Den ensamstående mamman behöver köpa skor till barnens skoluniform.
- Den medelålders mannen behöver en parabol för att titta på sportkanaler på satellit-TV.
- Den unge mannen vill kunna gå ut och ta en öl på puben.

I gruppen som begår fel är strategin inriktad på att öka kunskap och repetera budskapet eftersom man inte riktigt vet vad som räknas till bidragsbrott/fusk, inte är medveten om ändrade förhållanden ska anmälas, samt att inte anmäla ändrade förhållanden ses inte som ett brott/fusk.

Kampanjens primära mål är att öka medvetenheten om att ändrade förhållanden alltid ska anmälas och om så inte sker är det brottsligt. Den ska också öka medvetenheten om vad som räknas som bidragsbrott, öka rädslan för att åka fast samt öka rädslan för konsekvenserna av att åka fast för den som ”befinner sig på gränsen”. Som sekundärt mål är att upprätthålla nivån hos allmänheten av att bidragsbrott inte är acceptabelt.

Kampanj inriktad mot fel: Anything to declare?

Kampanjens syfte är att fästa uppmärksamheten på att rapportera förändringar. Målgrupp är de som omedvetet fuskar, de som inte förstår vad bidragsfusk/brott är och de som inte har rapporterat ändrade levnadsförhållanden. Budskapet är att man är skyldig att rapportera ändrade förhållanden.

Kampanj inriktad mot fusk: No if's, nu but's

Kampanjen har flera syften, till exempel att

- öka medvetenheten om vad fusk/brott är,
- öka rädslan för sannolikheten att åka fast,
- öka rädslan för konsekvenserna av att åka fast,
- behålla nivån hos allmänheten att bidragsbrott inte är acceptabelt.

De målgrupper som kampanjen vänder sig till är de som ligger i farozonen för att fuska och de som funderar på att begå brott eller har börjat tänja på gränserna. Budskapet är att om man begår ett brott, kommer man att åka fast och straffas.

Vald tidpunkt har varit kring juletid när många funderar på att begå bidragsbrott för att kunna köpa julklappar.

Läs mer om kampanjen på denna webbplats:

<http://www.dwp.gov.uk/campaigns/benefit-thieves/index.asp>

5.2 Danmark

Fairplay är namnet på den danska regeringens insatser mot svartarbete och bidragsbedrägeri. Temat i fairplay är att det gäller att känna till spelreglerna och att följa dem. Fairplay handlar om att varken företag eller privatpersoner ska undergräva fundamentet för välfärden genom att snylta. Regeringen startade kampanjen under 2004 och den pågår fortfarande. Kampanjen består av tre lika viktiga delar:

- Regler ska utformas så att de är lätta att kontrollera och straffen ska vara kännbara.
- Myndighetsövergripande kontroller ska utvecklas och öka.
- Kampanjer för att ändra befolkningens inställning och beteende.

I Danmark läggs stor vikt vid att hela tiden arbeta med att ta fram nya kontrollinstrument och att utveckla det verksamhetsövergripande myndighetsinsatserna samt göra mätningar av effekterna av olika typer av insatser vad det gäller att bekämpa svartarbete och bidragsbedrägeri.

Landsomfattande kontrollinsatser görs flera gånger om året och resultaten offentliggörs.

Fairplay är representerat av en stort antal myndigheter. Det visar sig ofta att om ett företag överträder en myndighets lagstiftning är det troligt att samma företag även bryter mot lagstiftning som gäller andra myndigheters område.

De myndigheter som deltar är Skatteverket, Arbejdsdirektoratet, Kommunernas socialtjänst, Livsmedelsinspektionen och polisen.

Målgruppen är företag och de som arbetar där. Inriktningen har hittills varit på restauranger/pizzerior och värdshus där man gör bedömningen att det finns en ökad risk för svartarbete och bidragsbrott.

Parallellt med dessa insatser arbetar Fairplay med attitydpåverkan genom reklamkampanjer. Budskapet i kampanjen är att det är illojalt mot andra medborgare att inte betala skatt eller att överutnyttja systemen.

På Fairplays webbplats läggs berättelser ut (nästan i form av kåserier) om vad man finner i sina kontrollinsatser. De skriver också pressmeddelande om vad olika insatser ger för att på så sätt få uppmärksamhet på kontrollarbetet.

På webbplatsen finns också faktasidor exempelvis

”Vad skulle du och samhället som helhet tjäna på att allt svart arbete blev vitt?” På webbplatsen finns sedan många exempel på skattelättnader och extra insatser i samhället som skulle kunna finansieras om man kom tillrätta med svartarbetet

Läs mer om kampanjen på:

<http://www.skm.dk/presse/kampagner/fairplay/fairplay-kampagnen.html>

6 Vad behöver göras?

I delegationens uppdrag ingår att lämna förslag till hur information till enskilda kan användas för att bidra till att minska felaktiga utbetalningar från trygghetssystemen och att samordna eventuella gemensamma informationsinsatser.

En förutsättning för att kunna lämna förslag till hur information kan användas som en åtgärd för att minska felaktiga utbetalningar är att få en bild av vilka attityder till bidragsfusk som finns i samhället. Utifrån det som kommit fram från kartläggningen finns här nedan en sammanfattande tabell över de styrkor, svagheter, möjligheter och hot som finns ur ett kommunikativt perspektiv.

Styrkor	Svagheter
+ Mellanmänsklig tillit hög i Sverige	- Minskat förtroende för institutioner
+ Medborgarna har en stark acceptans för skatter och transfereringar	- Inte tillräcklig samverkan mellan myndigheter
+ Det medvetna fusket är relativt lågt (i procent räknat)	- Myndigheterna begår omedvetna fel
+ Bidragsfusket är mindre än skattefusket	- Växande individualism (gör det svårare att kommunicera)
+ Fusk är värderingsstyrt/beror på attityder	- Det medvetna fusket är stort i absoluta tal
+ Fusk är en process med flera påverkanstillfälle	- Det medvetna fusket upplevs som mycket omfattande
+ Det finns flera lyckade internationella exempel på hur kommunikation kan påverka attityder till bidragsfusk	- Attityder finns om bristande samhällsmoral
	- Attityder finns om att ledande personer fuskar
	- Attityder finns att kontroller är dåliga, upptäcktsrisken liten och att straffen inte är hårda
	- Fusk är en process som kan vara svår att ta sig ur

	<ul style="list-style-type: none"> - Attityder finns att trygghetssystemen fungerar på samma sätt som ett sparkapital på banken - Accepterat att prata om fusk med sina närmaste
Möjligheter	Hot
<ul style="list-style-type: none"> + Stark acceptans bland allmänheten för information som viktig åtgärd + Värderingsförskjutning bland yngre (25-45 år) mot att göra det som känns rätt + Bidrag ses som en trygghet av de flesta + Acceptans för kontroller + Acceptans för förenkling + Man vill inte själv uppfattas som fuskare (finns skamkänslor) + Få är medvetna fuskare (finns skuld-känslor) + Fuskare finns definierade inom respektive system + Bryta "fuskprocessen" tidigt är kostnadseffektivt + Påverka attityden (acceptans till fusk) är möjligt 	<ul style="list-style-type: none"> - Stor skillnad mellan attityd och beteende bland allmänheten - Värderingsförskjutning bland unga (-25 år) mot starkare fokus på "utsida" (självuttryck/image). - Många upplever inte att bidragsfusk (t.ex. sjukdagar) är så allvarligt - En viss acceptans till fusk är vanlig, nästan hälften av befolkningen har en viss acceptans för bidragsfusk - Acceptans till fusk är generell (finns i alla segment) - Utbredd uppfattning bland allmänhet att omfattningen är stor - Utbredd uppfattning bland handläggare att omfattningen är stor - Imageproblem hos avsändaren - Påverka fusk direkt genom att kommunicera avhållsamhet är svårt - Förväntansgap – minskat förtroende för vad trygghetssystemen klarar av - Unga – ej självklart vad som ska ingå i välfärden - Stort mörkertal av de som rör sig i "gråzonen"

Som framgår av sammanställningen finns det i samhället en mängd attityder som leder till en hög acceptans för bidragsfusk. Detta är oroande. Det positiva är att det även finns en rad omständigheter som underlättar att på ett framgångsrikt sätt påverka attityderna och därmed bidra till de förändringar som behövs för att minska bidragsbrottsligheten. Några exempel är att det finns ett stort stöd för trygghetssystemen i samhället och att många enskilda personer uppger att man skulle känna både skam och skuld om man bidragsfuskade.

Flera internationella exempel visar på att det är möjligt att nå lyckade resultat och måluppfyllelse med informationsinsatser om strategin är långsiktig och vald med utgångspunkt från de attityder som råder. Det finns dessutom ett starkt stöd, främst bland allmänheten men även hos handläggare, att använda information som ett medel för att komma till rätta med fusket. Ökad information om hur bidragsfusk påverkar välfärden är den åtgärd som får störst stöd bland medborgarna. Närmare 90 procent av befolkningen anser att ökad information skulle vara en bra åtgärd.

Det är viktigt att poängtera att kommunikation inte som ensam åtgärd kan minska de felaktiga utbetalningarna. Kommunikation ska ingå som en del i en bred satsning som också innefattar andra åtgärder, till exempel ökade kontroller och ändrad lagstiftning. Tillsammans syftar dessa insatser till att minska brott och fel inom trygghetssystemen. Kommunikation kan i samspel med andra åtgärder bidra till att nå detta mål, samt ytterligare förstärka effekten och måluppfyllelsen.

Delegationen ska enligt sitt uppdrag redovisa sitt slutbetänkande senast den 1 juli 2008. Men redan i den rapport angående omfattningen av felaktiga utbetalningar, som presenteras samtidigt med denna rapport, lämnar delegationen förslag på områden som det finns anledning att tidigt uppmärksamma i det fortsatta arbetet för att minska de felaktiga utbetalningarna från trygghetssystemen. Informationsinsatser är ett sådant område. Delegationen avser att under 2008 arbeta fram en utvecklad kommunikationsstrategi. Strategin ska redovisa vilka informationsinsatser som bör genomföras i samklang med övriga åtgärder.

Mot bakgrund av den information som presenterats i denna rapport är det möjligt att redan nu peka ut några centrala områden som bör bearbetas med informationsinsatser, i kombination med andra åtgärder.

Bilden av att omfattningen är stor måste ändras

En stor majoritet av svenska folket och handläggare vid myndigheter tror att bidragsfusket är omfattande. Om en attityd får ett sådant starkt fäste, är risken överhängande att den utvecklas till en norm och en sanning. Hos den enskilde finns en vilja att göra rätt för sig om alla andra också gör rätt för sig. Om normen i stället blir den omvända – att alla fuskar – och denna norm dessutom får stå

oemotsagd, är risken överhängande att allt fler förändrar sitt beteende till att börja bidragsfuska.

Acceptansen för bidragsfusk måste minskas

En relativt hög andel av befolkningen har en acceptans för bidragsfusk. Denna andel måste minskas. En omständighet som försvårar åtgärder är att acceptansen för bidragsfusk är spridd bland många oberoende av ålder, kön, bostadsort, inkomst med mera.

Fusk måste uppfattas som brott

De allra flesta gör rätt, men det finns en tendens till att många rör sig i en gråzon och använder trygghetssystemen felaktigt. Fuskets ses inte som fusk eftersom det oftast sker i en liten omfattning och med små summor. Bortförklaringar används för att rättfärdiga beteendet. Attityden att fusk inte är något brottsligt måste brytas, eftersom även ett litet fuskande i stor omfattning totalt sett får stora samhällsekonomiska konsekvenser.

Förtroendet måste höjas

Förtroendet för myndigheterna i Sverige är lågt, och tenderar att bli allt lägre. Ett försämrat förtroendet för myndigheterna och deras verksamhet minskar människors vilja att göra rätt. Därför är det av största vikt att förbättra förtroendet.

En sammanhållen insats men med punktinsatser

En hög acceptans för bidragsfusk finns i alla samhällskategorier i Sverige, vilket gör att det inte finns några självklara målgrupper att rikta informationsinsatserna till. Ur ett kommunikativt perspektiv skapar detta problem. Svårigheten att urskilja klara målgrupper beror till viss del på att nästan samtliga medborgare någon gång i livet erhåller ersättningar och bidrag och att fusk finns i nästan samtliga ersättningsformer.

En enskild myndighet kan inte på egen hand genomföra de mest effektiva informationsinsatserna. Vi gör bedömningen att insatser

måste ske myndighetsgemensamt och att myndigheterna på ett strategiskt plan ska planera och agera tillsammans för att full effekt ska kunna uppnås. Delegationen vill här särskilt poängtera de positiva synergierna av ett samarbete mellan myndigheter som utbetalar ersättningar. I sammanhanget är även Skatteverket en viktig aktör. Attityder, målgrupper och mål är gemensamma för de bidragsutbetalande myndigheterna och Skatteverket. Av erfarenhet vet man att det finns tydliga kopplingar mellan bidragsbrott och skattebrott, inklusive svartarbete.

I delegationens rapport kring omfattningen av felaktiga utbetalningar har delegationen prioriterat ett antal trygghetssystem där extra insatser bör sättas in för att minska de felaktiga utbetalningarna. Detta är exempel på en prioritering där vissa system kan bearbetas med punktinsatta informationsinsatser, som respektive myndighet ansvarar för, och som ingår som en del i en sammanhållande insats. När målgrupperna är desamma kan det finnas anledning för olika myndigheter att samarbeta. Ett sådant samarbete kan ske med stöd av den gemensamma plattform som delegationen utgör.

Att påverka attityder är möjligt, men tar tid. För att en informationsinsats ska få avsedd effekt behöver aktiviteterna pågå under flera års tid, precis på samma sätt som kontrollinsatser och andra åtgärder. I annat fall uppnås ingen varaktig attitydpåverkan.

Ett brett angreppssätt är således nödvändigt, vilket också är resurskrävande. Med en myndighetsgemensam strategi som möjliggör gemensamma insatser kan resursåtgången begränsas och ändå uppnå avsedd effekt. I sammanhanget är det av vikt att regeringen i sin styrning av myndigheterna beaktar och prioriterar kommunikativa åtgärder samt avsätter särskilda medel för informationsinsatser.

Bilagor

Innehåll

Bilaga 1. Bidragsfusk – Kvalitativ studie med fokusgrupper och personliga djupintervjuer.....	115
Introduktion.....	115
Bakgrund	115
Mål	116
Syfte	116
Undersökningsupplägg.....	118
Resultat	120
Bild av Sverige i dag när det gäller bidrag	120
Spontana uppfattningar om bidragsfusk	120
Allmänhetens attityd och inställning till bidragsfusk.....	121
Fuskets upplevda omfattning.....	122
Moraliska aspekter till bidragsfusk	122
Fuskets upplevda orsaker	123
Kontrollen av trygghetssystemen	124
Upptäckt/Straff.....	124
Tilltron till systemet och förtroendet för myndigheterna ..	125
Åtgärder.....	126
Sammanfattning baserad på segmenten	126
Sammanfattning personliga intervjuer och gruppen med ungdomar	126
Sammanfattning personliga intervjuer och gruppen med kvinnor	127
Sammanfattning personliga intervjuer och gruppen med män	128
Sammanfattning personliga intervjuer och gruppen äldre 55+	128
Slutsatser.....	128
Bilaga: NeedScope.....	131

Bilaga 2. Attitydundersökning om bidragsfusk – formulärunderlag	133
Bilaga 3. Attitydundersökning om bidragsfusk – resultat	139
A. Sammanfattning.....	139
Attitydundersökning om bidragsfusk – maj 2007	140
1. Teknisk grundfakta	140
2. Beskrivning av web-undersökningen	141
3. Attityder till bidragsfusk	142
4. Vilka orsaker tror man bidrar till att man bidragsfuskar	145
5. Vilka är det som accepterar/fördömer bidragsfusk.....	146
6. Life Values – Värderingar bland de som accepterar fusk	149
7. Vad lär vi oss här?.....	154
8. Några enskilda frågor om ens uppfattning om fuskets omfattning och om hur myndigheterna agerar mot det	155
9. Förslag på åtgärder för att minska bidragsfusk. Hur stämmer föreslagna åtgärder med ens egen uppfattning.....	157
10. Frågor om personlig erfarenhet av människor som bidragsfuskar samt ”scenariofrågor” Vad skulle man göra om.....	159
11. Hur allvarliga tycker man att olika typer av brott/överträdelser är.....	159
12. Slutligen	161
Bilaga 4. Handläggares attityder till bidragsfusk och kontroller – Frågeformulär.....	163
Bilaga 5. Medias skildring av bidragsfusk m.m.	179

Bidragfusik – Kvalitativ studie med fokusgrupper och personliga djupintervjuer

Av Lennart Björilin, TNS Gallup

Introduktion

Bakgrund

Cirka 540 miljarder kronor betalas ut i bidrag, ersättningar och lån till enskilda personer varje år. Bilden av omfattning och orsaker till fusik med bidrag och ersättningar är idag inte entydig. Inte heller vilka åtgärder som bör vidtas mot fusiket. Därför inrättade regeringen hösten 2005 delegationen mot felaktiga utbetalningar, FUT-delegationen. Delegationens huvuduppdrag är att förebygga och förhindra felaktiga utbetalningar från trygghetssystemen.

Totalt 16 myndigheter och organisationer arbetar gemensamt inom delegationen för att bekämpa brott och fel. Alla som på något sätt betalar ut ersättningar eller ingår i rättskedjan är med. Bland annat ingår Försäkringskassan, A-kassornas samorganisation, AMS, CSN, Skatteverket, Migrationsverket, BRÅ, Ekobrottsmyndigheten, polis, åklagare, Sveriges kommuner och landsting, länsstyrelser, Statskontoret med flera. Därutöver deltar representanter för sex departement i delegationens arbete.

Huvudmålet för delegationen är att rätt ersättning ska gå till rätt person. Arbetet är inriktat på fyra grundläggande områden.

- *Risker:* Ta fram en myndighetsgemensam modell för riskhantering.
- *Omfattning och orsaker:* Beräkna hur omfattande de felaktiga utbetalningarna är och vad de beror på.

- *Samverkan*: Öka samverkan bland annat genom att lyfta fram goda exempel på hur samverkan mellan myndigheter kan spara in tid och öka kvaliteten i beslutsunderlaget.
- *Attityder*: Undersöka attityder bland allmänhet, handläggare och media och föreslå informationsinsatser för att eventuellt påverka dessa.

En slutlig redovisning av delegationens arbete ska lämnas senast den 1 juli 2008.

Mål

Undersökningen ska medverka till att stödja delegationens mål att förebygga och förhindra felaktiga utbetalningar från trygghetsystemen.

Undersökningens övergripande mål är att ge ökad insikt och förståelse genom att på djupet studera allmänhetens attityd till fusk med bidrag och ersättningar. Den ska också ge en helhetsbild samtidigt som den ska vara knuten till myndigheternas verksamhet och generera nytta.

Undersökningen kompletteras med andra studier som tillsammans ska ge en god grund för att arbeta fram en informationsstrategi vars syfte är att bearbeta olika målgruppers inställning till bedrägerier med bidrag och ersättningar.

Syfte

Undersökningen ska ge fördjupad kunskap om

- *attityder*: hur allmänheten tänker, kommunicerar och argumenterar kring sitt eget och andras bidragfusksk,
- *omfattning*: den upplevda omfattning av fusk,
- *orsaker*: vilka personliga skäl och brister i systemet som orsakar fusk,
- *kontroll*: den upplevda kontrollen av trygghetsystemen,
- *straff/upptäckt*: inställning till vilket straff den som tillskansar sig medel ska få och hur allmänheten bedömer upptäcktsrisken,
- *åtgärder*: hur bidragsbrott ska bekämpas,
- *förtroendet*: allmänhetens tilltro till systemet och förtroendet för myndigheterna.

Avgränsningar m.m.

De undersökningar som tidigare studerat attityden till bidragfusik är huvudsakligen kvantitativa och visar på att det bland allmänheten råder en näst intill nolltolerans till bidragfusik (ex RFV Medborgarna om socialförsäkringssystemet och försäkringskassornas arbete). Endast en procent av enskilda som tillfrågats uppger att de bidragfusikat. Däremot uppger nästan var tredje person att de känner någon som fusikat med bidrag (FSI Attityder till skatte- och bidragfusik). För att få en bättre bild och fördjupad kunskap har delegationen bedömt att det är av vikt att kvalitativt undersöka hur allmänheten tänker och argumenterar kring bidragfusik.

Delegationens uppdrag är att förebygga och förhindra felaktiga utbetalningar från trygghetssystemen. Delegationen har definierat felaktiga utbetalningar som brott eller bedrägerier (avsiktliga fel), oavsiktliga fel samt systemfel. I denna undersökning har däremot begreppet bidragfusik använts i betydelsen att tillskansa sig mer offentliga medel för eget bruk än vad man är berättigad till och det är även denna felaktighet undersökningen studerar. Att använda ordet bidragfusik är medvetet eftersom bland allmänheten och i media används begreppet i meningen avsiktliga fel (brott eller bedrägerier).

Till trygghetssystemen räknas bidrag och ersättningar som kommer den enskilde till godo. I frågeunderlaget till denna undersökning har det för enkelhetens skull uppdelats i fyra grupper: socialförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen, försörjningsstöd (socialbidrag) och studiestöd.

Hur ska materialet användas

Resultatet från denna kvalitativa undersökning ska följas upp av en kvantitativ undersökning av allmänhetens attityd till bidragfusik. Undersökningarna ingår i en förstudie och kompletteras bland annat med studier av handläggares attityder till bidragsbrott och medieanalys. I förstudien jämförs dessa resultat med det arbete som pågår parallellt i delegationen med riskhantering samt med att ta fram en faktisk bild av omfattning och orsaker.

Därmed kan det faktiska omfånget av bidragsbrott bland annat sättas samman med hur detta mönster motsvarar eller inte motsvarar medias bild av bidragsbedrägerier och andra felaktiga ut-

betalningar, attityden hos handläggare som hanterar ersättningar och attityden hos allmänheten.

Undersökningsupplägg

Undersökningen har en *kvalitativ* ansats vilket innebär att det man söker är en förståelse för bidragfusk. Med förståelse menar vi allmän inställning, attityder, värderingar och beteende. En kvalitativ undersökning kan inte generalisera eftersom underlaget är för litet. Resultatet i undersökningen kan därför endast kopplas till de deltagande personerna i undersökningen. För kvalitativa undersökningar gäller det att kartlägga så många olika uppfattningar som möjligt, man söker därför så stor demografisk spridning som möjligt av intervjupersoner. I denna undersökning har vi spridning enligt: Kvinnor och män, 18–70 år spridning på kön, ålder, yrken, studerande, hushållsstorlek, arbetslös, sjukskriven, förtidspensionär, föräldraledig, ålderspensionär och personer med invandrabakgrund.

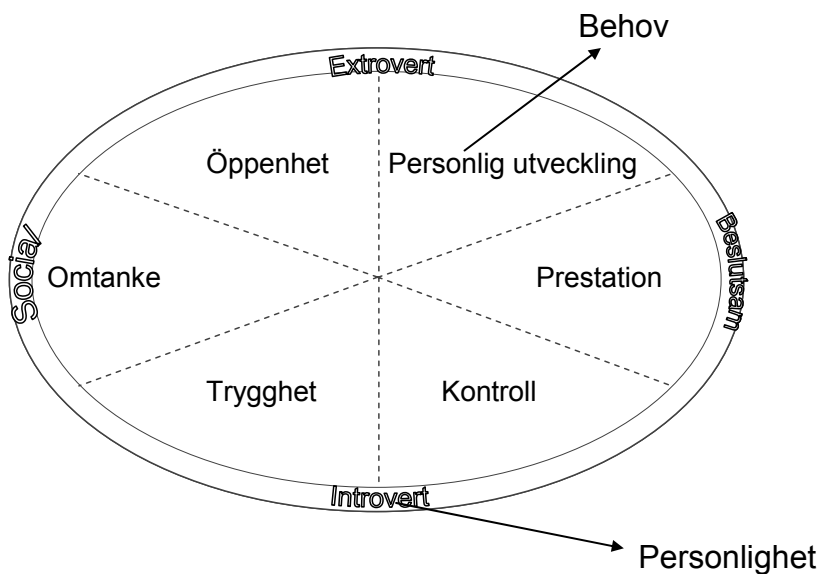
Graden av djup avgörs av vilken kvalitativ metod man väljer: fokusgrupper eller personliga djupintervjuer. Fokusgrupper ger information om gruppens uppfattningar och ger en bred kunskap i förhållande till personliga djupintervjuer, som ger en djupare kunskap och förståelse. I denna undersökning har vi kombinerat de två metoderna. Inledningsvis startade vi med personliga djupintervjuer för att få ett underlag till frågeformuläret som användes i fokusgrupperna. Efter fokusgrupperna avslutade vi studien med ytterligare djupintervjuer för att komplettera de uppgifter som kommit fram i fokusgrupperna.

Metod

I denna studie har TNS Gallups unika metod *NeedScope* använts. NeedScope använder en projicerande intervjuteknik som underlättar för de intervjuade att öppna sig och berätta om sina uppfattningar och erfarenheter på ett djupare och mer nyanserat sätt. Jämfört med traditionella kvantitativa och kvalitativa intervjumetoder får vi en djupare och ”sannare” bild av vad personen tycker och känner. Metoden bygger på att den intervjuade använder bilder och foton som stöd och stimuli under intervjun. Ett set med sex

porträttfoton har används för att studera testobjektens implicita personligheter projektivt.

NeedScope-modellen bygger på två personlighetsdimensioner: extrovert/introvert respektive social/beslutsam. De sex sektorerna i modellen representerar en grundpersonlighet/behov/attityd.

Undersökningsupplägg

Metod	Djupintervjuer med NeedScope Fokusgrupper	
Antal	Antal djupintervjuer	9 st
	Fokusgrupp med ungdomar	6 deltagare
	Fokusgrupp med kvinnor	5 deltagare
	Fokusgrupp med män	7 deltagare
	Fokusgrupp med äldre 55+	5 deltagare
Urval	Urvalet baserat på kvinnor och män i åldern 18–70 år med spridning på ålder, hushållsstorlek, geografi, olika former av bidrag och etnisk bakgrund.	
Intervjuperiod	oktober v 41–49, 2006	
Platser	Stockholm/Göteborg/Lund/Lycksele	

Resultat

Bild av Sverige i dag när det gäller bidrag

Här följer i kortfattad form de attityder som framkommit av djupintervjuerna och fokusgrupperna.

Sverige är ett generöst land som tar hand om sina medborgare. Men det finns för mycket bidrag och att det vore bättre om den enskilde kunde leva på sin lön i stället för att få bidrag.

Många är beroende av vissa bidrag för att klara ekonomin. Detta gäller främst bostadsbidrag och vårdnadsbidrag (tillfällig föräldrapenning?). Andra bidrag som A-kassa och sjukersättning upplevs som en trygghet om något skulle hända. Studielånet ses inte som bidrag eller förmån och studiebidraget uppfattas som en rättighet. Socialbidragen är ett bidrag som man helst inte vill komma i kontakt med. De gruppdeltagare som fått socialbidrag upplever att det är mycket svårt att få bidraget.

Det görs ingen skillnad mellan bidrag och försäkringar. Sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring etc. betraktas som bidrag.

God tanke, givmilt/generöst land

Är mån om de svaga i samhället

Viktigt att rätta personer får bidragen

Blivit svårare att få bidrag

Bidrag hämmar initiativ viljan

Spontana uppfattningar om bidragfusik

Det finns en stark negativ attityd till bidragfusik. Det benämns som osolidariskt, brottsligt och omoraliskt. Fusket leder till att det blir mindre pengar till välfärden: skola, sjukvård och äldreomsorg. Men samtidigt inser man att man själv har tänkt på reglerna så att man fått något bidrag som man egentligen inte skulle haft. Framför allt gäller det sjukpenning och vid vård av sjukt barn.

Anledningen till att man fuskar är att man behöver pengar, vill vara ledig några dagar eller för att systemet inbjuder till det. Uppfattningen är att bidrag i sig leder till bidragfusik.

Vissa regler är svårtolkade och leder till att man får mer bidrag än vad man skall ha, som exempelvis bostadsbidraget.

Politiker och personer i ledande ställning har ett stort ansvar när det gäller att skapa normer och attityder. Fuskar de så är det accepterat att även ”den vanliga” människan gör det.

- Omoraliskt
- Brottsligt
- Påverkar välfärden
- Osolidariskt

- Svårtolkade regler exempelvis bostadsbidraget
- Vård av sjukt barn inbjuder till bidragfusik
- Landets företrädare fuskar, vilket sänker moralen och ökar toleransen

Allmänhetens attityd och inställning till bidragfusik

Bidragfusik är något fult. Man skall inte fuska med ”den hand som föder en”. Det finns inte något försvar för att bidragfuska. När ämnet diskuteras med vänner och bekanta så tar man avstånd från bidragfusik.

Samtidigt är det fritt fram att prata om att man till exempel stannade hemma ett par dagar från jobbet för att man var trött eller jobbade svart när man hade A-kassa för att man behövde lite extra pengar just då. Detta upplevs inte som bidragfusik, ”fast ändå fel” som det framkommit under intervjun/diskussionen. Bortrationaliseringar och bortförklaringsmodeller är vanliga.

När fusket är medvetet, regelbundet och planerat så är bidragfusket allvarligt. Om det däremot görs någon enstaka gång och för ekonomins skull är det mindre allvarligt.

Det finns förståelse för individer med väldigt begränsade ekonomiska resurser som fuskar, medan man ser mer allvarligt på de som har gott om pengar och bidragfuskar.

Uppfattningen är att ”alla andra gör det” och att inställningen till bidragfusik har förändrats på så vis att det blivit vanligare. Den enskilde vill för egen del kompensera sig (betalar så mycket i skatt, tar en dag extra vid sjukdom för karensdagen) genom bidragfusket.

- Kompensation för höga skatter, avgifter och karensdagen.

- Rationaliserar sitt eget bidragfusik.
- Alla gör det så då gör jag det.

Fuskets upplevda omfattning

Undersökningen påverkades av att det medan intervjuerna genomfördes pågick en debatt i media kring fusk med tillfällig föräldrapenning och ministeravgångarna i den nytilträdde regeringen. Efter detta fokus på olika former av fusk har gruppdeltagarnas uppfattning ändrats, och gjort många mer uppmärksamma på ämnet. Bidragfusket upplevs ha kommit i fokus under det senaste året, vilket har lett till en ändrad bild av bidragfusket. Tidigare upplevdes att bidragfusket inte var speciellt utbrett, men genom medias påverkan har uppfattningen ändrats till att nu tro nu att det är vanligt förekommande. Framförallt när det gäller vård av sjukt barn och bostadsbidrag. Man tror även att det fuskas mycket med a-kassan och sjukförsäkringarna.

När det gäller grupper som bidragfuskar går uppfattningarna isär. Flertalet anser att det inte finns någon speciell grupp utan fusket är kopplade till bidragen. Några gruppdeltagare anser att det är vissa grupper som bidragfuskar mest, man nämner invandrare, ”socialt utslagna” personer och småföretag som restauranger, kiosker och närbutiker. Restauranganställda och hantverkare kopplar man till a-kassan och sjukförsäkringen och tror att de fuskar genom att arbeta svart samtidigt som de erhåller bidrag. Barnfamiljer kopplas till fusk med bostadsbidrag och vård av sjukt barn.

- Pågår i stor omfattning.
- Fuskas mest med a-kassan, sjukförsäkringen, bostadsbidrag och vård av sjukt barn.

Moraliska aspekter till bidragfusik

Flertalet gruppdeltagare anser att moralen har försämrats. Dels beroende på att det har blivit allmänt hårdare (mer individualistiskt) i samhället och att många har svårt att klara sig ekonomiskt. Dels för att media uppmärksammar politiker och ledande personer i samhället som fuskar. Ungdomarnas moral upplevs ha minskat,

vilket beror på en attitydförändring till bidrag och dåliga förebilder i vuxenvärlden.

Det görs ingen skillnad mellan svartarbete, skattefusik och bidragfusik. Dessa tre områden hänger ihop. Fuskar man med skatten och gärna tar svartarbete så är man troligtvis en bidragfusikare också.

Bland vissa grupper är det accepterat att bidragfusika. Det är inte en moralfråga i dessa grupper utan ett accepterat beteendemönster.

- Moralen har försämrats överlag.
- Ungdomar ser bidrag som något naturligt.
- I vissa grupper är bidragfusik ett accepterat beteende.

Fuskets upplevda orsaker

För att kunna fusika måste man ha kunskaper om bidragssystemet. Fusket är en inlärningsprocess. Första gången är man rädd och osäker. Efterhand minskar rädslan och osäkerheten. Kunskapen om systemet ökar och man vet hur man skall bete sig.

Miljön är en påverkande faktor. Vissa miljöer och umgängeskretsar accepterar bidragfusik i större utsträckning än andra. I dessa miljöer sker även ett kunskapsöverförande om hur man fuskar. Grupper som nämns är socialt utslagna, invandrartäta områden och ungdomar.

Personer som bidragfusikar har inte kunskapen om att pengarna tas från välfärden utan ser det som en rättighet.

Ett dåligt bemötande av tjänsteman kan skapa förutsättningar för bidragfusik.

Karensdagen i sig leder till att man är längre borta från jobbet än nödvändigt. När det gäller vård av sjukt barn upplevs det som positivt att vara hemma och umgås med barnet och inte att bidragfusika. Svartarbete är att utföra ett arbete och berättigar ersättning.

- Bidragfusik kräver kunskaper om systemet.
- Att bidragfusika är en process.
- Miljön påverkar acceptansen och lär ut kunskaper om hur man kan fusika med bidraget.
- Kopplingen mellan välfärden och bidragfusik saknas.

Kontrollen av trygghetssystemen

Flertalet gruppdeltagare anser att kontrollen är dålig. Det finns inte något samarbete mellan de olika myndigheterna som ansvarar för bidragen. Man är positiv till samkörning av register i syfte att komma åt bidragfusikare. Det anses inte som integritetskränkande. Framförallt skall kontrollen inriktas på de som systematiskt, medvetet och i stor omfattning bidragfuskar.

- Kontrollen är dålig
- Inget samarbete mellan myndigheterna
- Positiv till samkörning av register
- Ej integritetskränkande

Upptäckt/Straff

Risken att bli avslöjad om man bidragfuskar är mycket liten anser flertalet intervjupersoner och gruppdeltagare. Risken är störst att någon granne, arbetskamrat eller ovän anmäler anonymt.

Svårigheten är att komma in i ett bidragssystem. Har man väl fått ett bidrag och lärt sig hur systemet fungerar kan man fuska riskfritt. Försöker man fuska utan att känna till reglerna är risken stor att man blir avslöjad.

De som blir upptäckta är oftast ”vanliga medborgare” medan de som har kunskaper och de som har bra utbildning och god ekonomi i mindre utsträckning blir avslöjade eller straffade.

Det straff som skall utdömas vid bidragfuskar finns det delade meningar om. Några anser att straffet skall kopplas till individens situation. Bidragfuskar man för att man inte har några tillgångar och är i starkt behov av pengar bör det räcka med att bli återbetalningsskyldig alternativt att man får arbeta av skulden. Att bli återbetalningsskyldig och inte ha möjlighet att kunna betala kan i vissa fall leda till att personen blir helt utslagen.

Några intervjupersoner och gruppdeltagare anser att bidragfusik är att betrakta som ekonomisk brottslighet och skall straffas som sådan. Fängelsestraff är inte fel för personer som regelbundet, medvetet och i stor omfattning bidragfuskar. Likaså om det rör sig om stora belopp.

Inställningen är starkt negativ till personer som har god ekonomi och bidragfuskar. Där skall straffet vara hårdare. Den som

bidragfuskar skall dels bli skyldig att betala tillbaka, men även kunna dömas till böter.

- Risken att bli upptäckt upplevs som liten.
- Straffet skall kopplas till individens situation.

Tilltron till systemet och förtroendet för myndigheterna

Regler – bemötande och information

Det finns regler som kan vara svårtolkade framförallt när det gäller vård av sjukt barn. När barnet är sjukt så är ofta övriga familjemedlemmar ”lite” sjuka. Reglerna är otydliga och gränsen mellan att kunna gå till jobbet eller ej är en tolkningsfråga/flytande.

Det har även framkommit att tjänstemannens bemötande kan påverka individens inställning till att fuska eller ej. Ett dåligt bemötande kan inbjuda till att fuska då man blivit arg, besviken, ej fått information eller blivit ledsen.

Av erfarenhet tar det lång tid hos vissa myndigheter, till exempel a-kassan och försäkringskassan, att behandla ansökan. Detta kan leda till att man måste skaffa sig inkomst som går att hänföra till bidragfuskar exempelvis svartarbete, socialbidrag (om man känner till reglerna) samtidigt som man är registrerad som arbetslös.

Reglerna för bostadsbidrag och studiebidrag upplevs som krångliga. Det är svårt att beräkna den framtida inkomsten och man ”glömmer” att informera om inkomstförändringar. Om dessa bidrag utbetalas felaktigt p.g.a. glömska, okunskap eller att de upplevs som för krångliga anses det inte som bidragfuskar.

Svårtolkade regler/tolkningsfråga vid

- vård av sjukt barn,
- bostadsbidragen,
- studielån/bidrag.

Men också

- lång tid att behandla ansökan,
- bemötandet hos tjänstemannen påverkar inställningen till bidragfuskar.

Åtgärder

Några förslag till åtgärder som framkommit vid intervjuerna:

Tydligare information om hur bidragfusket påverkar välfärden kan vara en åtgärd riktad till de som inte ser denna koppling. Personer med invandrarbakgrund och ungdomar nämns som grupper som kan behöva denna information.

Socialbidraget skulle kunna vara ett lån som kan fås vid tillfälliga problem. Kraven för att få lånet skulle vara mycket mindre än för att få socialbidraget.

En förändring av reglerna (alternativt hårdare kontroll) vid ersättning för vård av sjukt barn för att dessa inte ska inbjuda till bidragfusik.

Kontakterna med arbetsgivaren borde bli bättre för att kontrollera om någon arbetar och samtidigt får ett bidrag (sjukersättning, sjukpension, vård av sjukt barn etc.).

Studielånsreglerna bör ändras så att de inte kopplas till poäng eller inkomst. Studiebidraget bör inte vara kopplat till inkomst alternativt att inkomstgränserna höjs. Nuvarande regler för studiebidrag inbjuder till svartarbete.

Utred möjligheterna till att ändra karensdagssystemet eftersom nuvarande system inbjuder till att man stannar hemma några dagar extra.

- Information om hur bidragfusik påverkar välfärden.
- Socialbidragslån.
- Involvera arbetsgivarna mer i kontrollen.

Sammanfattning baserad på segmenten

Sammanfattning personliga intervjuer och gruppen med ungdomar

- Generellt är intervjupersonerna emot bidragfusik. Bidragfusik är att betrakta som stöld. Att erhålla studiebidrag samtidigt som man jobbar svart är inte allvarligt bidragfusik.
- Studielån borde inte vara kopplade till studiepoäng, då det är ett lån.
- Det är svårt att kunna bidragfusika med studiebidrag och studielån då kontrollen är väl utbyggd. Bidragfusik förekommer

främst hos de som studerar utomlands. Kontrollen med utlandsstudier är svårare att göra.

- Sjukersättningen ger en möjlighet att kunna ta ett par dagar ledigt när man känner för det. Karensdagen inbjuder till att ta några dagar extra för att kompensera sig.
- De är ok att samköra register, men det skall finnas restriktioner. Det skall endast gälla fall där man misstänker bidragfusksk. Myndigheten skall inte uppge belopp utan endast vilka bidrag/myndigheter personen får ersättning från.
- Reglerna kring bostadsbidrag upplevs som krångliga och man kan fusksk utan att vara medveten om det.
- Samtidigt som bidrag inte stimulerar till eget engagemang är bidrag bra och något naturligt/givet att få om man saknar pengar.

”skönt att kunna ta ett par dagar ledigt”

Sammanfattning personliga intervjuer och gruppen med kvinnor

- Bidrag är något positivt. Sverige är ett givmilt land som tar hand om sina medborgare.
- Uppfattning om omfattningen av bidragfusksk har ändrats till att det är mer utbrett än man tidigare har trott. Framförallt är det vårdnadsbidraget som det fusksk mest med.
- Det finns en förståelse för de som fusksk med vårdnadsbidraget. Anledningen är att man anser att man kan behöva vara hemma och umgås med barnen, är stressad och behöver koppla av eller behöver vara hemma i förebyggande syfte för att inte bli stressad.
- Anledningen till varför man bidragfusksk är att man behöver pengar till barnens förnödenheter som kläder, saker och aktiviteter som kamrater gör.
- Män bidragfusksk mer än kvinnor.
- Kontrollen har blivit bättre, framförallt kontrollen i samband med arbetslöshet.
- Blanketterna upplevs som svåra och i vissa fall obegripliga (Försäkringskassan).

”att vara hemma och umgås med barnen, ja då är det ok”

Sammanfattning personliga intervjuer och gruppen med män

- Anledningen till att bidragfuska är för att skaffa sig saker som plattskärms-TV, ljudutrustning eller att spendera på nöjen.
- Att samköra register är det bästa sättet att komma åt bidragfuska.
- Risken för upptäckt är störst om man har ovänner.
- Bidragfuska är främst kopplat till a-kassan och sjukpenning.
- Det fuskas med bostadsbidrag genom att till exempel en person är skriven på annan plats men ändå bor ihop med en partner.
- Ungdomarnas attityd till arbete och bidrag har förändrats. Ungdomarna söker bidrag i stället för att aktivt söka jobb.

”man vill ha lite extra att spendera”

Sammanfattning personliga intervjuer och gruppen äldre 55+

- Att fuska med bidrag är ett brott och skall bestraffas så att det ”svider”. För de som inte har några tillgångar räcker det med att betala tillbaka vad man har fått genom fuska alternativt arbeta av skulden. För de som har tillgångar och ändå fuskar skall fusket betraktas som ekonomisk brottslighet.
- Fusket är utbrett men det är inte stora belopp det rör sig om för var och en. Fusket är kopplat till livssituationen.
- Att fuska med sjukförsäkringen är allvarligt. När man är sjuk skall man inte arbeta. Sjukförsäkringen ska värnas.
- Bidragfusket påverkar välfärden genom minskade resurser till skola, sjukvård, äldreomsorg och kontrollerna bör öka. Det finns inget motstånd mot att myndigheterna samkör register för att komma åt bidragfuska.
- Moralen bland ungdomar har försämrats. Det beror på att media informerar om att samhällets ledande personer (föredömen) fuskar.

”om alla fuskar lite blir det mycket totalt”

Slutsatser

Något av det allra viktigaste när det gäller bidragfuska: Att bidragfuska är fult, omoraliskt och brottsligt och något man inte

skall göra är den allmänna uppfattningen. Men samtidigt har intervjupersonerna och gruppdeltagarna rationella förklaringar till varför man fuskar. De rationaliseringar man nämner är;

- betalt mycket i skatt och om man fuskar så är det en form av skatteåterbäring,
- kompensation för karensdag, om man ändå är hemma en dag kan man lika gärna ta några extra dagar och vila upp sig på,
- dåligt bemötande av tjänsteman, man reagerar på den enskilde tjänstemannens beteende. Om beteendet upplevs kränkande, arrogant, ointresse etc. så reagerar individen med att "man ger igen" genom att fuska,
- politiker och ledande personer fuskar/smiter från skatt, tv-licens, har svart barnflicka etc. då har man rätt att själv fuska,
- man anmäler vård av sjukt barn när man anser att man behöver vara hemma och umgås med barnen och ser det positiva i detta och anser att man har rätt till det eftersom man arbetar mycket,
- anmäler vård av sjukt barn när man behöver stressa ner och vila upp sig och ser inget fel i det då man är hemma hos barnet,
- jobbar svart samtidigt som man är arbetslös och då utför man ett arbete vilket man har rätt att ta betalt för,
- jobbar svart när man får studielån och anser att det är rätt eftersom man inte tycker att reglerna är förankrade och att de är oskäligen,
- blanketterna (generellt) upplevs krångliga och det är svårt att komma i kontakt med myndigheten, då har man rätt att fylla i det som ger maximal ersättning,
- om gruppen bidragfuskar så är man illojal mot gruppen om man själv inte fuskar,
- samhället delar ut mycket pengar i bidrag och man vill ha en liten del av denna "kaka",
- ens eget bidragfuskar är så litet att det påverkar inget.

Man anser att det behövs mer information om hur bidragen påverkar välfärden; skola, sjukvård och äldreomsorg. Man föreslår information via

- skolorna,
- Migrationsverket,
- Försäkringskassan,
- arbetsförmedlingen.

Myndigheterna bör få möjlighet att samköra register för att komma åt de som har satt i system att bidragsfuska. Flertalet deltagare i undersökningen anser att det inte är ett intrång i integriteten om myndigheterna samkör register. Man anser snarare att det är fel av myndigheterna att inte använda denna möjlighet till kontroll.

Flexibilitet i straffsystemet. Att betala tillbaka det man fått genom fusk är det generella straffet anser flertalet intervjupersoner och gruppdeltagare. Personer med god ekonomi bör dessutom få böter och när det gäller stora belopp anser man att det är att jämföra med ekonomisk brottslighet och bör kunna ge fängelse. Personer som saknar inkomst och inte har några möjligheter att betala tillbaka bör få annat straff än ekonomiskt, exempelvis samhällstjänst.

Sjukförsäkringen är allvarligast att fuska med. Flertalet deltagare i undersökningen anser att det är mest allvarligt att fuska med sjukförsäkringen (och samtidigt arbeta) då man värnar om denna försäkring och anser att det är omoraliskt att bidragsfuska med den.

Bilaga: NeedScope

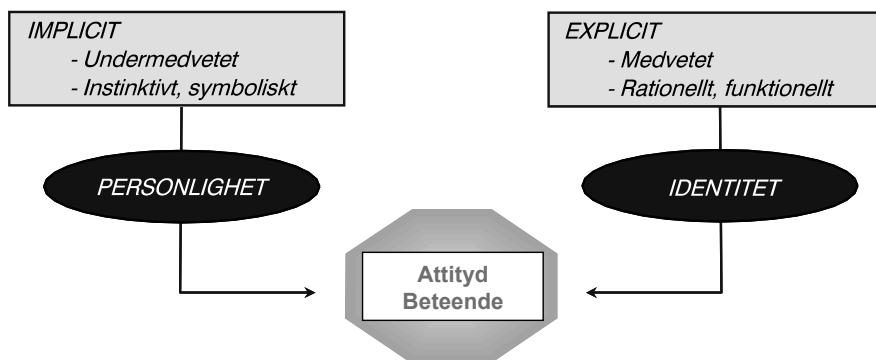
”The consumer does not behave as she says, she does not say what she thinks and she does not think what she feels.”

Innebörden i ovanstående citat av David Ogilvy, är att det kan vara svårt att förstå hur medborgarna tänker och handlar och att det krävs allt mer förfinade verktyg för att göra detta. Det gäller därför att verkligen förstå de drivkrafter som finns bakom ett beteende och vad som medvetet och omedvetet styr handlandet.

NeedScope är ett analysinstrument och ett arbetsinstrument för att få en djupare förståelse för ett beteende och vilka attityder och värderingar som är kopplade till fenomenet, i den här undersökningen kopplade till bidragfusik.

Grundtanken är att medborgaren upplever bidragfusik i två dimensioner:

- *Implicit*, det vill säga undermedvetet, instinktivt och symboliskt.
- *Explicit*, det vill säga medvetet, rationellt och funktionellt.

Tillsammans formar de implicita och explicita värdena fenomenets beteende. På motsvarande sätt finns både djupt liggande, undermedvetna attityder och mer funktionella, rationella värderingar inom ett handlande.

Den explicita identiteten är förhållandevis enkel för en intervju-person att uttrycka, eftersom den dimensionen är medveten, konkret och mer rationell till sin natur. Vad Needscope *dessutom* ger är

unika insikter om den implicita personligheten hos det studerade fenomenet, i det här fallet bidragfusk, samt om underliggande attityder och värderingar hos målgruppen.

Needscope består av en rad olika moduler anpassade till olika informationsbehov och problemsituationer. På så vis utgör Needscope ett mycket flexibelt verktyg för en dialog med intervjupersonen.

Hur genomförs intervjuerna?

Needscope är en projicerande undersökningsmetod. Med det menas att intervjupersonen uttalar sig via en tredje part/person. Fördelen med en projicerande metod är bland annat att man kommer förbi rationaliseringar och ”självzensur” i svaren.

En projicerande ansats är i sig inte något nytt. Needscope använder emellertid ett unikt och standardiserat testmaterial, vilket ger stabilitet i tolkningarna av intervju svaren. I intervjuerna används framför allt olika fotoset på människor.

Män ser foton på män och kvinnor foton på kvinnor. Fotoseten är framtagna på så sätt att de flesta människor tillskriver var och en av de avbildade personerna en specifik, grundläggande personlighet. I intervjuerna kopplas en fotopersonlighet ihop med det fenomen som undersöks i den här studien med bidragfusk.

Attitydundersökning om bidragsfusk – formulärunderlag

Av SIFO Research International

En viktig del av välfärden i Sverige ges i form av bidrag, lån och ersättningar. Med bidrag och ersättningar menar vi till exempel sjukpenning, föräldrapenning, a-kassa, aktivitetsersättning, socialbidrag, studiebidrag och studielån. Den här undersökningen handlar om fusk med bidrag och ersättningar.

Genom ett slumpmässigt urval har du blivit utvald att ingå i undersökningen. Just ditt svar är viktigt och kan inte ersättas av någon annans. Det är lika viktigt att du deltar även om du inte får något bidrag alls.

Undersökningen görs av SIFO på uppdrag av en statlig utredning som har till uppgift att undersöka bland annat attityder till bidragsfusk.

Svaren hanteras helt anonymt. Den statliga utredningen får bara statistik och får alltså inte veta hur just du svarat.

Även om man inte alltid har erfarenhet eller kunskap om saker och ting så har man ofta en uppfattning i frågan. I denna undersökning är det din uppfattning eller vad du tror om dessa saker som vi vill att du ska markera. Vi ber dig därför att försöka svara på alla frågorna.

Attityd

1. Här kommer några påståenden om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 5, där 1 betyder att du inte alls instämmer i påståendet och 5 att du instämmer helt och hållet.

- a. Sverige har ett generöst bidrags- och ersättningsystem.
- b. Bidrag och ersättningar är en rättighet.
- c. Bidrag och ersättningar är en trygghet.

- d. Det finns för mycket bidrag och ersättningar.
- e. Många som får bidrag eller ersättningar försöker få ut mer än vad de har rätt till.
- f. Det är lätt att få ut mer bidrag och ersättningar än vad man har rätt till.
- g. Bidragsfusk är omoraliskt.
- h. Bidragsfusk kan jämföras med stöld.
- i. Den som bidragsfuskar ska ha ett hårt straff.
- j. Bidragsfusk påverkar välfärden negativt.
- k. Att bidragsfuska är osolidariskt.
- l. Det kan finnas för mildrande omständigheter till att man bidragsfuskar.
- m. Bidragsfusk är ett sätt att ta tillbaka en del av det man borde ha rätt till.
- n. Bidragsfusk är var och ens ensak.
- o. Bidragsfusk drabbar ingen.
- p. Det är ok att folk bidragsfuskar.
- q. Det är ok att folk arbetar svart.

2. Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Samma skala som i fråga 1.

- a. Man förstår inte sambandet mellan skatter och välfärd.
- b. Fuskets ses som skatteåterbäring.
- c. Fuskets är ett sätt att få ekonomin att gå ihop.
- d. Straffen är inte särskilt hårda.
- e. Man blir inte så lätt upptäckt.
- f. Det finns ingen kontroll.
- g. Kontrollen är inte effektiv.
- h. Man tycker reglerna är orimliga.
- i. Man vill testa om man kan lura systemet.
- j. Man tror att alla andra fuskar.
- k. Man upplever att politiker och personer i ledande ställning fuskar.
- l. Om ens vänner bidragsfuskar gör man det själv.
- m. Man bemöts dåligt av en tjänsteman på en myndighet.
- n. Man får inte vardagen med familj och jobb till att gå ihop.
- o. Man tänker bara på sig själv.
- p. Moralen är dålig.

3. *Hur omfattande tror du att fusk med olika bidrag är i Sverige?*

Mycket omfattande
Ganska omfattande
Inte särskilt omfattande
Inte alls omfattande
Tveksam/vet ej

4. *Hur tycker du att myndigheterna agerar mot fusk med bidrag?*

Myndigheterna är överdrivet noggranna i sina kontroller.
Kontrollerna har lagom omfattning.
Myndigheterna gör för lite kontroller.

5. *Här följer några förslag på åtgärder för att minska bidragsfusk. Besvara hur du ställer dig till åtgärden. 1 betyder att du är helt emot förslaget och 5 att du är helt för förslaget.*

Skärpta kontroller
Utökad samkörning av register
Straffavgift/böter/vid bidragsfusk
Karenstid (att man inte har rätt till ersättning under en viss period efter det att man fuskat)
Enklare regler
Enklare blanketter
Ökad information om hur bidragsfusk påverkar välfärden

6. *Vilket tycker du är det allvarligaste problemet idag - att människor fuskar med bidrag eller att människor inte får de bidrag de har rätt till?*

Att människor fuskar med bidrag.
Att människor inte får de bidrag de har rätt till.

Beteende

7. *Känner du någon personligen som med avsikt fått ut mer ersättning eller bidrag än han/hon har rätt till under det senaste året?*

Ja/nej/vet ej

8. Känner du någon personligen som arbetat svart under det senaste året?

Ja/nej/vet ej

9. Det är inte alltid så lätt att veta om man gör rätt eller fel. Tror du att det kan ha hänt dig någon gång att du av misstag har fått mer ersättning eller bidrag än du har rätt till?

Ja

Ja, kanske

Nej, troligen inte

Nej

10. Om du visste att du fått ut mer ersättning eller bidrag än vad du har rätt till, skulle du då behålla pengarna?

Ja

Ja, kanske

Nej, troligen inte

Nej

11. Om du visste att du fått ut mer ersättning eller bidrag än vad du har rätt till, vad skulle du då göra och känna?

- hålla det för mig själv
- berätta det för mina närmaste
- tala öppet om det för vem som helst
- ha dåligt samvete
- känna mig nöjd
- skulle inte känna något alls

12. Hur allvarligt tycker du följande är?

Inte så allvarligt - - Mycket allvarligt (5 steg)

- Göra inbrott i någons hem
- Smuggla in cigaretter i landet och sälja dem
- Köra rattonykter
- Kasta skräp i naturen
- Måla otillåten graffiti på offentliga platser
- Fuska på en tenta eller skrivning
- Dopa sig inför en idrottstävling
- Arbeta svart

- Köpa svarta tjänster
- Fuska med avdrag i deklARATIONEN
- Försöka få ut mer bidrag eller ersättning än vad man har rätt till

13. Och hur allvarligt tycker du följande är?

Inte så allvarligt - - Mycket allvarligt (5 steg)

- Att ta ut en extra sjukdag fastän man inte är sjuk.
- Att ut tillfällig föräldrapenning för att umgås med barnen trots att de inte är sjuka.
- Att arbeta svart samtidigt som man får sjuk- eller arbetslöshetsersättning.
- Att arbeta svart samtidigt som man tar ut studiebidrag och studielån.
- Att inte anmäla ändrade förhållanden som skulle minska storleken på bidrag eller ersättningen från en myndighet.
- Att dölja att man bor ihop med någon för att få ut mer ersättning än man har rätt till.

14a. Har du någon gång fått följande ersättningar och bidrag?

Ja/Nej

14b. OM JA: Markera om du någon gång under det senaste året fått någon eller några av följande bidrag och ersättningar:

(ska gå att kunna välja flera)

A-kassa

Sjukpenning

Sjuk- eller aktivitetsersättning (f.d. förtidspension resp. sjukbidrag)

Föräldrapenning/tillfällig föräldrapenning

Bostadsbidrag

Ekonomiskt bistånd (försörjningsstöd/socialbidrag)

Studielån/studiebidrag

Annat

Vet ej

Kunskap

15. Om ja på 14b. Här kommer några frågor som vänder sig till dig som har fått bidrag och ersättningar det senaste året.

Instämmer helt och hållet – instämmer inte alls

- a. Jag har fått tillräcklig information av myndigheten (-rna) kring reglerna för de ersättningar/bidrag som berör mig.
- b. Jag tycker att blanketterna är krångliga.
- c. Jag tycker att informationsmaterialet (broschyrer, webb m.m.) har gett mig den kunskap jag behöver.
- d. Jag tycker handläggningstiderna är för långa.
- e. Jag har blivit korrekt bemött av handläggare på myndigheterna.

Bakgrundsfrågor

Demografica

Kön

Ålder

Civilstånd

Bostadsortens storlek

Bostadsform

Hushållsstorlek/barn

Inkomst

Utbildningsnivå

Arbetsform (heltid, deltid, ej i arbete (studerar/pensionär) arbetslös)

Facklig tillhörighet

Psykografica

Värderingar

Personlighet

Mediekonsumtion

Så utförligt som möjligt

Övrigt

Intressen

Attitydundersökning om bidragsfusk – resultat

Av SIFO Research International

A. Sammanfattning

- De allra flesta har haft eller har någon form av bidrag. Denna undersökning handlar om de allmänna attityderna till bidragsfusk. Genom en faktoranalys hittade vi först åtta olika attitydgrupper till fusk som vi reducerade till fyra grupper.
- Det man kan konstatera är att ungefär 15 % av befolkningen har en väldigt tillåtande attityd till olika former av fusk. 55 % har en klart avståndstagande attityd. Män är något mer accepterande till fusk än kvinnor. Yngre är något mer accepterande än äldre.
- Accepterande fuskattityder återfinns dock i många olika grupper.
- Attityden varierar kraftigt mellan olika former av fusk. Att arbeta svart eller betala svart ses på med relativt milda ögon, samtidigt som kombinationsfusk det vill säga att till exempel både arbeta svart och få arbetslöshetsersättning bedöms mycket strängare. Man kan notera att det är fler som tycker det är allvarigare att slänga skräp i naturen än att arbeta svart.
- Vi finner mer att accepterande attityder till bidragsfusk återfinns i värderingsgrupper som vi beskriver som Självuttryck och Image.
- Den allmänna uppfattningen i Sverige är att det finns ett mycket omfattande bidragsfusk. 75 % tror att det är mycket eller ganska omfattande. Ungefär hälften instämmer i påståendet att man tror att alla andra fuskar.
- Fusket finns också bland politiker och personer i ledande ställning (80 %).

- Det är ungefär lika många som tycker att de allvarligaste är att människor fuskar med bidrag som att människor inte får de bidrag de har rätt till.
- Tre av tio skulle behålla bidrag som de visste var felaktiga.

Attitydundersökning om bidragsfusk – maj 2007

Från *Delegationen mot felaktiga utbetalningar* har SIFO Research International under våren 2007 fått i uppdrag att genomföra en generell attitydundersökning avseende bidragsfusk.

Följande text vad gäller undersökningens bakgrund och syfte är klippt ur FUT-delegationens hemsida på nätet, www.futdelegationen.se:

Vad tycker allmänheten om bidragsfusk? Är det någon gång försvarbart och varför begår man bidragsbrott? De är några frågor som attitydundersökningen bland svenska folket ska ta reda på.

Undersökningens övergripande mål är att ge ökad insikt och förståelse genom att på djupet studera allmänhetens attityd till fusk med bidrag och ersättningar. Resultatet ska sättas samman med delegationens övergripande mål att om rätt ersättning till rätt person, men också att bidragsbrott aldrig är acceptabelt. Undersökningen ska ge fördjupad kunskap om

- allmänhetens inställning till fusk
- fuskets omfattning och orsaker
- kontrollen av trygghetssystemen
- straff/upptäckt
- åtgärder
- tilltron till systemet och förtroendet för myndigheterna

1. Teknisk grundfakta

I uppdraget från FUT-delegationen överenskomms att denna attitydundersökning skulle genomföras på webben, och att det skulle vara en stor fördel om man kunde utnyttja ett underlag där det redan fanns mycket målgruppsinformation om undersökningspersonerna tillgänglig.

Med dessa premisser var det uppenbart att ”återkontaktsdatabasen” ur Orvesto Konsument är ideal i sammanhanget. Orvesto Konsument är en omfattande postal media- och målgruppsundersökning som SIFO genomför med årligen cirka 45 000–50 000

slumpmässigt utvalda svenskar som deltar. (Resultaten från denna mätning fungerar som valuta för räckvidder och målgruppsprofiler bland svenska medier och reklamköpare.)

Tillsammans med alla övriga frågor i Orvesto Konsument tillfrågas samtliga personer i undersökningen även om de kan tänka sig att delta i efterföljande webbaserade undersökningar, och där man då accepterar att svaren vid behov kan läsas samman med de svar man angivit i den ursprungliga postala Orvesto Konsument.

Webb-undersökningar utgör en allt större del av SIFO:s totala insamlingar, de fungerar mycket väl idag, med god befolkningsrepresentation. Dock är pensionsåldern en gräns bortom vilken man ännu inte bör gå med undersökningar på webben.

Attitydundersökning är avgränsad till åldersspannet 15–65 år.

Ur ”återkontaktdatabasen” utvaldes drygt 3 000 personer i åldrarna 15–65 år. Till dessa mailades den webb-undersökning, vars resultat här beskrivs.

Mätningen låg ”i fält” mellan 8/5 och 23/5 2007. Antalet slutliga godkända svar efter ett antal påminnelser var 1484.

Efter genomförd webb-undersökning identifierades undersökningsdeltagarnas gamla svar i den ursprungliga Orvesto Konsumentsvarmassan. En ny samlad databas skapades, innehållandes all information från bägge undersökningarna. I denna bas kan man studera olika svarsgrupper ur webb-undersökningen med avseende på demografi, intressen, värderingar, mediala etc. etc. Dock är ju webb-undersökningen så pass begränsad i storlek att mer detaljerade analyser av olika grupper ändå inte låter sig göras med bibehållen statistisk kvalitet.

2. Beskrivning av webb-undersökningen

Undersökningen var mycket omfattande med ett antal olika frågeområden inom området attityder till bidrag och bidragsfusk. Listan nedan redovisar områdena:

- A) Hur väl tycker man att olika påståenden om bidragsfusk stämmer med ens egen uppfattning; Skala från mycket dåligt till mycket bra.
- B) Vilka orsaker tror man bidrar till att man bidragsfuskar. Hur stämmer påståenden kring detta med ens egen uppfattning; Skala från mycket dåligt till mycket bra.

- C) Några enskilda frågor om ens uppfattning om fuskets omfattning och om hur myndigheterna agerar mot det.
- D) Förslag på åtgärder för att minska bidragsfusk. Hur stämmer föreslagna åtgärder med ens egen uppfattning; Skala från mycket dåligt till mycket bra.
- E) Frågor dels om personlig erfarenhet av människor som bidragsfuskar samt ”scenariofrågor” Vad skulle man göra om???
- F) Hur allvarliga tycker man att olika typer av brott/överträdelser är? Skala från mycket allvarligt till inte alls allvarligt.
- G) Frågor till dem som fått bidrag eller ersättningar angående upplevelser av handläggningstider/administrationen/blanketter etc.
- H) Bakgrundsfrågor.

3. Attityder till bidragsfusk

I denna rapport kommer data från flera av områdena presenteras översiktligt. I den avslutande tabellbilagan listas resultatet på alla frågor mot ett antal standardiserade kolumnvariabler.

Frågeområde A) Hur väl tycker man att olika påståenden om bidragsfusk stämmer med ens egen uppfattning?

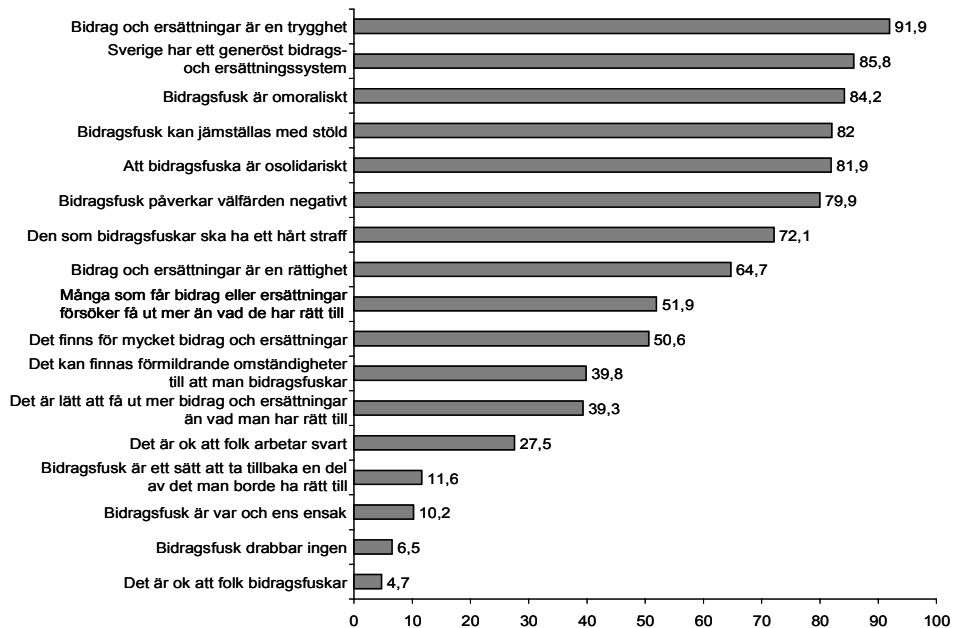
Följande lista redovisar den exakta ordalydelsen på de 17 påståenden om bidragsfusk undersökningsdeltagarna har haft att ta ställning till:

- f. Sverige har ett generöst bidrags- och ersättningssystem
- g. Bidrag och ersättningar är en rättighet
- h. Bidrag och ersättningar är en trygghet
- i. Det finns för mycket bidrag och ersättningar
- j. Många som får bidrag eller ersättningar försöker få ut mer än vad de har rätt till
- k. Det är lätt att få ut mer bidrag och ersättningar än vad man har rätt till
- l. Bidragsfusk är omoraliskt
- m. Bidragsfusk kan jämföras med stöld
- n. Den som bidragsfuskar ska ha ett hårt straff
- o. Bidragsfusk påverkar välfärden negativt
- p. Att bidragsfuska är osolidariskt

- q. Det kan finnas förmildrande omständigheter till att man bidragsfuskar
- r. Bidragsfusk är ett sätt att ta tillbaka en del av det man borde ha rätt till
- s. Bidragsfusk är var och ens ensak
- t. Bidragsfusk drabbar ingen
- u. Det är ok att folk bidragsfuskar
- v. Det är ok att folk arbetar svart

Nedan följer listor på svarsfördelningen på totalnivå, där andelen positiva, negativa samt tveksamma för varje respektive påstående har sorterats för sig, från hög till låg andel. Vi har här ersatt påståendenas hela text med numren från listan ovan.

Diagram 1 Hur väl tycker man att olika påståenden om bidragsfusk stämmer med ens egen uppfattning? (Andelen i % som svarat mycket + ganska bra)

Tabell till diagram 1

Påstående nr	Andel positiva	Påstående nr	Andel negativa	Påstående nr	Andel tveksamma
3	91,9	16	92,9	6	24,9
1	85,8	15	90,2	4	11,5
7	84,2	14	84,8	5	11,4
8	82	13	82,8	12	9,3
11	81,9	17	67,8	9	6,8
10	79,9	12	50,9	10	6,6
9	72,1	4	37,9	11	6,4
2	64,7	5	36,6	2	5,8
5	51,9	6	35,8	13	5,6
4	50,6	2	29,5	14	5
12	39,8	9	21,1	17	4,6
6	39,3	10	13,6	8	4,5
17	27,5	8	13,5	7	4,4
13	11,6	11	11,8	1	3,8
14	10,2	7	11,4	15	3,3
15	6,5	1	10,4	16	2,3
16	4,7	3	6,6	3	1,6

Vill man läsa in betydelse i svarsvariationerna bör man betänka det faktum att starka begrepp såsom osolidarisk, fusk, stöld, omoralisk kan vara svåra att förhålla sig till på annat sätt än det ”normalt förväntade”. Det är sannolikt ganska få människor som kan förhålla sig positiv eller ens neutral till aktiviteter som presenteras med sådana ord.

Likväl, svarsmönstret på de 17 påståendena ovan varierar naturligtvis. Flertalet svenskar är, utifrån alla aspekter, kraftfullt negativa till bidragsfusk. Men naturligtvis finns också de som inte har svarat lika ensidigt, utan som har svar som är något mer varierande.

Det finns naturligtvis vissa skillnader mellan olika delgrupper av befolkningen i hur man har svarat på de enskilda frågorna. Demografiska aspekter kan spela roll, såsom kön, ålder och geografi, men viktigt är också huruvida man förvärvsarbetar, ens utbildningsnivå och ekonomi. Även allmänna attityder, t.ex. partipolitisk orientering, kan ha betydelse i vissa avseenden. En del av påståendena kan vara svåra att svara på, om man inte har tillräckligt med kunskap,

t.ex. om man är ung och ännu inte har hämtat ut några bidrag och heller aldrig har förvärvsarbetat.

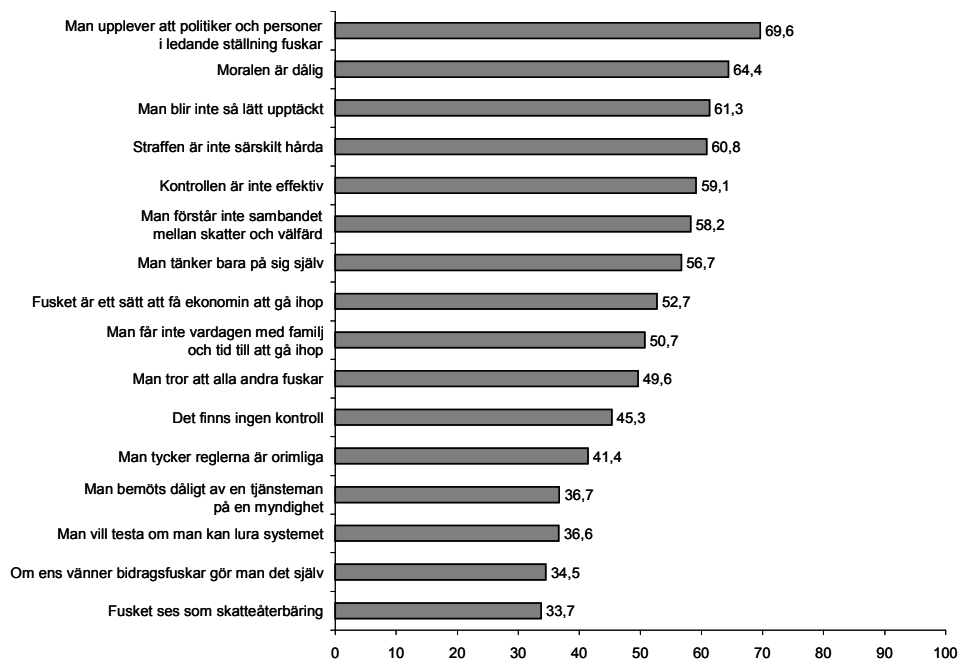
De påståenden som ligger mest ”i mitten” är sådana där grundideologiska perspektiv kan tänkas styra svaren. Finns det för många bidrag? Är det för lätt att få ut pengar?

4. Vilka orsaker tror man bidrar till att man bidragsfuskar

Följande lista visar vilka alternativ som undersökningsdeltagarna hade att ta ställning till:

- a. Man förstår inte sambandet mellan skatter och välfärd
- b. Fuskets ses som skatteåterbäring
- c. Fuskets är ett sätt att få ekonomin att gå ihop
- d. Straffen är inte särskilt hårda
- e. Man blir inte så lätt upptäckt
- f. Det finns ingen kontroll
- g. Kontrollen är inte effektiv
- h. Man tycker reglerna är orimliga
- i. Man vill testa om man kan lura systemet
- j. Man tror att alla andra fuskar
- k. Man upplever att politiker och personer i ledande ställning fuskar
- l. Om ens vänner bidragsfuskar gör man det själv
- m. Man bemöts dåligt av en tjänsteman på en myndighet
- n. Man får inte vardagen med familj och tid till att gå ihop
- o. Man tänker bara på sig själv
- p. Moralen är dålig

Diagram 2 Vilka orsaker tror man bidrar till att man bidragsfuskar (Andelen i % som svarat mycket + ganska bra).

Utifrån detta förstår man att det är normalt att man uppfattar att det är rent moraliska aspekter som ligger bakom varför man bidragsfuskar, antingen egen dålig moral eller andras (makthavares.) Konceptet med att bidragsfusk skulle användas som någon form av skatteåterbäring förefaller dock vara svårt att ta till sig.

Djupet i dessa attityder är det svårt att ha en uppfattning om. Delvis kan det kanske ha att göra med hur formuleringarna ser ut och i vilken ordning de kommer i undersökningen.

5. Vilka är det som accepterar/fördömer bidragsfusk

Utifrån svarsfördelningen på påståendena/frågorna har vi i den samlade web/Orvesto-databasen skapat sammanlagda segment av personer som utifrån sina svar förefaller i någon mån acceptera resp. fördöma bidragsfusk.

Å ena sidan har vi tagit fram en segmentering med 4 grupper, från i ena änden de som är starkt fördömande till bidragsfusk till de, i andra änden, som (relativt sett) är mycket accepterande till bidragsfusk. Vi har också gjort körningar utifrån en dikotom segmentering, där vi tittat övergripande på de som i någon mån accepterar bidragsfusk, och jämfört dem med totalbefolkningen.

I den långsträcktta tabellen nedan tydliggörs skillnaderna mellan de olika grupperna i 4-gruppers-segmenteringen.

	Totalt	1 Accepterar fusk	2	3	4 Fördömer fusk
Antal intervjuer	1484	227	118	339	779
Antal tusen pers. i bef.	5922	900	478	1297	3175
	%^	%^	%^	%^	%^
Bakgrundsdata					
<i>Kön</i>					
Män	50,8	55,7	58,1	51,7	48,3
Kvinnor	49,2	44,3	41,9	48,3	51,7
<i>Ålder</i>					
15 - 24	19	26,7	25,3	25,4	12,4
25 - 39	29,4	26	30,5	31,9	29,5
40 - 54	31,2	25,6	25,8	25,5	36,4
55 - 64	20,3	21,8	18,4	17,3	21,6
<i>Civilstånd</i>					
Ogift - Bor Tills, Med Föräldrar	12,4	17,9	16	15,2	8,2
Ogift - Bor I Mitt Eget Hushåll	13,7	14,5	21,8	14,3	12,1
Gift	41,3	34,3	36	42	44,1
Sammanboende	23,3	26,1	19,1	20,7	24,5
Separerad/Skild, Änka/Änkling	8,3	5,5	5,4	7,1	10,3
<i>Sysselsättning</i>					
Heltidsarbetande	54	42,9	58,3	47,5	59,9
Deltidsarbetande	14,9	20,2	9,6	16,6	13,4
Egen Företagare	5,2	4,1	4	3,5	6,5
Studerande	18	20	22,4	25,3	12,8
Mamma-/Pappaledig	2,9	0,6	2,1	2,5	3,9
Pensionär	5,3	6,8	3,9	3,5	5,8
Långtidssjukskriven	2,2	1,3	2,7	1	2,8
Arbetslös	4,2	10	3,7	3,3	2,7

<i>Utbildning</i>					
Grundskola	17,9	26,8	20,4	16	15,1
2-Årigt Gymnasium	14,4	15,7	17,6	11,5	14,6
3-Årigt Gymnasium	25,1	33,4	27,8	26,3	21,9
Högskola Max 2 År	15,3	10,5	8	15,1	17,9
Högskola Längre	27,4	13,6	26,2	31,1	30,4
Tätorts-Gruppering					
<i>H-Regioner</i>					
H1 Stockholm/Södertälje A-Reg	21	19,7	14,5	19,6	22,9
H3 Kommuner >90' Inv,	35,7	34,1	42,2	36,4	34,8
H4 Kommun 27'-90' Inv	16,3	17,4	11,4	16,1	17
H5 Kommun 27'-90' Inv,	6,2	7	10,3	5,6	5,4
H6 Kommuner <27' Inv,	4,6	5,6	4,2	6,1	3,9
H8 Göteborgs A-Region	10	10	12,4	10,2	9,7
H9 Malmö/Lund/Trell A-Region	6,2	6,3	4,9	6	6,3

De allra flesta svenskar är negativa till bidragsfusk, 54 % är starkt fördömande. 22 % är också negativa till fusk med inte fullt så tydligt som i den stora gruppen. Ytterligare 8 % har svarsmonster som ytterligare avlägsnar dem från huvudgruppen. Den sista gruppen, de som kan sägas acceptera bidragsfusk, utgör enligt denna segmentering 15 % av den svenska befolkningen 15-65 år.

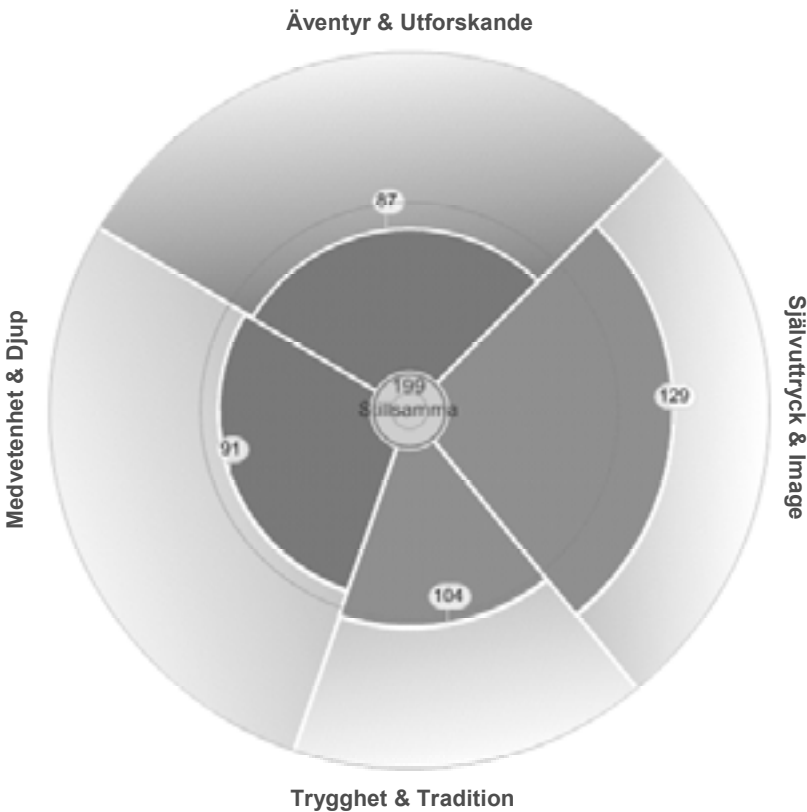
Det förefaller vara vanligare att acceptera fusk bland yngre än det är bland äldre och även mer så bland personer som inte är heltidsarbetande.

Akademiker urskiljer sig genom att de i högre grad befinner sig i den mest fördömande gruppen, något som naturligtvis kan sammanhålla med att de ofta är förvärvsarbetande.

Man kan givetvis hitta enskilda parametrar avseende demografi, sysselsättning, övriga värderingar etc. som kan utgöra underlag för att sub-segmentera olika typer av bidragsfusk-accepterande. Syftet med undersökningen är dock inte detta, utan mer att i stora drag beskriva gruppen.

6. Life Values – Värderingar bland de som accepterar fusk

SIFO har ett standardpaket av värderingsfrågor som brukar finnas med i alla postala enkäter. De typologier som utvecklats för att segmentera befolkningen utifrån dessa frågor benämns Life Values. Det är en internationell modell använd över hela världen. Segmenteringen finns i flera typer. Den enklaste delar in befolkningen i fyra olika "tårtbitar" – Konsumentkulturer. Dessa är Äventyr & Utforskande, Självuttryck & Image, Trygghet & Tradition samt en mindre och neutral grupp, de Stillsamma. Beroende på hur man som svarsperson i Orvesto svarat på ca 30 frågor inplaceras man i någon av dessa grupper.

Talen redovisas som index.

Den tunna cirkellinjen i grafen ovan representerar totalbefolkningens fördelning över Konsumentkulturerna. I de två kulturerna Äventyr & Utforskande och Medvetenhet & Djup ligger de fyllda pajerna nedanför denna cirkel. Med det menas att målgruppen (de som accepterar fusk) i mindre grad än befolkningen i stort utgörs av personer i dessa bägge kulturer. Däremot, Trygghet & Tradition i viss mån, men särskilt Självuttryck & Image är värderingsgrupper där det finns fler personer bland de i målgruppen. Karakteristiskt för personer i Självuttryck & Image är ungdomlighet och ytlighet och därtill sammanhängande attityder och värderingar.

Även om Självuttryck & Image är överrepresenterade så är det tydligt från grafen ovan att de som accepterar fusk förekommer i alla grupper. Bilagt finns detaljerade beskrivningar av alla Life Values – Konsumentkulturer.

Analyserna av data antyder att de som ”accepterar fusk” är en mycket sammansatt kategori människor, inom vilken det sannolikt finns otaliga subkategorier. Sinsemellan har de kanske inte så mycket gemensamt. Intervjuunderlaget i undersökningen skulle ha behövt vara större för att man på ett tydligt sätt skulle kunna titta på ytterligare delmängder.

I nästa tabell har de två ”accepterande” grupperna slagits ihop och ställts mot basen i sin helhet med avseende på mediebetende och attityden till olika medier. Tabellen innehåller vertikal procent samt skillnaden mellan de accepterande och hela befolkningen uttryckt som ett indextal (hela undersökningen = 100)

Attitydundersökning om bidragsfusk – resultat

	Totalt		1-2 Accepterar fusk	
Antal intervjuer	1484	100	345	23,2
Antal tusen pers. i bef.	5922	100	1378	23,3
	%^	Idx	%^	Idx
Viktning – Huvudmedier				
<i>Morgontidningar</i>				
None/Very Light	19,2	100	25,9	135
Light	28,6	100	31,6	110
Medium	33,6	100	26,4	78
Heavy	18,6	100	16,1	87
<i>Gratisutdelade Morgontidningar</i>				
None/Very Light	27,8	100	26,9	97
Light	26,6	100	22,7	86
Medium	23,5	100	26,5	113
Heavy	22,1	100	24	108
<i>Kvällstidningar</i>				
None/Very Light	20,2	100	18,3	90
Light	33,5	100	33,3	99
Medium	26,2	100	27,2	104
Heavy	20,1	100	21,3	106
<i>Tidskrifter</i>				
None/Very Light	14,1	100	20,8	147
Light	31,3	100	35,1	112
Medium	24,4	100	21,8	89
Heavy	30,2	100	22,3	74
<i>Sveriges Radio</i>				
None/Very Light	18	100	29,2	162
Light	25,3	100	21,2	84
Medium	31,6	100	23,8	75
Heavy	25,1	100	25,8	103
<i>Reklamradio</i>				
None/Very Light	33,1	100	43,4	131
Light	22	100	20,1	91
Medium	21,1	100	16,3	77
Heavy	23,8	100	20,2	85

Attitydundersökning om bidragsfusk – resultat

<i>Svt1 och Svt2</i>				
None/Very Light	22,2	100	31	140
Light	32,6	100	26,9	82
Medium	27,9	100	25,3	91
Heavy	17,4	100	16,9	97
<i>Övriga Tv-Kanaler</i>				
None/Very Light	17	100	18,1	107
Light	31,4	100	25,8	82
Medium	28	100	25,9	93
Heavy	23,7	100	30,2	128
<i>Text Tv</i>				
None/Very Light	16,2	100	17,5	108
Light	26,9	100	25,1	93
Medium	27,6	100	24,5	89
Heavy	29,3	100	32,9	112
<i>Internet</i>				
None/Very Light	2	100	2,8	137
Light	18,6	100	19,2	103
Medium	38,5	100	36,1	94
Heavy	40,8	100	41,9	103
<i>Direktreklam</i>				
None/Very Light	23,1	100	25,7	111
Light	17,7	100	14,7	83
Medium	31,5	100	33,8	107
Heavy	27,7	100	25,8	93
<i>Tv-Spel/Dataspel</i>				
None/Very Light	50,8	100	46	91
Light	13,3	100	12,3	93
Medium	19,1	100	18,8	99
Heavy	16,9	100	22,8	135
<i>Bok</i>				
None/Very Light	9,1	100	16,5	182
Light	21,4	100	24,8	116
Medium	30,2	100	26	86
Heavy	39,4	100	32,7	83

Tidningsläsande*Typ Av Tidn - Läser Regelbundet*

Morgontidningar	76,1	100	70,5	93
Kvällstidningar	24,1	100	25,5	106
Heminredning/Hus&Trädgård	23,3	100	18,6	80
Skönhet/Mode	13,1	100	14	107
Sport/Friluftsliv	13,8	100	12,2	88
Hälsa&Välstånd	10,4	100	9,3	89
Tidn Om Barn/Föräldrar	5	100	2,3	46
Motor/Fordon	11,5	100	11,8	103
Båtar	3,4	100	2,3	66
Datorer/Internet/Dataspel	11,5	100	13,1	114
Mat&Dryck	15,7	100	13,5	86
Ekonomi/Affärer/Aktier	8,2	100	6,5	79
Resor	10,8	100	11,3	104
Musik/Film/Foto	9,2	100	10,2	110
Kulturtidningar	5	100	3,8	76
Populärvetenskap	11,2	100	8,1	73
Serier	10,9	100	12,1	111
Fackförbunds-/Medlemstidningar	37,4	100	33,2	89
Yrkestidningar	16,9	100	12,4	73
Familjetidningar	3,7	100	2,1	55
Kvinnomagasin	11,2	100	10,5	94
Mansmagasin	3,4	100	3,8	109
Ungdomstidningar	4,4	100	4,7	108
Annan Kategori	12,2	100	11,7	96

Television Kanaler / Program*GanskaMkt Intr, av olika typer av Tv-Program*

Nyheter	85,5	100	79,9	93
Ekonomiprogram	25,2	100	22,6	90
Sportnyheter	40,7	100	41,4	102
Lokal-Tv	46,6	100	45,6	98
Kulturprogram	27	100	24,1	89
Reseprogram	42	100	38	90
Populärvetenskap	37,3	100	35,8	96
Samhällsreportage	39,3	100	34,3	87
Debattprogram	24,5	100	25,6	104
Matlagningsprogram	35,3	100	31,7	90
Hem Och Hushållsprogram	32	100	29,4	92
Musikvideo	18,4	100	24,2	132

Ungdomsprogram	8,6	100	11,2	131
Frågesport	34,9	100	37	106
Underhållningstäv	34,8	100	35,9	103
Utländska Såpaserier	20,1	100	24,5	122
Sv, Dokusåpa/Realityserie	15,1	100	19,3	128
Utl, Dokusåpa/Realityserie	11,6	100	16,9	145
Dokumentärer	59	100	58,9	100
Svenska Underhållningsprogram	43,1	100	42,8	99
Svenska Komediserier	39,1	100	42,5	109
Utländska Komediserier	47,2	100	46,9	99
Svenska Dramaserier	34,6	100	33,8	98
Utländska Dramaserier	38,2	100	37,5	98
Svenska Långfilmer	54	100	51,1	95
Utländska Långfilmer	72,1	100	73,2	102
Svensk Pratshow	11	100	12,6	115
Utländsk Pratshow	15,7	100	18,9	120
Svenska Kriminalserier	52,2	100	48,1	92
Utländska Kriminalserier	62,8	100	56	89
Djur Och Natur	41,1	100	39,8	97
Insamlingsgalor	11,3	100	10,1	90
Spel-/Gamblingprogram	6,1	100	9,8	162
Fotboll	31,6	100	33,7	106
Ishockey	31,9	100	33,6	105
Golf	9,4	100	7,5	80
Trav	6,1	100	6,8	111
Motor	16,5	100	20,3	123
Tennis	7,1	100	9,4	131

7. Vad lär vi oss här?

Till att börja förtjänar det att upprepas: De som accepterar fusk är säkerligen icke någon homogen grupp, de representerar olika samhällsgrupper, vilka eventuellt utgör specificerbara kategorier, men som i denna avgränsade undersökning inte kan specialstuderas. I så fall behöver inte de tendenser vi ser i materialet vara representativa för alla sorters ”fuskaccepterande”. Notera också att det på sina håll finns överrepresentation i skalans bägge ändar.

Vad gäller tryckta medier läser ”de som accepterar fusk” tydligt mindre morgontidningar och även mindre tidskrifter. Det finns en svag tendens till större läsning av gratistidningar och kvällstid-

ningar i denna grupp än i befolkningen . Man är dåliga radiolyssnare. Både för SR och Övrig radio har man höga index på None/Very Light User .

Vad gäller TV-mediet så har SVT inte lika många lojala tittare i denna grupp som i befolkningen i övrigt, men för övrig TV så tyder resultaten på att det finns såväl relativt många som tittar mycket likväl som det finns de som inte tittar alls.

Internet-användningen i olika grupper går egentligen inte att analysera i denna undersökning eftersom datainsamlingen skedde just via webben. Tv- och dataspel är stort i denna grupp. Däremot är bokläsandet kraftigt underrepresenterat.

När det gäller vilken sorts tidningar/tidskrifter man brukar läsa så ligger det mest tydliga indexvärdet i kategorin ”Läser inte regelbundet någon tidning” = Index 133. Positiva indexvärden i övrigt syns i tidskriftskategorier som läses av ungdomar och unga män.

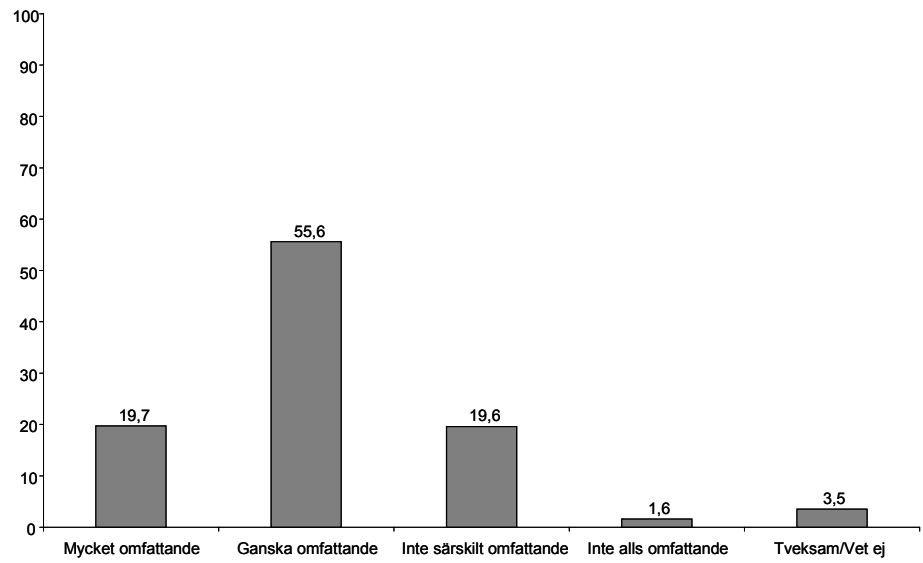
De typer av TV-program som är mest populära är i stort sett samma som i befolkningen i stort, alltså nyheter, långfilmer, dokumentärer etc. Tittar man dock vad som är indexmässigt överrepresenterat i gruppen finner man program om spel & gambling, utländsk dokusåpa/realityserier, samt musikvideo.

8. Några enskilda frågor om ens uppfattning om fuskets omfattning och om hur myndigheterna agerar mot det

I mätningen ställdes några specifika frågor om bidragsfusk som i någon mening ger en sammanfattande bild av hur människor ser på bidragsfusk. De tre bilderna nedan visar svarsfördelningen:

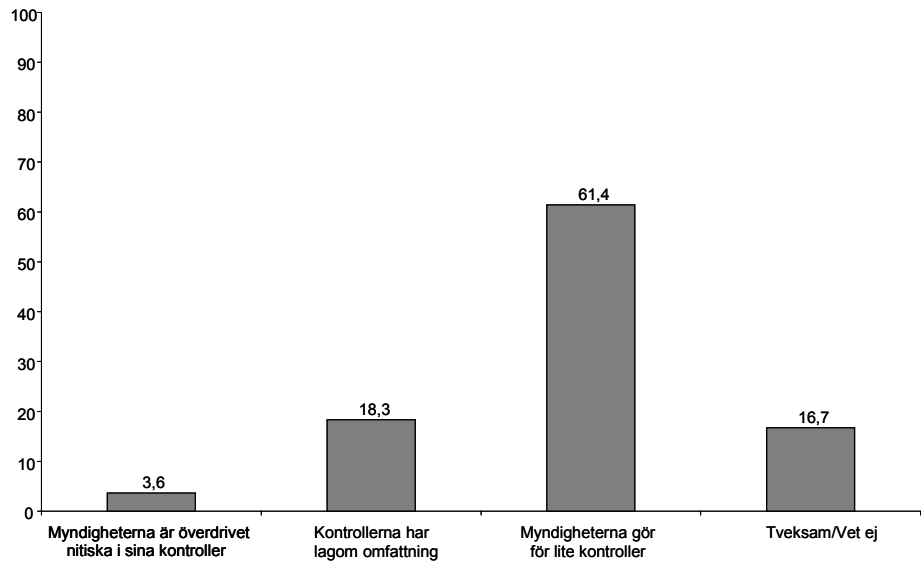
Hur omfattande tror du att fusket med olika bidrag är i Sverige?

Andelen i %

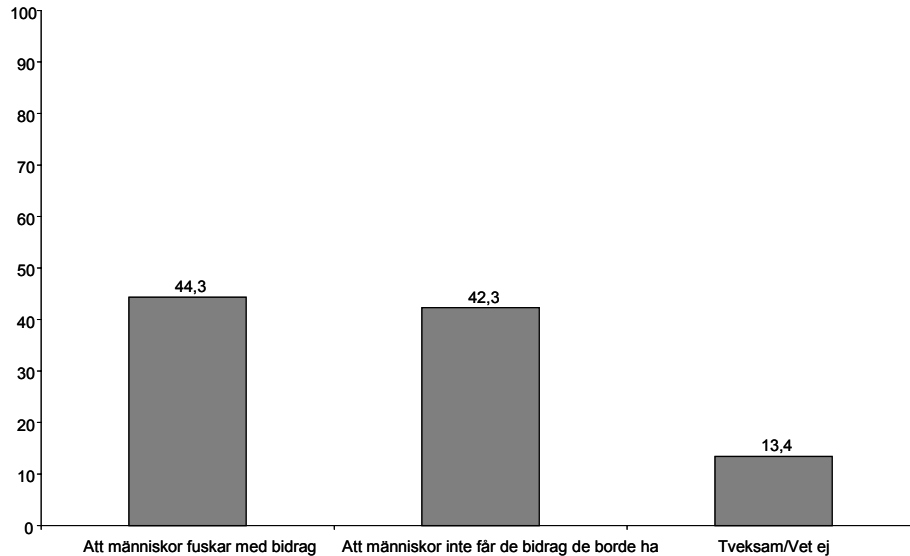
Hur tycker du att myndigheterna agerar mot fusk och bidrag?

Andelen i %

Vad tycker du är det allvarligaste problemet?

Andelen i %

Svaren på dessa frågor ger en delvis splittrad bild. Å ena sidan finns det en allmän uppfattning att det är många som fuskar med bidrag och att myndigheterna inte kontrollerar det tillräckligt, å andra sidan är det mer än 4 av 10 som menar att det är ett större problem att människor inte får de bidrag de borde få.

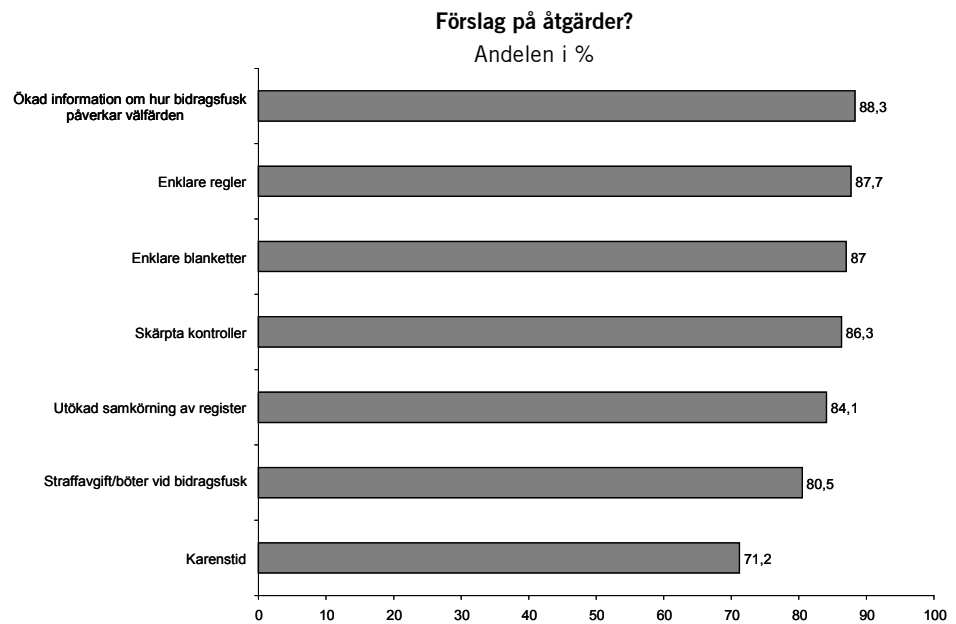
Men naturligtvis finns det i sig ingenting ologiskt i att man som individ kan se bägge problemen, dels att vissa människor kan miss-tänkas vilja utnyttja systemen, men också att det finns många som av olika skäl inte utnyttjar de bidrag de har rätt till.

9. Förslag på åtgärder för att minska bidragsfusk. Hur stämmer föreslagna åtgärder med ens egen uppfattning

Nästa område gäller vilka åtgärder man menar skulle kunna minska bidragsfusk. Följande åtgärdsalternativ presenterades:

- a. Skärpta kontroller
- b. Utökad samkörning av register

- c. Straffavgift/böter vid bidragsfusk
- d. Karenstid (att man inte har rätt till ersättning under en viss period efter det att man fuskar)
- e. Enklare regler
- f. Enklare blanketter
- g. Ökad information om hur bidragsfusk påverkar välfärden

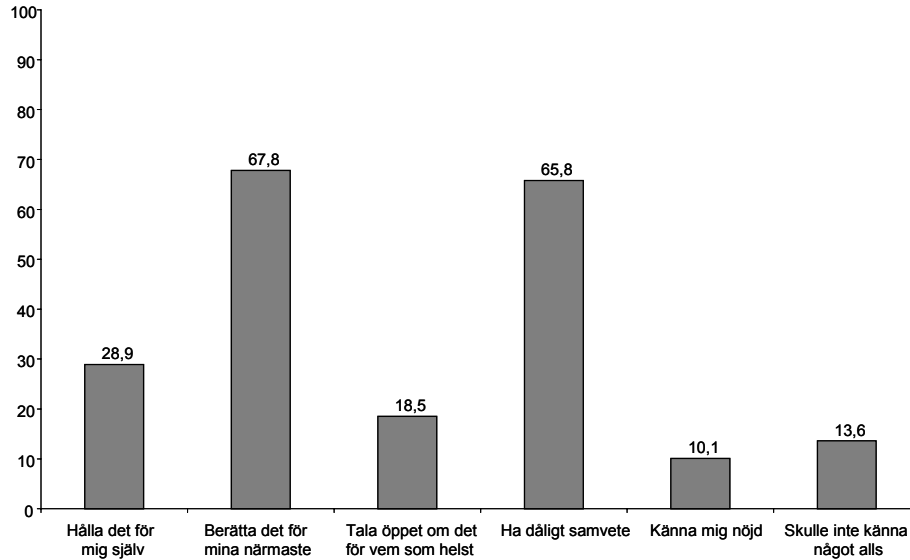

Skillnaderna är som synes inte stora mellan de olika alternativen. De flesta tycker att det är bra med alla typer av åtgärder. Det enda alternativet som avviker något är det som föreslår att införa karenstid för f.d. fuskare. Detta är det något fler som har svårt att acceptera.

10. Frågor om personlig erfarenhet av människor som bidragsfuskar samt "scenariofrågor" Vad skulle man göra om....

Vad skulle du göra om du fick ut mer ersättning/bidrag än du har rätt till?

Andelen i %

Inga analyser i texten. För resultaten, se diagrammet.

11. Hur allvarliga tycker man att olika typer av brott/överträdelser är

Följande "överträdelser" har man haft att ta ställning till:

- a. Göra inbrott i någons hem
- b. Smuggla in cigaretter i landet och sälja dem
- c. Köra rattonykter
- d. Kasta skräp i naturen
- e. Måla otillåten graffiti på offentliga platser
- f. Fuska på en tenta eller skrivning
- g. Dopa sig inför en idrottstävling
- h. Arbeta svart
- i. Köpa svarta tjänster

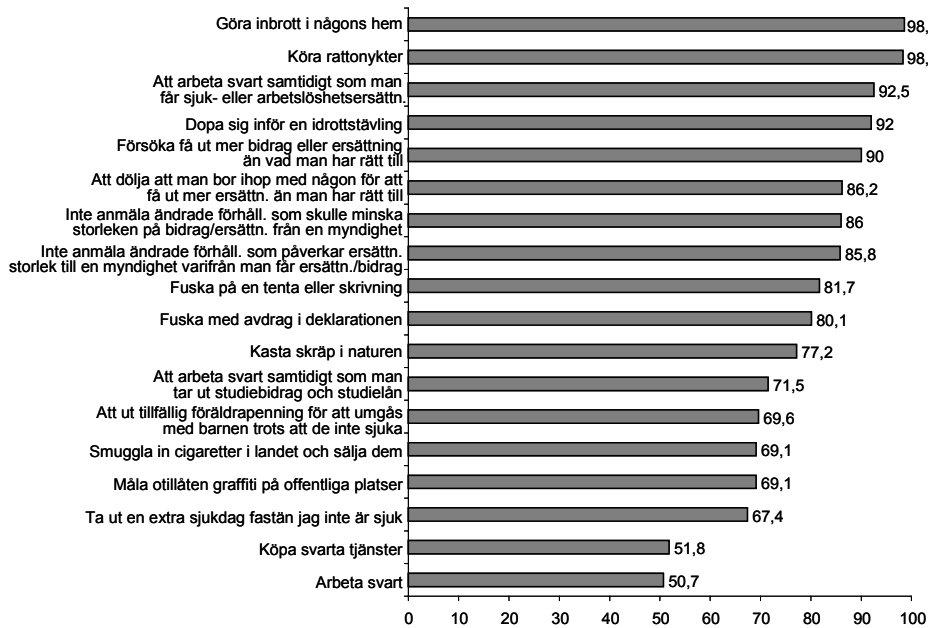
- j. Fuska med avdrag i deklARATIONEN
- k. Försöka få ut mer bidrag eller ersättning än vad man har rätt till
- l. Ta ut en extra sjukdag fastän jag inte är sjuk
- m. Att ta ut tillfällig föräldrapenning för att umgås med barnen trots att de inte sjuka
- n. Att arbeta svart samtidigt som man får sjuk- eller arbetslöshetsersättning
- o. Att arbeta svart samtidigt som man tar ut studiebidrag och studielån
- p. Att inte anmäla ändrade förhållanden som skulle minska storleken på bidrag eller ersättningen från en myndighet
- q. Inte anmäla ändrade förhållanden som påverkar ersättningens storlek till en myndighet varifrån man får ersättning eller bidrag
- r. Att dölja att man bor ihop med någon för att få ut mer ersättning än man har rätt till

Inbrott och rattfylleri är uppenbarligen helt oacceptabelt. Det bidragsfusk som är mest allvarligt är nr 14, alltså att arbeta svart samtidigt som man tar ut bidrag. Det är uppenbarligen kombinationen som upplevs som stötande, eftersom nr 8, att arbeta svart, i sig upplevs som mycket allvarligt av inte fler än 16,6 %.

Hur allvarliga tycker man att olika typer av brott/överträdelser är?

(Andelen i % som svarat mycket + ganska allvarligt)

12. Slutligen

Flertalet svenskar förefaller vara överens med statsmakterna om att bidragsfusk är något negativt. Bidragsfusk är ett laddat begrepp och troligen är det få personer som generellt ställer sig positiv till fusk och fuskare. Likväl kanske många kan tänka sig, ställda inför möjligheten, att tänja/slira på sanningen vad gäller bidrag, skatteavdrag och annat. Hur många dessa är dock en fråga som denna undersökning knappast besvarar.

Handläggares attityder till bidragsfusk och kontroller – Frågeformulär

Av SIFO Research International

Den här enkäten som riktas till cirka 2000 handläggare görs på uppdrag av Delegationen mot felaktiga utbetalningar, FUT-delegationen. Delegationen tillsattes 2005 av regeringen och har som uppdrag att förebygga och förhindra felaktiga utbetalningar. FUT består av företrädare från 18 myndigheter och organisationer.

Ett viktigt led i FUT:s arbete är att fånga upp attityder till bidrag, fusk och kontroller. Det är också av mycket stor vikt att få din syn på det kontrollarbete som bedrivs. Det är därför angeläget att du tar dig tid att svara på frågorna så att vi ska kunna få en bild av vad handläggare tycker i dessa frågor.

Vi har fått ditt namn genom att vi bett de utbetalande myndigheterna, organisationerna och kommunerna om namn och mejladress till handläggare som arbetar med utbetalning av olika former av ersättningar.

Du har fått den här enkäten i egenskap av

handläggare av tillfällig föräldrapenning inom Försäkringskassan

Enkäten görs i samarbete med SIFO. Svaren hanteras helt anonymt. FUT-delegationen får bara statistik och kommer alltså inte veta hur just du svarat.

Denna enkät består av två olika delar. Den första delen tar generellt upp hur du ställer dig till trygghetsystemen, bidragsfusk och kontroller. Med bidragsfusk menar vi att den sökande genom medveten handling avsiktligt gör fel och försöker tillskansa sig obehörig ersättning.

I den andra delen besvarar du frågor kring kontroll och de kontrollmetoder ni använder på din myndighet eller organisation.

- Man
 Kvinna

TILL ALLA:

Fråga 1

Vilket år är Du född?

ÅRTALET SKALL SKRIVAS IN

--	--	--	--

TILL ALLA:

Fråga 3

Hur länge har du arbetat med nuvarande eller liknande arbetsuppgifter på den myndighet/organisation eller kommun du nu arbetar inom? (ange antal år)

--	--

Här inleds den första delen som tar upp frågor kring bidrag och bidragsfusk.

TILL ALLA:

Fråga 5

Här kommer några påståenden om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Sverige har ett generöst bidrags- och ersättningsystem.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt
 Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 6

Här kommer några påståenden om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Bidrag och ersättningar är en rättighet.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 7

Här kommer några påståenden om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Bidrag och ersättningar är en trygghet.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 8

Här kommer några påståenden om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Det finns för mycket bidrag och ersättningar.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 9

Här kommer några påståenden om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Många som får bidrag eller ersättningar försöker få ut mer än vad de har rätt till.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 10

Här kommer några påståenden om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Det är lätt att få ut mer bidrag och ersättningar än vad man har rätt till.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 11

Här kommer några påstående om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Bidragsfusk är omoraliskt.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt

 Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 12

Här kommer några påstående om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Bidragsfusk kan jämföras med stöld.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt

 Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 13

Här kommer några påstående om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Den som bidragsfuskar ska ha ett hårt straff.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt

 Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 14

Här kommer några påstående om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Bidragsfusk påverkar välfärden negativt.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt

 Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 15

Här kommer några påstående om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Att bidragsfuska är osolidariskt.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt

 Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 16

Här kommer några påstående om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Det kan finnas för mildrande omständigheter till att man bidragsfuskar.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt

 Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 17

Här kommer några påståenden om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Bidragsfusk är ett sätt att ta tillbaka en del av det man borde ha rätt till.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 18

Här kommer några påståenden om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Bidragsfusk är var och ens ensak.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 19

Här kommer några påståenden om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Bidragsfusk drabbar ingen.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 20

Här kommer några påståenden om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Det är ok att folk bidragsfuskar.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 21

Här kommer några påståenden om bidrag och bidragsfusk och vi vill att du besvarar med en siffra 1 till 4 hur väl följande påstående stämmer med din egen uppfattning.

Det är ok att folk arbetar svart.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 22

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Man förstår inte sambandet mellan skatter och välfärd.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 23

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Fusket ses som skatteåterbäring.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 24

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Fusket är ett sätt att få ekonomin att gå ihop.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 25

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Straffen är inte särskilt hårda.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 26

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Man blir inte så lätt upptäckt.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 27

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Det finns ingen kontroll.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 28

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Kontrollen är inte effektiv.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 30

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Man tycker reglerna är orimliga.

- Mycket bra
 Ganska bra
 Ganska dåligt
 Mycket dåligt
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 31

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Man vill festa om man kan lura systemet.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 32

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Man tror att alla andra fuskar.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 33

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Man upplever att politiker och personer i ledande ställning fuskar

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 34

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Om ens vänner bidragsfuskar gör man det själv.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 35

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Man bemöts dåligt av en tjänsteman på en myndighet.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 36

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Man får inte vardagen med familj och jobb till ett gå ihop.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 37

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Man tänker bara på sig själv.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 38

Vilka orsaker tror du bidrar till att man bidragsfuskar?

Moralen är dålig.

- Mycket bra
- Ganska bra
- Ganska dåligt
- Mycket dåligt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 39

Hur tycker du att din myndighet agerar mot fusk med bidrag?

- Vi är överdrivet noggranna i våra kontroller.
- Kontrollerna har lagom omfattning.
- Vi gör för lite kontroller.

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 40

Här följer några förslag på åtgärder för att minska bidragsfusk. Besvara hur du ställer dig till åtgärden. 1 betyder att du är helt emot förslaget och 4 att du är helt för förslaget.

Skärpta kontroller.

- Helt emot förslaget
-
-
- Helt för förslaget

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 41

Här följer några förslag på åtgärder för att minska bidragsfusk. Besvara hur du ställer dig till åtgärden. 1 betyder att du är helt emot förslaget och 4 att du är helt för förslaget.

Utökad samkörning av register.

- Helt emot förslaget
-
-
- Helt för förslaget

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 42

Här följer några förslag på åtgärder för att minska bidragsfusk. Besvara hur du ställer dig till åtgärden. 1 betyder att du är helt emot förslaget och 4 att du är helt för förslaget.

Straffavgiftböter vid bidragsfusk.

- Helt emot förslaget
-
-
- Helt för förslaget

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 43

Här följer några förslag på åtgärder för att minska bidragsfusk. Besvara hur du ställer dig till åtgärden. 1 betyder att du är helt emot förslaget och 4 att du är helt för förslaget.

Karenstid (att man inte har rätt till ersättning under en viss period efter det att man har fuskat).

- Helt emot förslaget
-
-
- Helt för förslaget
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 44

Här följer några förslag på åtgärder för att minska bidragsfusk. Besvara hur du ställer dig till åtgärden. 1 betyder att du är helt emot förslaget och 4 att du är helt för förslaget.

Enklare regler.

- Helt emot förslaget
-
-
- Helt för förslaget
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 45

Här följer några förslag på åtgärder för att minska bidragsfusk. Besvara hur du ställer dig till åtgärden. 1 betyder att du är helt emot förslaget och 4 att du är helt för förslaget.

Enklare blanketter.

- Helt emot förslaget
-
-
- Helt för förslaget
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 46

Här följer några förslag på åtgärder för att minska bidragsfusk. Besvara hur du ställer dig till åtgärden. 1 betyder att du är helt emot förslaget och 4 att du är helt för förslaget.

Ökad information om hur bidragsfusk påverkar välfärden.

- Helt emot förslaget
-
-
- Helt för förslaget
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 48

Vilket tycker du är det allvarigaste problemet idag - att människor fuskar med bidrag eller att människor inte får de bidrag de borde ha rätt till?

- Att människor fuskar med bidrag.
- Att människor inte får de bidrag de har rätt till.

TILL ALLA:

Fråga 49

Hur omfattande tror du att fusk med olika bidrag är i Sverige?

- Mycket omfattande
- Ganska omfattande
- Inte särskilt omfattande
- Inte alls omfattande
- Tveksam, Vet ej

TILL ALLA:

Fråga 50

Hur svårt tror du det är för en enskild person att medvetet få ut mer bidrag och ersättningar än denne är berättigad till?

- Mycket svårt
- Ganska svårt
- Ganska enkelt
- Mycket enkelt
- Tveksam, Vet ej

TILL ALLA:

Fråga 51

Hur vanligt tror du det är att en enskild person omedvetet få ut mer bidrag och ersättningar än denne är berättigad till? (slarv, glömt uppge förändringar etc)

- Mycket vanligt
- Ganska vanligt
- Ganska ovanligt
- Mycket ovanligt
- Tveksam, Vet ej

TILL ALLA:

Fråga 52

Hur vanligt tror du det är med brister i myndighetens interna kontroll eller handläggning?

- Mycket vanligt
- Ganska vanligt
- Ganska ovanligt
- Mycket ovanligt
- Tveksam, Vet ej

TILL ALLA:

Fråga 53

Hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt

Göra inbrott i någons hem

- Inte så allvarligt
-
-
- Mycket allvarligt
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 54

Hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Smuggla in cigaretter i landet och sälja dem

- Inte så allvarligt
-
-
- Mycket allvarligt
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 55

Hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Köra rattfyller

- Inte så allvarligt
-
-
- Mycket allvarligt
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 56

Hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Kasta skräp i naturen

- Inte så allvarligt
-
-
- Mycket allvarligt
- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 57

Hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Måla oövlåten graffiti på offentliga platser

1. Inte så allvarligt
 2.
 3.
 4. Mycket allvarligt
 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 58

Hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Fuska på en tenta eller skrivning

1. Inte så allvarligt
 2.
 3.
 4. Mycket allvarligt
 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 59

Hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Dopa sig inför en idrottstävling

1. Inte så allvarligt
 2.
 3.
 4. Mycket allvarligt
 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 60

Hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Arbeta svart

1. Inte så allvarligt
 2.
 3.
 4. Mycket allvarligt
 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 61

Hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Köpa svarta tjänster

1. Inte så allvarligt
 2.
 3.
 4. Mycket allvarligt
 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 62

Hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Fuska med avdrag i deklarationen

1. Inte så allvarligt
 2.
 3.
 4. Mycket allvarligt
 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 63

Hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Försöka få ut mer bidrag eller ersättning än vad man har rätt till

- 1. Inte så allvarligt
- 2.
- 3.
- 4. Mycket allvarligt

- 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 64

Och hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Ta ut en extra sjukdag fastän man inte är sjuk

- 1. Inte så allvarligt
- 2.
- 3.
- 4. Mycket allvarligt

- 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 66

Och hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Ta ut tillfällig föräldrapenning för att umgås med barnen trots att de inte är sjuka

- 1. Inte så allvarligt
- 2.
- 3.
- 4. Mycket allvarligt

- 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 67

Och hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Arbeta svart samtidigt som man får sjuk- eller arbetslöshetsersättning

- 1. Inte så allvarligt
- 2.
- 3.
- 4. Mycket allvarligt

- 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 68

Och hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Arbeta svart samtidigt som man tar ut studiebidrag och studiefån

- 1. Inte så allvarligt
- 2.
- 3.
- 4. Mycket allvarligt

- 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 69

Och hur allvarligt tycker du följande är? Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Inte anmäla ändrade förhållanden som skulle minska storleken på bidrag eller ersättningar från en myndighet

- 1. Inte så allvarligt
- 2.
- 3.
- 4. Mycket allvarligt

- 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 70

Och hur allvarligt tycker du följande är?
Svara på en skala 1-4 där 1 betyder inte så allvarligt och 4 betyder mycket allvarligt.

Dölja att man bor ihop med någon för att få ut mer ersättning än man har rätt till.

1. Inte så allvarligt
 2.
 3.
 4. Mycket allvarligt
 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 71

Här följer några påståenden som rör myndighetens service, kundkontakt och interna arbete. Svara utifrån den kunskap du har kring det bidrag eller ersättning du handhar. Svara på en skala 1-4 där 1 betyder instämmer inte alls och 4 betyder instämmer helt.

Medborgarna får tillräcklig information kring reglerna för den ersättning/bidrag de uppstår.

1. Instämmer inte alls
 2.
 3.
 4. Instämmer helt
 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 72

Här följer några påståenden som rör myndighetens service, kundkontakt och interna arbete. Svara utifrån den kunskap du har kring det bidrag eller ersättning du handhar. Svara på en skala 1-4 där 1 betyder instämmer inte alls och 4 betyder instämmer helt.

Medborgarna har tillräcklig kunskap kring hur välfärdssystemet är uppbyggt.

1. Instämmer inte alls
 2.
 3.
 4. Instämmer helt
 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 73

Här följer några påståenden som rör myndighetens service, kundkontakt och interna arbete. Svara utifrån den kunskap du har kring det bidrag eller ersättning du handhar. Svara på en skala 1-4 där 1 betyder instämmer inte alls och 4 betyder instämmer helt.

Blanketterna är krångliga.

1. Instämmer inte alls
 2.
 3.
 4. Instämmer helt
 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 74

Här följer några påståenden som rör myndighetens service, kundkontakt och interna arbete. Svara utifrån den kunskap du har kring det bidrag eller ersättning du handhar. Svara på en skala 1-4 där 1 betyder instämmer inte alls och 4 betyder instämmer helt.

Informationsmaterial t.ex. broschyrer, webb m.m. är krångligt.

1. Instämmer inte alls
 2.
 3.
 4. Instämmer helt
 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 75

Här följer några påståenden som rör myndighetens service, kundkontakt och interna arbete. Svara utifrån den kunskap du har kring det bidrag eller ersättning du handhar. Svara på en skala 1-4 där 1 betyder instämmer inte alls och 4 betyder instämmer helt.

Handläggningstiderna är för långa.

1. Instämmer inte alls
 2.
 3.
 4. Instämmer helt
 5. Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 76

Här följer några påståenden som rör myndighetens service, kundkontakt och interna arbete. Svara utifrån den kunskap du har kring det bidrag eller ersättning du handhar. Svara på en skala 1-4 där 1 betyder instämmer inte alls och 4 betyder instämmer helt.

Vi bemöter alla kunder korrekt.

- Instämmer inte alls
-
-
- Instämmer helt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 77

Här följer några påståenden som rör myndighetens service, kundkontakt och interna arbete. Svara utifrån den kunskap du har kring det bidrag eller ersättning du handhar. Svara på en skala 1-4 där 1 betyder instämmer inte alls och 4 betyder instämmer helt.

Bidragsbrott har en hög prioritet inom myndigheten.

- Instämmer inte alls
-
-
- Instämmer helt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 78

Här följer några påståenden som rör myndighetens service, kundkontakt och interna arbete. Svara utifrån den kunskap du har kring det bidrag eller ersättning du handhar. Svara på en skala 1-4 där 1 betyder instämmer inte alls och 4 betyder instämmer helt.

Bidragsbrott borde ha en hög prioritet inom myndigheten.

- Instämmer inte alls
-
-
- Instämmer helt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 79

Här följer några påståenden som rör myndighetens service, kundkontakt och interna arbete. Svara utifrån den kunskap du har kring det bidrag eller ersättning du handhar. Svara på en skala 1-4 där 1 betyder instämmer inte alls och 4 betyder instämmer helt.

Kontrollen är effektiv.

- Instämmer inte alls
-
-
- Instämmer helt

- Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Här följer ett antal frågor med anknytning till dina arbetsuppgifter. Syftet med denna del av enkäten är att få en bild av

- om de kontroller som görs är effektiva
- om ytterligare insatser behövs, och i så fall vilka
- om det finns behov av föreskrifter och/eller utbildning

Från respektive myndighet har inhämtats uppgifter om vilka riktlinjer och rutinbeskrivningar som finns framtagna och vilka maskinella (automatiska) kontroller som finns inbyggda i de olika utbetalningssystemen. När du beskriver vilka kontroller du utför så bortse från dessa maskinella kontroller. Med kontroll avses de åtgärder du gör manuellt eller med IT-stöd för att upptäcka och undvika felaktiga utbetalningar.

Fråga 80

Finns det inom det ersättningslag du handlägger fastställda rutinbeskrivningar för hur kontroller ska göras?

- Ja
- Nej

TILL ALLA:

Fråga 83

Använder du de fastställda rutinerna

Svara på en skala 1-4 där 1 betyder instämmer inte alls och 5 betyder instämmer helt

- ja alltid
- ja oftast
- ganska sällan
- aldrig
-
-

TILL ALLA:

Fråga 81

Har du tillräcklig utbildningsinformation om gällande rutinbeskrivningar för att kunna utföra kontrollerna

- Ja
- Nej

OM NEJ på fråga 81

Fråga 82

Vad saknar du?

M

Tveksam, vet ej

TILL ALLA:

Fråga 84

Hur meningsfullt tycker du det är att göra kontroller?

Är det...

- Mycket meningsfullt
- Ganska meningsfullt
- Inte särskilt meningsfullt
- Inte alls meningsfullt
-

TILL ALLA:

Fråga 85

Finns det tidsmässigt utrymme för kontroller

- Ja
- Nej

TILL ALLA:

Fråga 86

Hur ofta hittar du genom kontrollerna fel som har betydelse för utbetalningen eller utbetalningens storlek?

- Mycket ofta
- Ganska ofta
- Inte särskilt ofta
- Inte alls
-

TILL ALLA:

Fråga 87

Kontrolleras rätt uppgifter

- 1. Ja helt
- 2. Ja delvis
bara i liten utsträckning
- 3. Inte alls
- 4.

TILL ALLA:

Fråga 88

Finns det annat som borde kontrolleras

- 1. Ja
- 2. Nej

OM JA på fråga 88

Fråga 89

Vad mer borde kontrolleras

M

- 2.

TILL ALLA:

Fråga 90

Hur ser du på den tid arbetet med kontroller tar i förhållande till den tid du lägger på övrig del av handläggningen

- 1. Kontrollerna tar för mycket tid
- 2. Kontrollerna tar rimlig tid
- 3. Kontrollerna tar för lite tid
- 4.

TILL ALLA:

Fråga 91

Hur uppfattar du att ledningen i din organisation prioriterar kontrollarbetet

- 1. Mycket hög prioritering
- 2. Ganska hög prioritering
- 3. Inte särskilt hög prioritering
- 4. Ingen prioritering alls
- 5. tveksam, vet ej

Medias skildring av bidragsfusk m.m.

Förteckning av artikelrubriker för medieanalys perioden januari–maj 2007

Rubrik
Extra intyg ger förskolan extra jobb
Blandade känslor om sjukintyg på dagis
Rimliga krav för tillfällig föräldrapenning
Var fjärde fick för stort bobidrag
En av tre fick undekänt
Samordning av ekonomiskt bistånd
Hårdare tag mot fusket
Reformera a-kassan!
Hetsjakt på långtidssjuka
Samarbete ska stoppa bedragarna
Silar vi mygg och sväljer elefanter?
Sjukdom som inte syns räknas inte
"Sökte "bara" tio jobb - förlorar socialbidrag"
Glädje över ändrat CSN-beslut
Långsam handläggning utreds av JO
Förtidspensionärer ska åter ut i arbetslivet
Mamma vägras socialbidrag - får leva på 2 800
Klaga på fuskarna istället
Kvinna åtalas för att ha lurat a-kassan
Svar till försäkringschef Monica Klar Försäkringskassan, Värmland
Allt fler nekas sjukskrivning, FK fokuserar på förmågan att arbeta - inte oförmågan

---

Rubrik

Skatteverket vill slopa inkomstbegränsning. Hoppas kunna stoppa svartarbetet bland studenter

Åtal mot hotande arbetsförmedlare

Enklare skattesystem med slopade skatter

Mamma krävs på 160 000 av Försäkringskassan

Pappa krävs på 150 000

Databaser ska minska skattefusk

Krävs på 400 000 i återbetalning

Tvingas ta ratade jobb

Funktionshindrade får gehör hos Lars Leijonborg

Rätt till socialbidrag för studerande barn

Nya CSN-regler slår mot funktionshindrade

Fick 36 000 för mycket i bostadstillägg - slipper betala tillbaka

AMS varnar för arbetskraftsbrist. Trycket ökar på de arbetslösa som måste flytta till jobben

Vänsterpartiet Kalle Larsson: Försäkringsangiveriet är godtyckligt och kränkande

Fuskare ska sättas åt - i vissa fall

Dyrt med sjukskrivningar

Svarta miljoner för metalltjuvarna kopparstöder del 2

Höjd a-kassa får sjuka i arbete

Sätt åt fuskarna

Har rätt till sjukpenning men får inga pengar

Anonyma tips om bidragsfusk ökar

Anonyma tips om bidragsfusk ökar

Jakten på bidragsfuskare fortsätter

Högre a-kassenivå i början alstrar fler jobb på sikt

Försäkringskassans läkare är jäviga

Littorin sågar förslag om höjd a-kassa

Utredare: Höjd a-kassa får sjuka i arbete - men Littorin negativ

F-kassan vill upphäva sjukersättning för 63-åring

Fick sjukersättning - och jobbade som lärare

Åtalad för försäkringsbedrägeri

Rubrik

Fel hos handläggare orsakade bidragsstopp
Lundabo nekas tandvårdsbidrag
Rekordstort försäkringsfusk misstänks
Föräldrar pensionerade sin son i smyg
30 bidragsfuskare krävs på 777 000 kr
Bedrägeriåtal mot Knivstabo
Skattefusket kan stoppas
Polisen hinner inte med bidragsfusket. Bara två fälldes i domstol i Skåne förra året
Dyrt för länets bidragsfuskare
Försäkringskassan polisanmäler fler
60-procentig ökning av misstänkta bidragsbedragare
Skärpt jakt mot fusket
Hårdare tag mot bidragsfuskare
Fyll inte finkan med småfuskare
Det får inte bli en hetsjakt
Tvekan inför anmälningsplikt
Skärpt lag mot bidragsfusk
Jan-Olof Bengtsson: Fusk och fusk
Kriminalisering av fattiga
F-kassan kräver tillbaka 50 miljoner
Fritidspolitiker dömdes till fängelse för taxifusk
Nya krav om bidragsfusk bör granskas
Regeringen skärper lag mot bidragsfusk
Ny lag skärper jakten på bidragsfuskare
Sjukskriven ska betala tillbaka 300 000 kronor
Hårdare tag mot fusket
Lurade till sig aktivitetsstöd
Myndigheter måste polisanmäla bidragsfusk
Specialpoliser ska jaga bidragsfuskare
Student sökte 17 sommarjobb - ansågs inaktiv
Bidragsfuskare krävs på ränta
Jag tvingas flytta från min kärlek

Rubrik

Sjuka tvingas välja mellan svält och arbete

Fakta: Anmält bidragsfusk

Du kan få betala ränta om du fått fel bidrag

A-kassa anmäler bedrägeri på 10 000

Granskning är okej - men inte fel i sak

Försäkringskassan granskar långtidssjukskrivna

Många bud om magsjuk kvinnas arbetsförmåga

Rensa i bidragsträsket så får vi mer tid för barnen

Eko-polis ska jaga fuskande mc-gång

Bidragstagare får ingen fast telefon

Nu ska AMS granskas. Stämplade som handikappade kan få upprättelse

Lars Hansson tvingas betala tillbaka del av sjukpenning

Försäkringskassan erkänner alltför långsam handläggning

Rätt att stänga av panikslagen från a-kassa

Överklagar rätt till bilstöd

Kvinna får rätt till handikappersättning

CSN sätter dit fuskare

Mammas sjukersättning överklagas

Inget socialbidrag med pengar på kontot

KMT köper ut äldre personal med a-kassan

Bidragsfuskare jagas

Börsföretag köper ut personal med a-kassan

Försäkringskassan tar strid mot slaktare

Vill och kan - men får inte arbeta

Fler långtidssjuka kan rehabiliteras

A-kassan anmäler 46-åring för fusk

De beslutar om sjukpenningen

Skadestånd påverkar bidrag

F-kassan fångar flest fuskare

Sluta förödmjuka de sjuka

Färre sjukskrivna ger landsting bonus

Rubrik

Sjukskrivningarna minskar mest i Gävleborg
Kvinna måste betala tillbaka 67 000 i barnbidrag
Kassan fångar fuskare
Strid om socialbidrag för rattfull lastbilschaufför
Specialutbildade åklagare ska jaga bidragsfuskare
Dagispersonal vill inte vara polis åt Försäkringskassan
Sjukdom bestraffas i dagens Sverige
Nu avslöjas föräldrafusket
Avslag för 14 kronors bidrag
Minskat bidrag får JO-kritik
Så ska fusket minska
Försäkringskassans hänvisning duger ej
Många misstänks fiffla
Försäkringskassan kräver drygt 70 000 av expolitiker
”Läkaren jämför mig med en hund”
Viss kontroll är nödvändig
Kvinna får rätt till tandersättning
Dotters handikapp sänker sjukpeng
Ny socialförsäkringsminister i kejsarens gamla kläder
Miljarder i studielån kan inte drivas in
Lätt smita från studieskulder
Skärp lagar mot fusk
Ny attack mot a-kassan
Fler bidragsfuskare ska straffas hårdare
Fängelse för bidragsfusk
Bidragsfuskare kan dömas till fängelse
Bidragsbrott är lika brottsligt som skattebrott
Hårdare tag mot bidragsfusk
Hårdare nypor mot bidragsfusk
Försäkringskassan får massiv kritik för sitt kränkande vid indragning av sjukpenning
Frisk fick sjukpenning utbetalad två gånger

Rubrik

Fuskare får lön ett halvår
Arbetsförmedlare dömd till dagsböter
"Det känns inte så kul att kanske tvingas flytta"
Arbetslösa kan tvingas flytta
Regeringen vill ha mer piska i a-kassan
Skrattet fastnar snart i halsen
Få fick socialbidrag istället för sjukpeng
Arbetslösa tvingas flytta eller byta yrke
Hårdare krav på arbetslösa
Ytterligare försämring av a-kassan
Vänd på frågan!
Hårdare krav på arbetslösa
Kvinna lurade Försäkringskassan
Häxjakt på trygghetssystemen
Bidrag för hårborttagning
Lagförslag mot bidragsbrott föreslås
Stopp för lönebidrag till handikappade
Utan skyddsnet
Bostadsbidrag utan bostad gav böter
Generande hårväxt gav rätt till bidrag
""Försäkringskassan måste göras om från grunden""
Hårdare krav för att få a-kassa
Pengar till det oförutsedda finns inte längre
Sänkt a-kassa kan öka sjukskrivning
Hög ersättning ger hög sjukfrånvaro
A-kassan stramas åt igen. Från den 2 juli måste arbetslös söka arbete i hela landet
"Vi tror inte att det fuskas mer i Spanien"
Försäkringskassan överklagar dom som ger Arvidsjaurskvinna rätt till livränta
Färre arbetslösa blev sjuka
Hög sjukersättning ger fler sjuka
Tog ut för mycket barnbidrag - polisanmäld

Rubrik

Färre anmäls för fusk

Skulle döda - får sjukpeng

JO riktar hård kritik mot Försäkringskassan

Försäkringskassan får massiv kritik. Kunderna känner sig kränkta - nu ska handläggarna utbildas

Jag förstår att folk upprörs

Mördare får över 15 000

Dödsbo kompenseras för uteblivet bobidrag. Justitiekanslern går emot Försäkringskassan

Tveksamheter med en ny bidragsbrottslag

Allt fler får a-kassan ifrågasatt

Länsbo fuskade till sig 220 000 kronor i bidrag

Lätt att få bidrag utan att studera

Studiebidrag utan studier

Långtidssjuka får stöd att komma i arbete

Ännu inget beslut om polisanmälan

Fler får a-kassan ifrågasatt

CSN nobbar distansstuderande

Lagrådet tveksamt till fusklag

Onödigt med ny lag mot bidragsfusk

Flera blekingar fällda för fusk

Fiffel med studiemedel ökar kraftigt

Dömd för fusk med socialbidrag

Straffa inte studenter som jobbar

Gör sjukförsäkringen tydlig

Par fick felaktigt ut 20 000 kronor från F-kassan

Fusket pågick i flera år

Försäkringskassan: Andelen som får nej är fortfarande mycket låg

Par misstänkt för bidragsfusk

Informerades fel av a-kassan - får 12 400 kr

Kassan kör över läkare

Försäkringskassan måste följa reglerna

Rubrik

Kannibalen Lennart Persson kvitterade ut sjukpeng och socialbidrag samtidigt...

"Tipsen till "kassan" om bidragsfusk ökar"

Par anklagas för miljonfusk med a-kassa

Man misstänks för bedrägeri värt 30 000

Kassan ska sluta granska sig själv

Var fjärde med bostadsbidrag får betala tillbaka. Detta trots att antalet bidragstagare har minskat

De rycker ut när grannen ringer

Sjukutredningar av försäkringsfall får hård kritik

A-kassan leder fel

"Försäkringskassan omprövar "fusk"

Fel säga upp sjukskriven anställd

55-åring betalar tillbaka aktivitetsstöd

Taxiförare fuskade för 43 miljoner kr

Bedrägeridömd vill bli friad

Sänkt a-kassa efter oseriös jobbansökan

Sjukt förslag om läkarintyg

Kvinna åtalad för bidragsfusk

Facket höjde avgiften - kommunen nekar socialbidrag

Jobbade - och lurade a-kassan

Vem står för fusket?

Markaryd vill dra in socialbidrag för missbrukare

Stor norsk härva av bidragsfusk

Godtycke styr beslut om sjukpenning

Lathet inte orskaken till arbetslöshet

Hårda slag mot de arbetslösa

Godtycke från Försäkringskassan ger rättsosäkerhet för sjuka människor

Vårbudgeten: Förtidspensionärer ska tjäna på att återgå i arbete

Borg vill förändra bostadsbidraget

Mer lönsamt byta pension mot arbete

Sjukintyg från första dagen nästa år...

Rubrik

Förtidspensionärer som vill jobba vinnare
Jobb för förtidspensionär ger dubblad inkomstökning
"För hårda regler" anser Försäkringskassan"
Stöd drogs in felaktigt
Anders Borg vill avskaffa bostadsbidraget
Mer krävs än läkarintyg
Facket emot lagförslag om sjukintyg från dag ett
Arbetsgivare ska ha rätt att kräva sjukintyg från första dagen
Risk att svårt sjuka trängs ut
Sjukintyg är inget straff
Kaos hotar på vårdcentraler
Sjukintyg tidigare - bra förslag
Förslag om sjukintyg kritiseras
Sjukintyg från första sjukdagen
Svårare att fuska med sjukskrivningen
Tidiga sjukintyg väcker reaktioner
Kritik mot sjukintyg första dagen
Sämre anställningsstöd - färre sjuka
Sommarjobb ska inte påverka socialbidrag
Ministern svarar på läsarnas frågor
Läsarnas reaktioner på sjukskrivningarna
F-kassan självkritisk till påstående om jäv
A-kassan kan inte fungera som ett förtäckt kulturstöd
Fler anmäls för fusk
Så lätt är det att få sjukintyg
Samordna a-kassan med sjukförsäkringen
Barnbidrag för barn utomlands
Försäkringskassans verksamhet handlar inte bara om service
55-åring åtalas för bedrägeri mot a-kassan
Fängelse för fusk med CSN och bistånd
Sänkt a-kassa kan leda till sjukskrivning
Försäkringskassan ska utreda sjukskrivningar

Rubrik

Fördelaktiga sjukskrivningar ska stoppas
Arbetslösa sjukskriver sig – får högre ersättning
Politiker ska betala tillbaka bidragsfusk
Tvingas leva på 5 000 kronor i månaden
Trendbrott för sjukskrivningar
Både sjukskrivna och arbetslösa minskar
Stoppa bidragsfusk!
Nya a-kasseregler och jobbgaranti
Försäkringskassan hinner inte skicka pengarna i tid
Kvinna åtalas för bedrägeri
Åtal för extra socialbidrag
Kan vi lita på systemen?
Fuskade till sig 350 000
225 000 kronor priset för svenska papper
Allt ska bli bättre i Göteborg
Student tvingas betala tillbaka a-kassa
37-årig kvinna åtalas för vilseledning
Allt fler får sin a-kassa ifrågasatt
HSO kräver att läkarna lär sig sjukskriva rätt
Riksdagen debatterar hårdare tag mot arbetslösa
28-åringen sa att hans pengar kom från pappa
Sjuka människor är inte bara siffror
Misstänkt svindlare häktad. 28-åring anklagas för att ha lurat Försäkringskassan på 39 miljoner
Regeringen vill att kommunerna och folkhögskolorna betalar
Årlig anmäldes av Försäkringskassan
28-åring häktad för storbedrägeri
Storbedrägeri på Försäkringskassan
Gjorde utbetalningar till sig själv och kumpanerna
30 miljoner – försvunna
28-åring erkänner bedrägeri mot F-kassan

Rubrik

Storbedrägeri mot Försäkringskassan
28-åring erkänner storbedrägeri
F-kassan drabbad av miljonsvindleri. En av de misstänkta var tidigare anställd
Barnbidrag från Nederländerna sak för F-kassan...
F-kassan vill stoppa livränta till kvinna
28-åring erkänner storbedrägeri
F-kassan utsatt för miljonsvindel
Miljonsvindel mot Försäkringskassan
Minister upprörd över miljonsvindel
Röda Korset-gåva till kvinna som nekats socialbidrag
Vi föräldrar fuskar inte!
Par misstänkt för bedrägeri
Fler fuskare åker fast
Efter fusket
Får ni kritik för att slå mot svaga nu?
Oväntat lätt för bidragstagare att göra fel eller fuska
Miljarder kan betalas ut felaktigt
En larmrapport som kan ge hopp
CSN missar extra inkomster
Höj inte taken – röj upp i försäkringsdjungeln
Försäkringsläkarens utlåtande gäller – ibland
Bidragssystemen läcker
"Fuskdelegationen: "Bidragssystemen läcker""
Nu åker bidragsfuskarerna fast
Bedrägeri med försörjningsstöd
Lurade Försäkringskassan
26 felaktiga bidragmiljarder
Det svenska trygghetssystemet läcker
Fusk i systemen
Nu är det hög tid att stoppa bidragsfusket
Sjuka ungar – det fixar familjen själv
Pojke med ADHD får inte bidrag till läger

Rubrik

Kvinna lurade till sig socialbidrag
Försäkringskassan måste hjälpa till
Orimligt att söka barnbidrag i utlandet. Socialdepartementet tar Försäkringskassan i örat
F-kassan får kritik av JO
Arbetsgivare ska kontrollera sjukfrånvaron
Ökad press på arbetslösa
Sjuk LO-chef frisk nog skriva bok
Fattiga barn får sällan höjt bidrag
Sjuka tvingas leva på socialbidrag
Tvingade barn spela utvecklingsstörda
JO kritiserar långsam F-kassa
Missbruk inte skäl att neka socialbidrag
Försäkringskassan bör acceptera domen
Kvinnor förlorar rätt till a-kassa
”Arbetsökande blev inte hotad”
Malmökvinnor fick rätt till sjukersättning
Kom för sent – bidraget drogs in
Framtänder räcker för att äta
Kuratorer kritiska till ersättning
Fler åtal när Försäkringskassan finslipat fuskanmälningarna
Sjuka barn på förskolan är ett större problem
Lidingöbo gav sig själv 270 000 i socialbidrag
Sjukskriven jobbade som kock
1 614 polisanmälda för bidragsfusk
”Blind” körde bil – krävs på pengar”
18-åring ska betala tillbaka 45 000 kronor i socialbidrag
Fusk med bidrag upptäcks allt oftare
Hård kritik mot nya sjukintygen
Lärare lurade till sig 861 000
Hur sjukt har det blivit?

Rubrik

Ingen älskar AF

Många föräldrar anmälda efter fusk

Allt tuffare vara sjukskriven

52-åring krävs på kvarts miljon

Politiskt dubbelspel om a-kassan

58-åring slipper krav på 30 000

Få långtidssjuka kan börja jobba...

Fick för mycket pengar

Man sa upp sig och flyttade hem - får inte bidrag

106 misstänkta bidragsfuskare

Jakten på arbetslösa ökar

Handikappstöd får bakläxa av EU

Blåste Försäkringskassan på 300 000

Moderat: Britt-Maries fall orimligt...

Gravid kvinna får rätt mot F-kassan

Återbetalningskrav: En miljon

Bidragsbrott undergräver välfärden

Fusk-Sverige

Inte bara fusk med bidrag ska bekämpas

Fiffel med studiemedel ökar

Rätt person skall ha rätt ersättning vid rätt tillfälle. Det är utgångspunkten för det arbete Delegationen mot felaktiga utbetalningar bedriver. Denna rapport ger en samlad bild av attityder till bidragsfusk bland allmänheten, handläggare på myndigheter och media.

Fritzes

ett Wolters Kluwer-företag

106 47 Stockholm Tel 08-690 91 90 Fax 08-690 91 91 order.fritzes@nj.se www.fritzes.se

ISBN 978-91-38-22832-6 ISSN 1654-5710